

TAMPEREEN YLIOPISTO

Ossi Anttalainen

PIISPA JA HÄNEN HUONO KUNINKAANSA:
KUNINGAS KILPERIK GREGORIUS TOURSILAISEN *HISTORIAESSA*

Historian pro gradu -tutkielma

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Tampere 2012

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

ANTTALAINEN OSSI: Piispa ja hänen huono kuninkaansa: Kuningas Kilperik Gregorius Toursilaisen *Historiaessa*

Pro gradu -tutkielma, 82 s., 5 liites.

Historia

Toukokuu 2012

Piispa Gregorius Toursilaisen (538-594) kirjoittama *Decem Libri Historiarum* on tärkein säilynyt 500-luvun Gallian tapahtumia kuvaava teksti. Modernissa tutkimuskirjallisuudessa on vallalla näkemys, jonka mukaan teoksessa on kyse ennen kaikkea jumalan tahdon noudattamisen ja maallisten valtapyrkimysten välisestä ristiriidasta, joka ilmenee selkeimmin pyhää edustavan piispan ja maallista valtaa edustavan kuninkaan välisessä jännitteessä. Tutkimuskirjallisuudessa on vallalla näkemys, jonka mukaan Gregorius esittää teoksessaan mallin myös ideaalille kuninkuudelle, jota noudattava kuningas hallitsisi yhteistyössä piispojen kanssa kristillisiä hyveitä toteuttaen. Tutkimuskirjallisuuden mukaan huonoa kuninkuutta edustaa ennen kaikkea kuningas Kilperik ja hyvää kuninkuutta kuningas Guntram. Tutkija Guy Halsall poikkeaa tutkimuksen valtavirrasta esittäessään artikkelissaan “Nero and Herod? The Death of Chilperic and Gregory's writing of history” tulkinnan, jonka mukaan Gregorius ei alunperin suhtautunut Kilperikiin sen negatiivisemmin kuin muihinkaan aikansa kuninkaisiin, vaan muokkasi vasta jälkikäteen tästä kertomuksensa roiston. Halsallin mukaan Gregorius teki näin, koska halusi Kilperikin kuoltua varmistella asemiaan Toursin alueisiinsa liittäneen kuningas Guntramin silmissä. Halsall peräänkuuluttaa artikkelissaan Gregoriuksen *Historiaessa* kuvaamien Kilperikin tekojen systemaattista läpikäymistä, jotta hypoteesin todenperäisyys saataisiin selvitettyä.

Tutkielmassani pyrin vastaamaan Halsallin asettamaan haasteeseen käymällä systemaattisesti läpi Kilperikin toimet ja vertaamalla niitä häntä edeltäneiden frankkikuninkaiden sekä muiden hänen aikanaan vaikuttaneiden frankkikuninkaiden toimiin. Aineistonani on Gregoriuksen teos *Decem Libri Historiarum*, jota käyn läpi luku kerrallaan kuninkaiden toimia analysoiden. Aloitan analyysin Klodvigista, joka oli Gallian ensimmäinen frankkikuningas ja lopetan analyysin Kilperikin kuolemaan. Kiinnitän huomiota siihen, mitä tapahtumia Gregorius raportoi ja millaisia moraalisia painotuksia hän eri tekoihin ja toimijoihin liitti. Pyrin löytämään johdonmukaisia linjauksia sen suhteen, millainen toiminta on kuninkaalta toivottavaa, millainen taas paheksuttavaa. Näiden arvostusten löydyttyä vertaan Kilperikin toimintaa muiden kuninkaiden toimintaan ja yritän vertailun pohjalta muodostaa perustellun mielipiteen siitä, miten Gregorius suhtautui Kilperikiin kirjoittamisen eri vaiheissa.

Tutkielmani kannalta keskeinen oletus on, että *Decem Libri Historiarum* perustuu muistiinpanoihin, joita Gregorius keräsi koko piispankautensa ajan. Teoksen viimein käsistään päästäneen Gregoriuksen tarkoitus oli selvästikin kuvata Kilperik kelvottomana kuninkaana, mutta Halsallin hypoteesin mukaan Kilperikin vielä eläessä Gregorius ei suhtautunut tähän yhtä negatiivisesti. Jos *Decem Libri Historiarum* perustuu muistiinpanoihin, joita kirjoittaessaan Gregorius suhtautui Kilperikiin kutakuinkin neutraalisti, heijastuu tämä todennäköisesti teoksen tapahtumakuvauksiin siinä määrin,

että Halsallin hypoteesia pystytään testaamaan. Tutkielmani keskittyy Gregoriuksen ja Kilperikin väliseen suhteeseen, eikä pyri ottamaan kantaa Halsallin oletukseen siitä, että Gregorius olisi pelännyt Guntramia.

Tutkielmani tukee Halsallin hypoteesia siitä, että Gregorius ja Kilperik tulivat vähintään kohtuullisesti toimeen keskenään.. Kun frankkikuninkaiden tekoja vertaillaan toisiinsa, Kilperik ei juuri erotu edeltäjistään tai veljistään. Analyysini myötä Gregoriuksen ja Kilperikin välisestä suhteesta hahmottuu selkeitä jaksoja: ensin kuningas ja piispa suhtautuvat toisiinsa epäluuloisesti, saavat sitten keskinäiset suhteensa selvittyä, kunnes lopulta piispa jälleen etääntyy kuninkaasta. Vastaavaa dynamiikkaa en löytänyt Gregoriuksen ja muiden kuninkaiden välisistä suhteista, mikä vihjaa siihen suuntaan, että Gregorius ja Kilperik olivat paljon tekemisissä keskenään.

Gregoriuksen ja Kilperikin välisen suhteen selvittämisen ohella tutkielmani syventää ymmärrystä siitä, miten Gregorius maailmaa hahmotti. Kuninkaiden toimien arvottamisessa toistuu useampaan kertaan kaava, jonka mukaan kuninkaan oli mahdollisista kyseenalaisista teoista huolimatta pakko nauttia jumalan suosiota, jos kerran menestys tuntui seuraavan häntä. Kaava toimii myös päinvastaisissa tapauksissa: jos kuningas koki väkivaltaisen kuoleman, oli syynä varmasti jokin synti ja kyseessä huono kuningas. Sama kaava ulottuu myös kuninkaiden menestykseen taistelukentällä: jos kuningas on voittoisa, on jumala selvästi hänen puolellaan, jos taas kuningas joutuu alakynteeseen, on se yleensä osoitus kuninkaan syntisyydestä.

Sisältö

1	Johdanto	3
1.1	Tutkimuskysymykset	4
1.2	Tutkimusmetodi	4
1.3	Tutkimusasetelma	6
1.4	Gregorius Toursilainen ja piispan asema	7
1.5	<i>Historiae</i> ja Gregoriuksen muu tuotanto	8
1.6	Kuningas Kilperik	12
2	Aineiston jäsentäminen	14
2.1	Kuninkaiden toimien jäsentäminen	14
2.2	Kuninkaiden ryhmittely	15
3	Ideaali kuningas poikineen – kuninkaas ennen Kilperikiä	18
3.1	Klodvig	18
3.1.1	Klodvigin toiminta	18
3.1.2	Johtopäätöksiä Klodvigista	23
3.2	Klodvigin pojat ja Teodebert	27
3.2.1	Klodvigin poikien toiminta ulkopuolisia vastaan	27
3.2.2	Klodvigin poikien toiminta sukulaisia vastaan	33
3.2.3	Klodvigin poikien muu toiminta	35
3.2.4	Teodebertin ja Teodebaldin toiminta	36
3.2.5	Johtopäätöksiä: Klodvigin pojat, Teodebert ja Teodebald	39
4	Huono kuningas aikalaisineen – Kilperik ja hänen veljensä	44
4.1	Klotarin kuolemasta Sigebertin kuolemaan	44
4.1.1	Klotarin neljän pojan toiminta	44
4.1.2	Johtopäätöksiä: Klotarin pojat Sigebertin kuolemaan asti	48
4.2	Viides kirja – Kilperik ja Guntram	52
4.2.1	Kilperikin toiminta	52
4.2.2	Guntramin toiminta	59
4.2.3	Johtopäätöksiä viidennestä kirjasta	61
4.3	Kuudes kirja – Kilperik, Guntram ja Kildebert II	63

4.3.1	Kilperikin toiminta	63
4.3.2	Guntramin ja Kildebert II:n toiminta	69
4.3.3	Johtopäätöksiä kuudennesta kirjasta	72
5	Tutkielman tulokset	73
5.1	Kilperik ja ideaali kuninkuus	73
5.2	Gregoriuksen suhde Kilperikiin	76
5.3	Nekrologin merkitys ja <i>Historiaen</i> tulkinta	78
6	Lähteet ja kirjallisuus	81
6.1	Lähteet	81
6.2	Kirjallisuus	81
A	Tutkielmassa mainitut <i>Historiaen</i> henkilöt	I
B	Frankkikuninkaiden sukupuu	III
C	Frankkikuninkaiden valtakaudet	IV
D	Klotarin poikien hallintoalueet	V

1 Johdanto

Gregorius Toursilaisen (538–594) kirjoittama *Historiarum Libri Decem*¹ on eräs keskeisistä merovingiajan Galliaa kuvaavista teksteistä. Teoksessaan Gregorius kuvaa ennen kaikkea oman aikansa kuninkaiden käymiä konflikteja. Konfliktien kuvauksen seassa on raportteja kirkonmiesten sekä pyhien miesten ja naisten toimista. Nykyään monet tutkijat katsovatkin Gregoriuksen pyrkineen teoksessaan luomaan kontrastia pyhien ihmisten hyvien saavutusten ja kuninkaiden sekä muiden mahtimiesten lyhytnäköisten, maallisten ja itsekkäiden toimien välille.

Monissa tutkimuksissa keskeisenä maallista ja siten tuomittavaa käytöstä edustavana hahmona pidetään kuningas Kilperikiä, jonka alaisena Gregorius osan piispankaudestaan toimi. Tämä tuomio perustuu suurelta osin *Historiaen* kuudennen kirjan loppuun, missä Gregorius avoimesti syyttää Kilperikiä monista erilaisista synneistä ja heikkouksista.

Guy Halsall on artikkelissaan ”*Nero and Herod? The death of Chilperic and Gregory’s writing of history*” esittänyt vaihtoehtoisen näkemyksen Gregoriuksen ja Kilperikin suhteista. Hänen mukaansa Gregorius ei suhtautunut Kilperikiin sen vihamielisemmin kuin muihinkaan frankkikuninkaisiin, vaan Gregoriuksen lopulta esittämät syytökset heijastelivat lähinnä kirjoitusajankohtana vallinnutta valtapoliittista tilannetta. Halsall kuitenkin toteaa, että lyhyen artikkelin puitteissa ei ole mahdollista käydä systemaattisesti läpi Gregoriuksen kuvauksia Kilperikin toiminnasta.²

Pyrin työssäni selvittämään, löytyykö *Historiaesta* Halsallin hypoteesia tukevaa tai sitä vastaan puhuvaa aineistoa. Gregoriuksen kuvaukset Kilperikin toiminnasta ovat siis tutkielmani kannalta keskeistä materiaalia. Kilperikin toiminta on kuitenkin suhteutettava muiden frankkikuninkaiden toimintaan jotta saataisiin selville, suhtautuuko Gregorius häneen eri tavalla kuin muihin kuninkaisiin. Näin ollen luon Kilperikin toiminnan analyysille kontekstin analysoimalla myös muiden kuninkaiden toimintaa.

¹Tutkimuskirjallisuudessa *Historiarum Libri Decem* lyhennetään usein muotoon *Historiae*. Noudatan työssäni tätä laajalti vakiintunutta käytäntöä. Walter Goffart on esittänyt, että Gregorius itsekin käytti teoksestaan todennäköisesti nimeä *Historiae*. Goffart 1987, s. 55–76.

²Halsall, s. 337–339

1.1 Tutkimuskysymykset

Analyysini pyrkii ennen kaikkea selvittämään, suhtautuuko Gregorius Kilperikiin alusta asti sen vihamielisemmin kuin muihin frankkikuninkaisiin. Selvitän työni kuluessa sitä, minkälaisiin kuninkaiden edesottamuksiin Gregorius kiinnittää huomionsa ja millaisia tekoja hän arvottaa moraalisesti. Tältä pohjalta hahmottelen ideaalin kuninkuuden mallin ja vertaan Kilperikiä siihen. Oletan päätyväni tuloksiin, jotka joko tukevat tai kyseenalaistavat Halsallin näkemyksen Kilperikistä.

1.2 Tutkimusmetodi

Yritän löytää vastauksia tutkimuskysymyksiini analysoimalla Gregoriuksen kuvauksia kuninkaiden toiminnasta. Analysoimani kuvaukset kuvaavat kuninkaiden edesottamuksia noin vuosina 481–584. Vaikka *Historiaessa* vilahtelee kuninkaiksi mainittuja henkilöitä jo aiemmin, aloitan tarkastelun vasta vuonna 481 valtaistuimelle nousseesta frankkikuningas Klodvigista. Vuonna 481 Klodvig seurasi isäänsä erään frankkijoukon kuninkaaksi. Pian tämän jälkeen hän aloitti mittavat valloitus sodat, joiden voidaan katsoa johtaneen frankkivaltakunnan syntyyn Galliassa. Vaikka Klodvig kuoli jo lähes kolme vuosikymmentä ennen Gregoriuksen syntymää, kuvaa Gregorius suhteellisen kattavasti hänen toimiaan. Klodvig on myös siinä mielessä merkittävä kuningas, että hän kääntyi pakanallisuudesta katoliseen kristinuskoon. Frankkien tapojen mukaisesti Klodvigin alamaiset kääntyivät hänen mukanaan, joten Klodvigin kääntymistä voidaan perustellusti pitää Gallian katolisen frankkivaltakunnan alkuna.³

Vuonna 584 puolestaan kuoli tämän tutkielman kannalta keskeinen henkilö, kuningas Kilperik, joka oli yksi Klodvigin pojan Klotarin neljästä pojasta. Kilperikin kuolema päätti hetkeksi pitkän levottoman ajanjakson, jonka aikana ensin Klodvigin, sitten Klotarin pojat olivat kamppailleet keskenään jaetun valtakunnan herruudesta. Gregoriuksen elinaikana frankkikuninkaat eivät Kilperikin kuoleman jälkeen enää nousseet toisiaan vastaan. Olen suurimmalta osin sivuuttanut Kilperikin kuoleman jälkeiset tapahtumat, sillä

³Geary, s. 82–86.

niistä kirjoittaessaan Gregorius oli jo tehnyt hyökkäyksensä Kilperikiä vastaan ja sitoutunut siis tiettyyn tulkinnalliseen positioon. Tutkielmani toissijaisiin kysymyksiin olisi tietysti mahdollista löytää vastauksia vielä Kilperikin kuoleman jälkeisistä kuvauksistakin.

Analysoin työssäni kuninkaiden edesottamuksia kutakuinkin siinä järjestyksessä kuin ne Gregoriuksen tekstissä vastaan tulevat. Kuninkaiden toiminnassa on ennen kaikkea otettava huomioon Gregoriuksen sille mahdollisesti antamat selitykset ja tulkinnat. Ajoittain Gregoriuksen suhtautuminen johonkin asiaan selviää vasta tapahtuman tekstuaalisen kontekstin perusteella. Gregorius pyrkii toisinaan ohjaamaan lukijan tulkintaa siten, että hän johdattaa lukijan edeltävissä kappaleissa seuraamaan kertomustaan juuri tietyistä perspektiivistä. Toisinaan Gregorius myös irrottaa samaan jatkumoon kuuluvia tapahtumia toisistaan sijoittamalla kuvausten väliin aivan muuta materiaalia.

Luon työssäni aluksi katsauksen Gregoriuksen henkilöhistoriaan, piispan asemaan 500-luvun loppupuolen Galliassa ja Gregoriuksen kirjalliseen tuotantoon, erityisesti teokseen *Historiarum Libri Decem* ja sen tutkimuskirjallisuudessa saamaan käsittelyyn. Tämän jälkeen selvitän, miten tuorein tutkimuskirjallisuus käsittelee kuningas Kilperikiä. Näiden aihepiiriä taustoitavien lukujen jälkeen siirryn analyysiosuuteen. Aloitan selvittämällä tapaa, jolla olen analysoitavaa materiaalia pyrkinyt jäsentämään. Sekä kuninkaatt että kuninkaiden toiminnat kaipaavat ryhmittelyä alajoukkoihin. Toisessa luvussa luon katsauksen ryhmittelyssä vastaantuleviin ongelmiin sekä siihen, millaisia ratkaisuja olen ongelmiin kehittänyt. Varsinainen analyysiosuus luvuissa 3 ja 4 etenee tapahtumakuvauksesta toiseen kappale kerrallaan kutakuinkin siinä järjestyksessä, jossa ne *Historiaeta* lukiessa vastaan tulevat. Analyysiosuus jäsentyy löyhästi kuningaspolvien sekä yksittäisten kuninkaiden mukaan. Jokaisen kuninkaan tai kuningaspolven jälkeen luon katsauksen siihen, mitä kuvauksista on pääteltävissä. Koko analyysiosuuden loppuksi vedän viidennessä luvussa langanpää yhteen ja muodostan perustellun tulkinnan analyysin tuloksista.

1.3 Tutkimusasetelma

Päästäkseni kiinni Gregoriuksen kuninkaita koskeviin arvostuksiin ja odotuksiin, sekä jossain määrin myös hänen tapaansa reflektoida oman lähimenneisyytensä tapahtumia kirjoitushetken olosuhteisiin, aloitan tutkielmani analysoimalla mitä ja miten Gregorius kertoo Kilperikiä edeltäneistä kuninkaista. Kirjassa II Gregorius kertoo Gallian ensimmäisen merkittävän frankkikuninkaan, katolilaiseksi kääntyneen Klodvigin elämästä. Kirjat III ja IV kertovat Klodvigin poikien edesottamuksista ja kirjat V ja VI etupäässä Kilperikistä.

Oletan, että vaikka Gregorius olisi elämänsä viimeisinä vuosina muokannut teostaan raskaallakin kädellä lopullista versiota työstäessään, tämä lopullinen versio perustuu kuitenkin ennen kaikkea muistiinpanoihin, joita hän vuosien mittaan teki. Oletan myös, että muistiinpanoja tehdessään Gregoriuksella ei vielä voinut olla kovinkaan selkeää käsitystä siitä, millaisen kokonaisuuden hän muistiinpanoistaan haluaisi loppujen lopuksi muodostaa.⁴ Näin ollen oletan, että vaikka Gregorius onkin muokannut tekstiään koko sen syntyprosessin ajan, teksti kertoo muutakin kuin vain lopullisen version kannalta relevantit asiat.

Pidän mahdollisena, että Gregorius ei välttämättä suhtautunut Kilperikiin negatiivisesti koko piispankauttaan. Pyrinkin löytämään Kilperikistä puolia, joihin Gregorius olisi suhtautunut myönteisesti. Koska oletan Gregoriuksen tehneen muistiinpanoja jatkuvasti, oletan myös, että Kilperikin toimintaa koskevat kuvaukset pohjautuvat samankaltaisiin muistiinpanoihin kuin häntä edeltävien kuninkaiden kuvaukset. Toisaalta on pidettävä mielessä, että edeltävien kuninkaiden aikaan Gregorius ei vielä ollut piispa, joten muistiinkirjaajan motiivitkin ovat saattaneet olla toiset. Saatan työni myötä siis kyetä tarkentamaan myös Gregoriuksen ajan mittaan mahdollisesti muuttuneita näkökulmia. Toisaalta voi olla niinkin, että Gregorius on kohdistanut huomionsa menneisiin kuninkaisiin vasta sitten, kun on saanut oma-kohtaista kokemusta elävän kuninkaan kanssa asioinnista. Tässä tapauksessa muistiinkirjaajan näkökulmat eivät liene juuri muuttuneet ajan mittaan.

⁴Käsitykseni *Historiaen* syntyprosessista pohjautuu vahvasti Breukelaarin esitykseen; Breukelaar, s. 51, 69–70.

1.4 Gregorius Toursilainen ja piispan asema

Gregorius Toursilainen syntyi vuonna 538 vanhaan roomalaiseen senaattorisukuun⁵ todennäköisesti Auvergnessa Galliassa. Vanhempien suvut olivat varakkaita ja molemmilla oli pitkät perinteet niin maallisten kuin kirkollistenkin virkojen täyttämässä. Varhaiskeskiajan Galliassa oli tavallista, että johtavat kirkonmiehet tulivat vanhoista roomalaisvallan aikaisista suvuista, ja Gregorius itse mainitseekin, että Toursin häntä edeltäneistä piispoista viittä lukuunottamatta kaikki olivat kuuluneet hänen sukuunsa.⁶

Gregorius suuntautui jo varhain papillisiin opintoihin. Siitä ei ole säilynyt tietoa, oliko päätös hengelliselle uralle ryhtymisestä hänen itsensä vaiko hänen vanhempiensa tekemä. Joka tapauksessa hänen kerrotaan jo lapsena viettäneen paljon aikaansa isosetänsä Nicetiuksen, Lyonin tulevan piispan seurassa. Tämän jälkeen hän opiskeli arkkidiakoni Avituksen alaisuudessa, kunnes tästäkin tuli piispa. Gregorius itse nimitettiin diakoniksi 25-vuotiaana. Hän toimi mahdollisesti pyhän Julianuksen pyhäkön pappina Brioudessa, kunnes kuningas Sigebert vuonna 573 nimitti hänet Toursin yhdeksännekkitoista piispaksi. Gregorius toimi piispana loppuikänsä, noin 21 vuotta, ja tänä aikana hän kirjoitti suurimman osan teoksistaan.

Piispan asema antoi paljon valtaa merovingiajan Galliassa. Ajalle oli ominaista, ettei Rooman kirkolla ollut juurikaan vaikutusvaltaa Gallian asioihin, joten paikalliset piispat olivat keskeisessä asemassa hiippakuntiansa johtajina. Kirkko oli itsenäinen ja mahtava toimija yhteisössä, ja edusti maallisen vallan pirstaleisuuden takia vakaampaa mahtia kuin maalliset vallanpitäjät.⁷ Piispa oli käytännössä usein mahtavampi kuin paikallinen maallisen vallan edustaja kreivi. Tämä teki hänestä hengellisten asioiden ohella myös merkittävän poliittisen vaikuttajan.⁸ Piispan vahva asema sai aikaan sen, että itse kuninkaatkkin kiinnittivät usein huomiota piispojen toimiin. Usein kuningas sekaantui myös piispanvalintaan, vaikka periaatteessa asia ei hänelle kuulunutkaan. Piispalla oli siis paljon valtaa, mutta toisaalta hänen täytyi olla tarkkana, miten suurta valtaansa käytti.

⁵Senaattori tarkoittaa 500-luvun Gallian kontekstissa säätyä, ei virka-asemaa.

⁶Wallace-Hadrill, s. 1–2; James 1991, s. 5–7; Hist. V 49.

⁷Brown, s. 38–39.

⁸Geary, s. 131–135; Breukelaar, s. 240.

Tours oli piispalle erityisen hankala paikka, sillä alue oli strategisesti merkittävä kuninkaiden välisissä kamppailuissa. Lisäksi kaupunki oli Pyhän Martinuksen kultin keskus, mikä tarkoitti sitä, että sieltä hakivat turvaa niin epäsuosioon joutuneet merkkihenkilöt kuin pikkurikollisetkin.⁹ Alueella valtaa pitänyt kuningas Sigebert murhattiin vain kaksi vuotta sen jälkeen kun hän oli nimittänyt Gregoriuksen virkaan, ja alue siirtyi hänen veljensä Kilperikin hallintaan. Kilperik joutui vuorostaan murhan uhriksi vuonna 584, ja kaupunki päättyi hänen veljensä Guntramin myötävaikutuksella Sigebertin pojan, Kildebert II:n hallintaan. Gregorius pysyi hyvissä väleissä sekä Guntramin että Kildebert II:n kanssa ja toimi muun muassa viestinviejänä heidän välillään. Hän kuoli todennäköisesti vuonna 594.¹⁰

1.5 *Historiae* ja Gregoriuksen muu tuotanto

Gregoriuksen tärkein teos on *Historiarum Libri Decem*, joka on aiemmin tunnettu myös nimellä *Historiae Francorum*. Gregorius ei tarkoittanut teostaan varsinaisesti frankkien historiaksi, vaikka siitä pitkään sellaista nimeä käytettiin, ja vaikka teos kuvaakin suurimmaksi osaksi Gallian sisäisiä tapahtumia frankkien valtaantumisen jälkeen. Gregorius lähtee teoksessaan liikkeelle maailman luomisesta ja käy nopeasti läpi maailman kansojen vaiheita Raamatun referoiden, kunnes vauhti vähitellen hidastuu. *Historiae* käsittää kymmenen kirjaa, joista Gregorius saapuu omaan syntymävuoteensa neljännessä kirjassa. Tämän jälkeen pääpaino on Gallian sisäisten tapahtumien varsin yksityiskohtaisella kuvauksella. Ajoittain Gregorius itsekin esiintyy toimijana kuvaamissaan tapahtumissa. *Historiae* sisältää ajoittain viittauksia aiempien auktoreiden teksteihin. Gregorius ammentaa ennen kaikkea Raamatun kertomuksista, mutta myös Orosiuksen, Sulpicius Severuksen ja Eusebiuksen teokset ovat olleet hänelle tuttuja. Gregoriuksen teos ei kuitenkaan suoraan jäljittele mitään aiempaa teosta. *Historiae* on kiistatta laajin

⁹Merovingiaajan Galliassa kirkkoja pidettiin turvapaikkoina, joihin vaikeuksiin joutuneet ihmiset saattoivat paeta vainoojiaan. Mitä voimakkaammalle pyhimykselle kirkko oli omistettu, sitä paremmassa turvassa turvapaikanhakija oli. Toursin kirkkoja suojeli Pyhä Martinus, mikä sai jopa kuninkaat jättämään Toursin kirkkoihin paenneet rikolliset rauhaan.

¹⁰James 1986, s. 1–2.

ja kattavin Frankkivaltakunnan syntyäikoja kuvaava säilynyt teos.¹¹

Gregoriuksen muusta tuotannosta merkittävimmät kokonaisuudet ovat marttyyrikertomuksia sisältävä *Liber in Gloria Martyrum Beatorum*, anekdootteja 400- ja 500-luvuilla Galliassa eläneistä kirkonmiehistä ja pyhimyksistä sekä heidän tekemistään ihmeistä sisältävä *Liber in Gloria Confessorum* sekä 20 lyhyttä pyhimyselämäkertaa sisältävä kokoelma *Liber Vitae Patrum*. Näiden lisäksi Gregorius kirjoitti Pyhän Julianuksen, Pyhän Martinuksen ja apostoli Andreaan elämäkerrat, psalmikommenttaareja sekä tähtien aseman ennustamista koskevan tutkielman.¹² Gregorius osoitti kirjoituksensa todennäköisesti koulutetuille, roomalaisen syntyperän ja kristityn taustan omaaville frankkien valtakunnan alamaisille – pääasiassa siis papistolle, mutta myös muulle yläluokalle.¹³

Gregoriuksen teoksiin on suhtauduttu aikojen saatossa vaihtelevasti. Jo 600-luvulla Gregoriuksen teosten, ennen kaikkea *Historiaen* arvo nähtiin lähinnä frankkien kuningaskunnan synnyn ja nousun kuvauksessa. Gregoriuksesta tehtiin tavallaan frankkien hovihistorioitsija. Tämä näkemys nousi uudelleen suosioon Ranskan monarkian huippuvuosina 1500- ja 1600-luvuilla. Gregorius alkoi nousta kritiikin kohteeksi 1700-luvulla. Hänen teostensa kirjalliset vajavaisuudet nousivat valokeilaan ja vaikuttivat hänen tekstiensä tulkintaan aina 1900-luvulle saakka. Arvostelijat kiinnittivät huomiota erityisesti siihen, miten kritiikittömästi Gregorius tuntui suhtautuvan varsinkin ihmeisiin, miten hänen kuvauksensa keskittyivät tapahtumien ilmiön raportointiin tulkintojen ja jäsentämisen loistaessa poissaolollaan ja miten hän teksteissään hyppi näennäisen mielivaltaisesti aiheesta toiseen. Gregoriusta alettiin pitää naivina raportoijana, joka ei osannut kyseenalaistaa tai jäsentää ympärillään tapahtuvia ilmiöitä.¹⁴ Ihmekertomusten ja varsinkin hagiografisten teosten kaavamaisen rakenteen katsottiin vähentävän teosten us-

¹¹Breukelaar 75, s. 113.

¹²*Liber de Passione et Virtutibus Sancti Juliani Martyris; Libri I-IV de Virtutibus Sancti Martini Episcopi; Liber de Miraculis Beati Andreae Apostoli; De Cursu Stellarum Ratio (Qualiter ad Officium Implendum Debent Observari); In Psalterii Tractatum (Commentarius)*.

¹³Goffart 1988, s. 138.

¹⁴Heinzelmann, s. 1–3.

kottavuutta ja lähdearvoa.¹⁵ Kun Gregorius usein valitteli huonoa latinantaitoaan ja sivistymättömyyttään, monet tutkijat katsoivat sen heijastuvan hänen tekstiensä luonteeseen.¹⁶

Gregoriuksen teosten parempi ymmärtäminen alkoi vähitellen täsmällisemmän kritiikin myötä. Huomattiin, ettei Gregorius ollutkaan pelkästään raportoinut kokemiaan ja kuulemiaan asioita, vaan oli tietoisesti valikoinut ja järjestänyt aineistoaan. Gregoriuksen teoksista alettiin uudelleen etsiä punaista lankaa. Varsinaisia läpimurtoja tällä saralla alettiin saavuttaa 1900-luvun jälkipuoliskolla. Mentaliteettien tutkijat havaitsivat Gregoriuksen hagiografisten teosten olevan oivaa materiaalia varhaiskeskiaikaisten mentaliteettien tutkimiseen. *Historiaen* tarkempaa rakennetta ja Gregoriuksen historiallista diskurssia¹⁷ sekä hänen käyttämäänsä symboliikkaa¹⁸ analysoitiin ja aineistosta löydettiin selviä, johdonmukaisia periaatteita. Vihdoin 1980-luvulla Kathleen Mitchell¹⁹ ja Walter Goffart²⁰ uskaltautuivat esittämään *Historiaesta* omat tulkintansa. Heidän mukaansa *Historiaessa* oli ennen kaikkea kysymys maallisten tapahtumien ja hengellisen todellisuuden välisestä kontrastista. Goffartin mukaan Gregorius ei ollut sen taikauskoisempi kuin Pyhä Augustinus oli ollut.²¹

Yhteistä uusimmalle tutkimuskirjallisuudelle on, että sen mukaan *Historiaessa* ei ole kysymys tiiviin kronologisesti etenevästä, neutraalista tapahtumien kuvaamisesta, vaan Gregoriuksen tietoisesta yrityksestä edistää juuri tietynlaista kuvaa maailmasta. Hyvä esimerkki tästä on Gregoriuksen usein käyttämä kerronnallinen strategia irrottaa lukija tietystä aiheesta hetkeksi sijoittamalla aihetta käsittelevien lukujen väliin tematiikaltaan erilaista materiaalia. Kun Gregorius sitten palaa aiheeseen, saattaa lähestymiskulma olla aivan uudenlainen.

Uuden tutkimustradition aloittanut Walter Goffart on sitä mieltä, että Gregoriuksen tavoitteena oli vaikuttaa kuninkaisiin esittämällä aikansa ta-

¹⁵Esim. Delehaye.

¹⁶McDermott, s. 117–121.

¹⁷Thurlemann.

¹⁸De Nie.

¹⁹Mitchell.

²⁰Goffart 1988.

²¹Goffart 1988, s. 142; Heinzelmänn, s. 4–6.

pahtumat satiirina. Hänen mukaansa Gregorius kirjoitti moraaliltaan ja didaktikaltaan vakavaa ironiaa. Gregorius asetti aikansa tapahtumat kristilliseen ja moraaliseen kontekstiin ja esitti näin maallisten pyrkimysten hulluuden. Goffartin mukaan Gregoriukselle ei tuottanut vaikeuksia jättää kertomuksestaan pois paljon sellaistaakin, mistä oli hyvin selvillä, sillä tämän kannalta *dicta* saattoi hyvinkin viedä viestin paremmin perille kuin *facta*.²²

Martin Heinzelmänn puolestaan on esittänyt, että Gregoriuksen historia-teoksessa on kyse harkitusta, pitkälle jäsentynyttä uskonnollista maailmankuvaa heijastavasta propagandistisesta teoksesta, jota Gregorius on muokannut koko matkaltaan koko kirjoitusprosessin ajan. Hänen mukaansa Gregorius esitti historian tapahtumat pedagogisesti ja didaktisesti hyväksi katsomassaan valossa ja propagoi näin yhteiskunnan klerikalisaation puolesta. Hänen tulkintansa mukaan *Historiaen* keskeinen vastakkainasettelu löytyy Kilperikin edustaman huonon, maallisen kuninkuuden ja Guntramin edustaman uskonnollisesti orientoituneen, hyvän kuninkuuden väliltä.²³

Adriaan Breukelaarin mukaan *Historiaen* tehtävä oli ennen kaikkea edistää kirjoittajansa edustaman luokan intressejä maallista valtaa vastaan. Eräs Gregoriuksen keskeinen kohde olivat frankkikuninkaat, ja hänen teoksensa pyrki vaikuttamaan heidän käytökseensä kritisoimalla sitä. Episkopaalisen auktoriteetin pönkittäminen oli tärkeää, jotta kritiikki olisi säilynyt uskottavana. Ennen kaikkea *Historiae* toimi siis välineenä kuninkaallisen ja piispojen vallan välisessä kamppailussa.²⁴ Breukelaarin mukaan Gregorius kutoi teoksensa kolmen pääaiheen ympärille. Nämä aiheet olivat kuninkaat, papisto ja jumalan tahdon ilmeneminen maailmassa luonnon välityksellä. Keskeinen teema puolestaan oli asennoituminen uskontoon. Pääteemaa Gregorius kehitti Breukelaarin mukaan ennen kaikkea kahden alisteisen, mutta joka puolelta *Historiaeta* löytyvän teeman kautta. Nämä aputeemat olivat verikosto ja harhaoppi.²⁵

Keskityn työssäni Gregoriuksen teoksista pelkkään *Historiaeen* ennen kaikkea sen vuoksi, että Gregoriuksen muissa teoksissa kuninkaita koskevia

²²Goffart 1988, s. 159–194, 182.

²³Heinzelmänn, s. 36, 172–176.

²⁴Breukelaar, s. 124–126, 288.

²⁵Breukelaar, s. 57, 170, 220.

mainintoja on vain satunnaisesti. Sekin vähä mitä niissä kuninkaista kerrotaan, on alisteista pyhien ihmisten elämän kuvaamiselle. Kun Gregorius jo *Historiaessa* ajoittain tinkii tapahtumien luotettavasta kuvaamisesta kirjallisten päämäärien hyväksi, ongelma on moninverroin suurempi hänen hagiografisten tekstiensä kohdalla.

Työni asemoituu *Historiaen* tutkimustraditioon siten, että samalla kun se etsii vastausta Halsallin asettamaan kysymykseen, pyrkii se kommentoimaan Heinzelmännin, Breukelaarin ja Goffartin tulkintoja. Hyväksyn sen mainituissa tutkimuksissa esitetyn tulkinnan, että *Historiaessa* lopullisessa muodossaan on kyse ennen kaikkea taivaallisen ja maallisen todellisuuden kohtaamisesta, jossa kuninkaan ja piispan vallan suhde näyttelee keskeistä osaa. Pyrin selvittämään, tarjoaako kuninkaisiin ja erityisesti Kilperikiin keskittyvä lähestymistapa *Historiaeen* uusia näkökulmia.

1.6 Kuningas Kilperik

Kilperik on ehkä koko *Historiaen* keskeisin hahmo. Monet tutkijat ovat kiinnittäneet häneen erityistä huomiota päätyen useimmiten siihen tulokseen, että Kilperik on Gregoriuksella huonon kuninkaan malliesimerkki. Yleensä tämä näkemys perustuu kuudennen kirjan 46. luvusta löytyvään Kilperikin nekrologiin, jossa Gregorius kutsuu Kilperikiä oman aikansa Neroksi ja Herodekseksi ja luettelee suuren joukon tämän syntejä. Kun ottaa huomioon, miten Gregorius kuvaa Kilperikin toimintaa aiemmin, epäilen Halsallin lailla, että yllämainitun luvun ryöpytys pohjaa vähintään yhtä paljon kirjoitusajankohdan poliittiseen tilanteeseen kuin Kilperikin todellisiin ominaisuuksiin ja edesottamuksiin hallitsijana.

Kilperik on keskeinen hahmo myös uusimman tutkimuskirjallisuuden kanalta. Uuden tutkimustradition aloittanut Walter Goffart ei sinänsä perusta tulkintaansa Kilperikin kelvottomuuteen, mutta käyttää sitä silti yhtenä omaa tulkintaansa tukevana argumenttina. Goffart ottaa Gregoriuksen Kilperikiin kohdistaman inhon annettuna. Hänen mukaansa ”Kilperik ja Fredegunda²⁶ muodostivat kuninkaallisen parin, jota Gregorius kiivaasti inhosi”, ”Kilperik on niin selvästi Gregoriuksen kuvausten johtava kuninkaallinen

²⁶Kilperikin pitkäaikainen puoliso.

roisto, ettei asiaa tarvitse sen kummemmin perustella” ja ”Gregorius ei tarkoittanut, että hänen kuvauksensa Kilperikistä palvelisi muuta tarkoitusta kuin kuudennen kirjan 46. luvun tuomion vahvistaminen”. Goffartin tulkinnan mukaan Gregorius syytti Kilperikiä alusta loppuun saakka niistä asioista, jotka nekrologissa mainitsi, sekä lisäksi kulkutaudin aikaansaamisesta ja pelkuruudesta, jonka aiheuttamilta seurauksilta vain voimakastahtoinen kuningatar Fredegunda kuninkaan pelasti.²⁷

Martin Heinzelmännin tulkinta *Historiaesta* perustuu suurelta osin oletukseen siitä, että Gregorius pyrki esittämään Kilperikin roistona. Heinzelmänn käy läpi *Historiaen* tematiikkaa kirja kerrallaan ja tulkitsee Kilperikistä kertovien V ja VI kirjojen pääteemojen olevan ”profeetta vastaan jumalaton kuningas” ja ”jumalattoman kuninkaan suuruus ja tuho”.²⁸ Heinzelmännin mukaan *Historiaen* luvut V–IX muodostavat kahteen kuninkaaseen, Kilperikiin ja Guntramiin keskittyvän kokonaisuuden, jossa Kilperikiin henkilöityvä huono kuninkuus ja Guntramin edustama hyvä kuninkuus ottavat mittaa toisistaan. Heinzelmänn on sitä mieltä, että Gregorius kääntyi Kilperikiä vastaan siksi, koska tämä halusi rajoittaa piispojen ja kirkon valtaa. Heinzelmänn korostaa, että hänen mielestään Gregoriuksen mielipide Kilperikistä ei juontunut mistään henkilökohtaisista antipatioista, vaan nimenomaan Kilperikin ajamasta hallintomallista ja yhteiskuntanäkemyksestä.²⁹

Adriaan Breukelaar ei intoudu korostamaan Kilperikin huonoutta, mutta tuntuu kuitenkin kautta tutkimuksensa pitävän sitä itsestäänselvänä. Breukelaar väittää, että Gregorius syytti ja tuomitsi Kilperikiä viidennessä ja kuudennessa kirjassa jatkuvasti. Hän tulkitsee tilanteen niin, että Kilperik edusti konservatiiviselle Gregoriukselle uhkaavaa muutosta ja ansaitsi sen tähden historioitsijan paheksunnan. Toisaalta Breukelaar esittää myös, että Gregorius keräsi todistusaineistoa Kilperikiä vastaan siksi, että oli lojaili Kildebertille. Kilperikin käymistä sodista Breukelaar on sitä mieltä, että Gregoriuksen näkökulmasta ne olivat aina sisällissotia, eli siis laittomia. Kilperikiä koskevassa yhteenvedossaan Breukelaar lähestyy Heinzelmännin tulkintaa: Kilperikin viat Gregoriuksen silmissä voitiin tiivistää ennen kaikkea

²⁷Goffart 1988, s. 185, 222–224. Suomennokset omiani.

²⁸Heinzelmänn, s. 41, 48.

²⁹Heinzelmänn, s. 184–185, 207.

kristillisen vakaumuksen puutteeseen.³⁰

Breukelaarin näkemys kuudennen kirjan 46. luvusta on mielenkiintoinen. Ensin hän on sitä mieltä, että Gregorius tarkoitti Kilperikin nekrologin varoitukseksi Guntramille ja Kildebert II:lle. Vähän myöhemmin hän on sitä mieltä, että kun Gregorius ja Guntram kahdeksannen kirjan viidennessä luvussa kertovat toisilleen Kilperikistä näkemänsä unet, Gregorius saa kuninkaallisen hyväksynnän nekrologinsa julkaisemiseen. Breukelaarin mukaan siis Gregorius saa Guntramilta suostumuksen julkaista tälle itselleen kohdistettu varoitus. Breukelaarin tulkinnat vaikuttavat keskenään ristiriitaisilta. Omas ta mielestäni vaikuttaa siltä, että unien jakaminen saattoi hyvinkin rohkaista Gregoriusta julkaisemaan nekrologin, mutta todennäköisempää on, että varoituksen sijasta nekrologin oli tarkoitus vakuuttaa Guntram Gregoriuksen tyytymättömyydestä entiseen asemaansa Kilperikin alamaiana.³¹

2 Aineiston jäsentäminen

2.1 Kuninkaiden toimien jäsentäminen

Gregoriuksen kuvauksia frankkikuninkaiden toimista voidaan yrittää jäsentää pääpiirteittäin kahdella tapaa. Ensimmäinen mahdollinen tapa on keskittyä ennen kaikkea tekstin ulkoisiin ominaisuuksiin. Tällä tarkoitan sitä, että edesottamukset ryhmitellään sen mukaan millaista sanastoa, symboleita tai kielikuvia Gregorius tapahtumiin kytki tai kuinka paljon tilaa uhrasi millekin tapahtumalle. Tuoreimmista tutkijoista De Nie ja Breukelaar ovat hyödyntäneet tutkimuksissaan tämänkaltaista analyysia, tosin tarkastellen tekstiä laajemminkin kuin vain kuninkaiden toimien osalta.

Toinen, tässä työssä toimivampi tapa on jakaa kuninkaiden teot ryhmiin sen mukaan kuka kulloinkin toimii, miten toimii ja ketä vastaan tai kenen puolesta mahdollisesti toimii. Toiminnan muodot määrittyvät moninaisuudesta johtuen Gregoriuksen kuvauksissa vähemmän täsmällisesti kuin toimijat ja toiminnan kohteet, joten jaottelua ei voi perustaa toiminnan muotojen varaan. Vaihtoehdoiksi jäävät siis toimijat ja toiminnan kohteet. Näistä

³⁰Breukelaar, s. 168–169, 184, 190, 235–236.

³¹Breukelaar, s. 126, 128.

kahdesta toimija on tärkeämpi, sillä kaikissa kuvauksissaan Gregorius ei kerro toiminnan kohdetta. Toimijoita (siis frankkikuninkaita) on lisäksi vähemmän kuin toiminnan kohteita, joten jaottelu on mielekkäintä perustaa heihin. Toisaalta frankkikuninkaitakin on niin monta, ettei heitä ole tarkoituksenmukaista käsitellä yksi kerrallaan. Heidätkin täytyy siis jakaa ryhmiin.

2.2 Kuninkaiden ryhmittely

Gregoriuksen kuvauksessa frankkivaltakunnan tapahtumat jakautuvat kutakuinkin seuraavanlaisiin ajanjaksoihin: Klodvigin valtakausi, aika Klodvigin kuolemasta Klotarin kuolemaan, aika Klotarin kuolemasta Sigebertin kuolemaan, aika Sigebertin kuolemasta Kilperikin kuolemaan, aika Kilperikin kuoleman jälkeen. Gregorius ei pyri varsinaisesti jakamaan historiaa aikausiin, mutta silti hänen tekstistään erottuu selkeitä rajakohtia, joiden mukaan hän on tekstiään jäsentänyt. Moni tällainen rajakohta on kirjan lopussa kuvattu kuninkaan kuolema. Kuninkaan kuoleman luomia rajakohtia löytyy toisen (Klodvig), neljännen (Sigebert) ja kuudennen (Kilperik) kirjan lopusta. Joka kohdassa kuninkaan kuolema kirjan lopussa ei kuitenkaan merkitse katkosta kerronnassa. Teodebert kuolee kolmannen kirjan lopussa ja Klotar neljännen puolivälissä, mutta silti Klotarin kuolema muodostaa kerrontaan rajakohdan, kun taas Teodebertin kuolema ei. Tälle voidaan löytää selitys sekä kerronnan rakenteista (tekstin sisäinen peruste) että frankkivaltakunnan sisäisen voimatasapainon heilahteluista (tekstin ulkoinen peruste).

Kerronnan rakenne asettaa rajalinjan sen mukaan, mitä tapahtumia Gregorius sotkee keskenään. Gregoriuksen tapana on kuvata eri tapahtumia ja eri toimijoiden edesottamuksia vuoron perään ja lomittain toistensa kanssa niin, että tapahtumien keskinäinen järjestys helposti hämärtyy. Kerronnalliset rajalinjat toimivat kuitenkin tällaista sekoittamista rajoittavina tekijöinä. Tämä tarkoittaa sitä, että Gregorius ei esimerkiksi lomita Klodvigin elämän aikaisia tapahtumia tämän kuoleman jälkeisten tapahtumien kanssa eikä myöskään Klotarin elämän aikaisia tapahtumia tämän kuoleman jälkeen sattuneiden tapahtumien kanssa.

Frankkivaltakunnan sisäisen voimatasapainon heilahtelut luovat kerrontaan rajakohtia ennen kaikkea perimyskäytännön kautta. Täältä kannalta

merkittävimpiä hetkiä olivat Klodvigin ja Klotarin kuolemat. Klodvig hallitsi valtakuntaansa yksin, mutta hänen kuoltuaan valtakunta jaettiin neljään osaan hänen poikiensa kesken. Samanlainen tilanne oli edessä Klotarin kuollessa: Klotar hallitsi muutaman vuoden yksin koko frankkivaltakuntaa, kunnes hänen kuollessaan valtakunta jaettiin jälleen neljään osaan. Sigebertin ja Kilperikin kuolemat puolestaan olivat Gregoriuksen itsensä kannalta merkittäviä, sillä molemmilla kerroilla Tours siirtyi kuninkaalta toiselle.

Sekä kerronnan rakenne että valtakunnan sisäisen voimatasapainon heilahtelut puoltavat Klotarin kuoleman ottamista yhdeksi merkittäväksi aikakausien väliseksi rajapyykiksi. Toisaalta molemmilla kriteereillä tarkasteltuna vaikuttaa siltä, että Teodebertin kuolemalle ei voida asettaa vastaavaa merkitystä, vaikka se Gregoriuksella sijoittuukin kolmannen kirjan loppuun. Ehkä merkittävin aihe Gregoriukselle Klodvigin ja Klotarin kuolemien välisenä ajanjaksona oli Klotarin ja Kildebertin välinen kilpailu. Tämän aiheen kannalta Teodebertin hallituskausi oli vain ohimenevä reunatekijä, joka alkoi Kildebertin ja Klotarin jo vakiinnutettua asemansa ja loppui kun molemmat olivat vielä tukevasti vallassa omilla alueillaan. Kerronnan rajalinja koittaa vasta, kun Kildebert ja Klotar kuolevat perättäisissä luvuissa neljännen kirjan puolivälissä.

Ylläolevan pohjalta olen jakanut analyysini kuninkaiden toimista kolmeen, löyhästi sukupolvia myötäilevään ryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluu ainoastaan Klodvig. Gregoriuksen aikaa edeltäneistä frankkikuninkaista hän asettuu monessa suhteessa erityisasemaan. Hän yhdisti sodillaan suuren osan frankeista yhden kuninkaan alaisuuteen sekä valtasi suurimman osan Galliaa frankeille. Klodvig oli myös ensimmäinen katolista kristinuskoa tunnustanut frankkikuningas, ja hänen myötään frankkien valtakunnan laajeneminen alkoi merkitä myös katolisuuden voittokulkua. Toisin kuin myöhemmillä frankkikuninkailla, Klodvigilla ei myöskään ollut veljiä, joita vastaan olisi pitänyt jatkuvasti varmistella asemia. Klodvigin kuoltua valtakunta jaettiin hänen neljän poikansa kesken, ja lähes koko seuraavan vuosisadan Gallian tapahtumia sävytti keskenään kamppailevien kuninkaiden riitely, juonittelu ja kahakointi.

Toiseen kuningasryhmään kuuluvat itsestäänselvästi Klodvigin pojat Teoderik, Klodomir, Kildebert ja Klotar. Käsittelen myös Teoderikin pojan Teo-

debertin sekä hänen poikansa Teodebaldin samassa yhteydessä Klodvigin poikien kanssa. Tämä johtuu siitä, että Teodebertin ja Teodebaldin hallituskaudet sijoittuvat ajallisesti yhteen Klodvigin poikien kanssa. Molemmat nousivat valtaistuimelle Kildebertin ja Klotarin vielä hallitessa omia alueitaan, ja heidän kuollessaan samat kuninkaasivat edelleen vallassa. Teodebaldista Gregorius ei kerro paljoa, kun taas Teodebert on Klodvigin ja Guntramin ohella yksi kolmesta Gregoriuksen teoksessaan hyväksi mainostamasta kuninkaasta. Tämän ryhmän kuninkaasivat esiintyvät Gregoriuksen kuvauksissa lähes pelkästään konfliktien osapuolina. Koska konflikteja on paljon, olen jakanut ne kahteen ryhmään sen mukaan, toimiko kuningas jotakuta sukulaisistaan vai jotain ulkopuolista toimijaa vastaan. Konfliktikuvausten jälkeen käsittelen yhdessä lyhyessä luvussa tämän ryhmän kuninkaiden muut toiminnot.

Kolmas kuningasryhmä ovat Klotarin pojat. Klotar eli Klodvigin pojista pisimpään ja hallitsi kolme viimeistä vuottaan frankkien ainoana kuninkaana ilman haastajia. Hänen kuoltuaan vuonna 561 valtakunta jaettiin hänen neljän poikansa, Karibertin, Guntramin, Sigebertin ja Kilperikin kesken. Vaikka Klotarin kuoleman ja Gregoriuksen piispaksi nimittämisen väliin mahtuu 12 vuotta, Gregoriuksen noustessa piispaksi Klotarin neljästä pojasta oli hengissä vielä kolme. Ainakin näistä kolmesta Gregoriuksella oli omakohtaisia kokemuksia, joten heidän käsittelemisensä omana ryhmänään on perusteltua. Vanhin poika, Karibert kuoli ennen Gregoriuksen piispankautta, eikä Gregorius kerro hänestä paljoakaan. Gregorius kuitenkin puhuu Klotarin pojista yhtenäisenä joukkona, joten Karibertin käsittely muiden veljesten yhteydessä on perusteltua.

Viimeisen käsittelyä vaativan kuninkaan, Sigebertin pojan Kildebert II:n olen tekstissäni sijoittanut samaan ryhmään Klotarin poikien kanssa. Tämä perustuu siihen, että hän käytti (tai hänen nimissään käytettiin) kuninkaan valtaa samaan aikaan Kilperikin ja Guntramin kanssa. Hän oli yksi niistä hallitsijoista, joiden toimet koskettivat läheisesti Gregoriusta ja joiden kanssa tämä oli paljon tekemisissä. Kildebert II oli nimellisesti valtaan noustessaan hyvin nuori, ja valtakunta oli tilanteesta riippuen tosiasiallisesti hänen äitinsä tai neuvonantajinsa hallinnassa. Kildebert ehti kuitenkin varttua miehen ikään ja toimi Gregoriuksen viimeisinä vuosina täysivaltaisena kuninkaana

ja vallankäyttäjänä omassa valtakunnassaan.

Käsittelen Klotarin poikia yhtenäisenä joukkona Sigebertin kuolemaan asti. Sigebertin kuoltua Gregoriuksen kerronta tiivistyy, ja varsinkin Kilperikin ja Guntramin toimia hän selostaa sen verran yksityiskohtaisesti, ettei niiden käsittely samoissa luvuissa ole mielekäästä. Niinpä viimeiset luvut jäsentyvät yksittäisten kuninkaiden ja kirjojen mukaan: Kilperikin toiminta viidennessä kirjassa, Guntramin toiminta viidennessä kirjassa, Kilperikin toiminta kuudennessa kirjassa ja Guntramin toiminta kuudennessa kirjassa. Kildebert II nousee itsenäiseksi toimijaksi vasta kuudennessa kirjassa. Käsittelen hänen toimensa samassa luvussa Guntramin kuudennen kirjan toiminnan kanssa.

3 Ideaali kuningas poikineen – kuninkaat ennen Kilperikiä

3.1 Klodvig

3.1.1 Klodvigin toiminta

Uransa alkuvaiheessa, ennen kääntymistään kristinuskoon Klodvig kävi kolme sotaa, joista Gregorius kertoo. Nämä olivat hänen voittoisa sotaretkensä Gallian viimeistä roomalaista sotapäällikköä Syagriusta vastaan, thuringenilaisten alistaminen sekä valloitusota alamanneja vastaan. Gregorius ei anna näille sodille mitään syytä, eikä myöskään luonnehdi mitenkään erityisesti osapuolten moraalisia ominaisuuksia. Syagriusta vastaan käydyn taistelun loppuselvittelyiden yhteydessä Gregorius mainitsee, kuinka gootit luovuttivat luoksensa paenneen Syagriuksen Klodvigille, koska olivat pelokas kansa (*”Gothorum pavere mos est”*). Saatuaan Syagriuksen haltuunsa Klodvig muitta mutkitta tapatti tämän (*”eum gladio clam feriri mandavit”*). Gregorius ei liitä Syagriuksen kuolemaan minkäänlaisia moraalisia painotuksia, vaan raportoi tapauksesta neutraaliin sävyyn. Gregorius liittää Syagriusta vastaan käytyyn sotaan kertomuksen siitä, kuinka Klodvigin miehet ryöstivät monia kirkkoja, mutta itse Klodvig suhtautui piispojen anomuksiin suopeasti ja suostui palauttamaan itselleen langenneen osan ryöstösaaliista kir-

koille. Toisaalta oman alaisensa Klodvig oli valmis tappamaan, kun tämä ei tunnustanut kuninkaan etuoikeutta saaliinjaossa. Thuringenilaisten alistamisen Gregorius kuittaa luvun lopussa yhdellä lauseella: ”Kymmenentenä hallintovuonnaan [Klodvig] ryhtyi sotaan thuringenilaisia vastaan ja alisti nämä valtansa alle” (”Nam decimo regni sui anno Thoringis bellum intulit eosdemque suis dictionibus subiugavit”). Gregorius myös toteaa, että Klodvig kävi monia sotia ja saavutti monia voittoja (”Multa bella victuriasque fecit”), mutta ei erittele näitä sen kummemmin.³²

Gregorius ei kerro, miksi Klodvig lähti sotaan alamanneja vastaan. Sota on kuitenkin uskonnon kannalta sikäli keskeinen, että kesken taistelun Klodvig totesi vanhat jumalansa voimattomiksi ja kääntyi kristittyjen jumalan puoleen. Gregoriuksen mukaan Klodvig saavutti voiton nimenomaan tästä syystä. Voitolle päästyään Klodvig lopetti sodan ja piti puheen, jossa pyysi rauhaa. Gregorius antaa siis ymmärtää, että katoliseksi kääntyneen, vaikkakin vielä kastamattoman kuninkaan ensimmäinen teko oli pyrkimys rauhaan.³³

Alamanneja vastaan käyty sota on osa kolmen luvun mittaista kuvausta siitä, miten Klodvig kääntyi katolilaiseksi. Kristitty kuningatar Klotilde suostutteli ensin miestään kääntymään katolilaiseksi, mutta tämä ei taipunut. Klodvigille ja Klotildelle syntyneet kaksi lasta ovat tärkeässä asemassa kuvauksessa. Ensimmäinen kuoli heti kasteensa jälkeen, jolloin Klodvig alkoi syyttää kuningatarta siitä, että kuolema johtui kasteesta. Klotilde taas suremisen sijaan kiitti jumalaa siitä, että tämä suostui ottamaan luokseen hänen lapsensa. Myös toinen lapsi sairastui kasteensa jälkeen. Hän kuitenkin parantui, mikä oli merkki jumalan armosta. Vaimonsa painostuksesta huolimatta Klodvig kuitenkin pysyi pakanana, kunnen lopulta taistelu alamanneja vastaan alkoi kääntyä hänen tappiokseen. Tällöin hän totesi omat vanhat jumalansa voimattomiksi ja pyysi kokeeksi apua kristittyjen jumalalta. Tämä käänsi taistelun kulun, ja Klodvig palasi taistelukentältä voitokkaana. Kuningatar pyysi piispaa puhumaan kuninkaalle, että tämä ottaisi kasteen vastaan. Pian tämä suostuikin, ja Gregoriuksen mukaan yli kolme tuhatta Klodvigin sotilasta seurasi kuningastaan kasteelle. Omaan kasteeseensa

³²Hist. II 27.

³³Hist. II 30.

liittyvien tapahtumien yhteydessä Klodvig asettuu selvästi piispansa alamaiseksi. Piispa toimii puhemiehenä jumalan ja tätä etsivän kuninkaan välillä. Kuningas puhuttelee piispaa pyhäksi isäksi (”sanctissime pater”), ja kun kuningas astuu kastealtaaseen, piispa kääntää tätä painamaan päätänsä (”Mitis depone colla”).³⁴

Heti kasteen perään Gregorius kertoo konfliktista, johon Klodvig osallistui tavallaan sivullisena. Kyse oli burgundiruhtinaiden valtataistelusta, jossa toinen osapuoli pyysi Klodvigia tuekseen. Gregorius pohjustaa tapausta kertomalla, että burgundit olivat areiolaisia harhaoppisia ja korostamalla sitä, kuinka burgundeilla veli kävi sotaa veljeään vastaan. Klodvigin motiiveista Gregorius kertoo sen verran, että Klodvig suostui ilomielin avustamaan (”libenter accipiens”) maksua vastaan. Klodvigin joukot näyttäytyvät Gregoriuksen kuvauksessa mahtavana voimatekijänä, joka suunnilleen yksin ratkaisee kuka voittaa. Konflikti päättyi siihen, että Klodvig veti armeijansa pois, kun hävinnytkin osapuoli lupasi maksaa hänelle vuosittaista veroa. Vaikka Klodvigin sekaantumisessa Burgundin sisällissotaan oli kyse myös kilpailevien uskonnollisten oppisuuntien kohtaamisesta, Gregorius kuvaa konfliktin enemmän neutraalina kuin uskonnollisesti motivoituneena.³⁵

Klodvigin viimeinen suuri valloitusota, sota gootteja vastaan saa Gregoriuksen tekstissä innoituksensa uskonnosta. Gregoriuksen mukaan Klodvig lähti sotaan koska piti sietämättömänä, että suuri osa Galliaa oli edelleen areiolaisten³⁶ (goottien) hallinnassa. Tämän sotaretken kuvaus on ylivoimaisesti pitempi kuin kuvaukset Klodvigin muista sotaretkistä. Gregorius liittää sotaretken kuvaukseen useita uskonnollisia tapahtumia. Toursissa Klodvig määräsi armeijansa kunnioittamaan pyhimysten omaisuutta ja lähetti viestinviejiä runsaiden lahjojen kanssa pyytämään ennettä Pyhän Martinuksen kirkosta. Viennessä jumala johdatti suuren hirven näyttämään armeijalle, mistä tulvivan joen yli pääsi. Poitiersissa Klodvig näki tulisen patsaan nousevan Pyhän Hilariuksen kirkosta ja kielsi sen tähden joukkojaan ryöstelemästä. Itse taistelun kulun Gregorius kuvaa lyhyesti: gootit pakeni-

³⁴Hist. II 29–31.

³⁵Hist. II 32.

³⁶Areiolaisuus oli Nikaian kirkolliskokouksen (325) harhaopiksi tuomitsema kristinuskon suuntaus, jonka mukaan Kristus oli jumalan luoma, ja näin ollen tämän alapuolella.

vat, niin kuin heidän tapansa oli, ja Klodvig voitti, koska jumala oli hänen puolellaan ("Cumque secundum consuetudinem Gothi terga vertissent, ipse rex Chlodovechus victuriam, Domino adiuvante, obtinuit"). Retken jälkeen Klodvig antoi lahjoja kirkolle. Gootteja vastaan suuntautuneen sotaretken kuvauksen yhteydessä Gregorius kertoo, että moni auvergnelainen osallistui taisteluun johtajansa Apollinariksen kanssa, ja että heidän johtajansa, jotka olivat senaattoreita, kuolivat. Gregorius ei kuitenkaan kerro kummalla puolella auvergnelaiset taistelivat. Voittonsa jälkeen Klodvig talvehti armeijoineen Bordeauxissa ja jatkoi sitten sotaretkeä. Gregoriuksen mukaan jumala oli edelleen Klodvigin puolella ja osoitti suosiotaan antamalla Angoulêmen muurien sortua Klodvigin katsoessa niitä. ("Cui tantam Dominus gratiam tribuit, ut in eius contemplatione muri sponte corruerent.") Klodvigin gootteja vastaan käymän sodan yhteydessä Gregorius mainitsee ensimmäistä kertaa myös Klodvigin pojan Teoderikin. Tämä taisteli menestyksekkäästi isänsä lähettämänä gootteja vastaan. Gregorius saattaa mainita Teoderikin sen vuoksi, että Teoderik valtasi Gregoriuksen suvun kotikaupungin Clermontin. Joka tapauksessa Teoderik näyttäytyy tässä yhteydessä isälleen uskollisena poikana, joka alistaa valloittamansa alueet tämän hallintaan. Huomio on sikäli merkittävä, että Gregorius kertoo myöhemmin Historiaessa lukuisista kuninkaiden ja heidän poikiensa välisistä sattumuksista.³⁷

Heti goottisodan jälkeen Gregorius kertoo kuinka keisarilta tuli kirje, jossa Klodvig nimitettiin konsuliksi. Varsinainen nimitysseremonia tapahtui Toursissa Martinuksen kirkossa, missä Klodvig keisarillisen vallan symboleihin sonnustautuneena ("tunica blattea indutus et clamide, inponens vertice diademam") nimitti itse itsensä konsuliksi. Toimituksen jälkeen Klodvig ratsasti kultaa ja hopeaa ympärilleen jakaen Martinuksen kirkosta Toursin katedraaliin.³⁸

Sotien lisäksi Gregorius kertoo kahdesta aseellisesta konfliktista, jotka Klodvig kävi sukulaisiaan tai liittolaisiaan vastaan. Nämä olivat sodat entistä liittolaista Chararicia sekä sukulaista ("parente suo", "supradictus") Ragnacharia vastaan. Chararic oli seurannut sivusta Klodvigin ja Syagriuksen sotaa, vaikka Klodvig oli kutsunut hänet avukseen. Kyseessä oli siis kos-

³⁷Hist. II 37.

³⁸Hist. II 38.

to uskottomalle liittolaiselle. Ragnacharin Gregorius puolestaan kertoo olleen niin pahatapainen ("effrenis in luxoria") että tämän omat alaisetkin halusivat päästä tästä eroon. Gregorius vaikuttaa siis oikeuttavan molemmat konfliktit moraalisiin perustein. Toisaalta Ragnachar oli auttanut Klodvigia taistelussa Syagriusta vastaan, mutta siitä huolimatta Klodvig lahjoi Ragnacharin omat miehet kuningastaan vastaan. Gregorius pehmentää lahjomisen moraalista kyseenalaisuutta kuvaamalla, kuinka lahjukset olivat oikeasti arvottomia, kullaksi naamioitua pronssia ja kuinka vika oli oikeastaan lahjottujen, joiden olisi pitänyt pysyä kuuliaisina omalle kuninkaalleen. Gregoriuksen mukaan Klodvig tavallaan testasi Ragnacharin miesten uskollisuutta ja käytti sitten syntynyttä tilannetta hyväkseen. Toisaalta Klodvig tappoi Ragnacharin lisäksi myös kaksi tämän veljeä, joiden mahdollisista hyveistä tai paheista Gregorius ei kerro mitään. Ragnacharista kertovan luvun lopussa Gregorius kertoo Klodvigin hankkiutuneen samalla tavalla eroon myös monista muista frankkikuninkaista ja sukulaisistaan, joita hän epäili itseään vastaan juonittelemisesta. Gregorius mainitsee kuulleen, että Klodvig olisi valitellut sitä, ettei hänellä ollut sukulaisia jäljellä missään, ja että tällä valittelulla Klodvig olisi yrittänyt saada mahdollisesti piileskelevät sukulaisensa esiin, jotta olisi voinut hankkiutua heistä eroon.³⁹

Gregorius raportoi myös kolmannelta tapauksesta, jossa Klodvigin toimi sukulaisiaan tai liittolaisiaan vastaan. Tällä kertaa kyse on enemmän onnistuneesta juonittelusta valtiopoliittikan välineenä kuin varsinaisesta aseiden kalistelusta. Klodvig lupasi frankkiprinssi Chlodericille tukevansa tätä kuninkaaksi, mikäli tämän vanha ja rampa isä sattuisi kuolemaan. Chloderic järjesti isänsä pois päiviltä ja kutsui Klodvigin lähettiläät luokseen. Lähettiläät kuitenkin murhasivat Chlodericin, minkä jälkeen Klodvig astui näyttämölle ja lupasi ottaa kuninkaatta jääneen kansan suojelukseensa. Gregorius ei jätä epäselväksi, että Chlodericin tappoivat juuri Klodvigin lähettiläät. Muuten Gregorius esittää Chlodericin tarinan roistona. Hänen mukaansa vallanhimo johti Chlodericin juonitteluun isänsä vastaan niin, että seurauksena oli kunniaton kuolema. ("Qua ille cupiditate seductus, patrem molitur occidere[...]indignus incurrit.")Gregorius päättää luvun vielä kertomalla, kuinka jumala alistoi Klodvigin vihollisia päivittäin tämän vallan alle ja kasvatti tä-

³⁹Hist. II 27, 41–42.

män valtaa, sillä Klodvig kulki ylväästi jumalan edellä ja teki tekoja, jotka tätä miellyttivät. (”Prosternebat enim cotidie Deus hostes eius sub manu ipsius et augebat regnum eius, eo quod ambularet recto corde coram eo et faceret quae placita erant in oculis eius.”)⁴⁰

Chlodericin tapauksen kohdalla näkyy selvästi Gregoriuksen läpi teoksen moneen otteeseen hyödyntämä kerronnallinen strategia, jossa hän katkaisee tietyn aiheen käsittelyn palatakseen siihen hetken kuluttua aivan uudesta suunnasta. Vain kaksi lukua aiemmin Chloderic on esiintynyt edukseen auttaessaan Klodvigia Vouillen taistelussa gootteja vastaan. Gregorius on sijoittanut näiden kahden Chlodericista kertovan luvun väliin hyppäyksen muihin aiheisiin. Taistelua seuraava luku kertoo, kuinka Itä-Rooman keisarilta tuli määräys nimittää Klodvig konsuliksi. Sitä seuraavassa luvussa Gregorius taas kertoo Toursin piispoista. Gregorius kuvaa Chlodericia ensin positiivisesti, sitten heti kohta perään negatiivisesti. Vaikuttaa siltä, että Gregorius pyrkii ratkaisullaan suojaamaan Klodvigia. Klodvigin toiminta Chlodericia vastaan vaikuttaa hyväksyttävämmältä jos lukija ei enää muista, että Chloderic on juuri hetki sitten auttanut Klodvigia.⁴¹

3.1.2 Johtopäätöksiä Klodvigista

Gregorius käyttää Klodvigin toiminnan perustelemiseen ennen kaikkea moraalisia ja uskonnollisia syitä.⁴² Klodvig oli osallisena monissa konflikteissa, jotka jakautuvat varsin selkeästi neutraaleihin, uskonnollisesti perusteltuihin sekä moraalisesti ambivalentteihin konflikteihin. Aivan kaikissa tapauksissa jako ei kuitenkaan ole selvärajainen, vaan syyn joutuu kaivamaan esiin konfliktin kanssa samaan lukuun upotetusta moraalisen sanoman sisältävästä materiaalista, joka ei ensilukemalla vaikuta liittyvän konfliktiin muuten kuin tekstin läheisyyden perusteella. Joissain tapauksissa konflikti alkaa neutraalina, mutta saa myöhemmin selvän moraalisen sisällön. Toiseen suuntaan merkitys sen sijaan ei näytä siirtyvän: moraalilla syillä perusteltu toiminta

⁴⁰Hist. II 40.

⁴¹Hist. II 37–40.

⁴²Moraalin nouseminen tapahtumien keskeiseksi selittäjäksi ei ole yllättävää, sillä Breukelaarin tekemän laskelman mukaan *Historiaen* 427:stä toimintaa kuvaavasta luvusta peräti 404:ssä Gregorius arvottaa tapahtumia moraalisesti; Breukelaar, s. 269.

ei Gregoriuksen kuvauksessa muutu neutraaliksi.

Ensimmäiset konfliktit vaikuttavat neutraaleilta: Klodvig vain taistelee Syagriusta vastaan ja alistaa thuringenilaiset, ilman että Gregorius sanalakaan puuttuisi toiminnan syihin tai motiiveihin. Neutraalius korostuu lyhyessä lauseessa, jossa Gregorius niputtaa yhteen useita sotia (”Multa bella victuriasque fecit”). Gregoriuksen ratkaisu vihjaa siihen, että hän ei nähnyt tarkoituksenmukaiseksi kertoa kaikista mahdollisista konflikteista (edes sodista) pelkästä kertomisen riemusta, vaan hän halusi välittää lukijalle kertomusten avulla jotain muuta. Gregorius ei siis pitänyt välttämättömänä kertoa kaikista mahdollisista konflikteista tavoitteensa saavuttaakseen.

Syagriuksen tappion yhteydessä Gregorius toteaa Klodvigin kannalta kyseenalaisen edesottamuksen: Klodvig tapatti vangiksi saamansa Syagriuksen. Gregorius ei kuitenkaan tuomitse Syagriuksen tappamista mitenkään. Tämä saattaa johtua siitä, että Syagriuksen kohtalo oli liian tunnettu asia jäädäkseen vaille mainintaa, mutta Gregorius ei kuitenkaan halunnut saattaa Klodvigia epäedulliseen valoon. Itse asiassa Gregorius varmistaa positiivisen kokonaiskuvan syntymisen Klodvigista tuomalla tapahtumien kuvaukseen mukaan ensin moraalisen, sitten uskonnollisen aspektin: ensin Gregorius rinnastaa aikaansaavan ja voittoisan Klodvigin pelokkaisiin gootteihin, sitten hän kuvaa vielä pakanallisen Klodvigin myötämielisyyttä kirkkoille ja piispoille.

Alamanneja vastaan käyty sota alkaa neutraalina, mutta muuttuu vahvasti uskonnon läpitunkemaksi, kun Klodvig tuskastuu omiin jumaliinsa ja kääntyy kristittyjen jumalan puoleen. Tästä lähtien Klodvig on katolisen kristinuskon suuri sankari, ja hänen voittonsa ovat myös katolilaisuuden voittaja.⁴³ Klodvigin turvautuminen kristittyjen jumalaan kesken taistelun rinnastuu Eusebioksen kertomukseen siitä, kuinka Rooman ensimmäinen katolinen keisari Konstantinus saavutti ratkaisevassa taistelussa voiton kilpailijastaan turvautumalla kristittyjen jumalaan. Gregorius tunsu Eusebioksen kirjoitukset, joten Klodvigin rinnastuminen Konstantinukseen ei voi olla sattumaa, vaan alleviivaa Klodvigin asemaa nimenomaan katolisuuden sankarina.⁴⁴

⁴³Heinzelmännin mukaan Klodvigin merkitys Gregoriuksella perustuu nimenomaan hänen rooliinsa jumalan tahdon toteuttajana katolilaisuuden vihollisia vastaan; Heinzelmänn, s. 134.

⁴⁴Eusebios IX 28–29, 37–38.

Klodvigin asema katolilaisena sankarina näkyy selvästi myös myöhemässä sodassa gootteja vastaan. Sodan taustalta löytyvä areiolaisuus, useat ihmeet ja enteet sekä Klodvigin avokäisyys kirkkoja kohtaan eivät jätä epäselväksi, että Gregoriuksen näkökulmasta sodassa on keskeistä katolilaisuuden voitto harhaopista. Goottisota sisältää pari mielenkiintoista yksityiskohdtaa. Ensinnäkin Gregorius jakaa gooteille roppakaupalla paheksuntaa – mitään muuta kansaa hän ei teoksessaan arvostele yhtä kärkevästi. Toisekseen Clermontin tapahtumat saavat Gregoriukselta osakseen erityishuomiota. Tälle on vaikea löytää muuta selitystä kuin se, että Clermont oli Gregoriuksen suvun kotikaupunki. Goottisodan kuvaus vihjaa siihen suuntaan, että lukijan kannattaa jatkossa pysytellä erityisen valppaana, jos Gregoriuksen kuvaus sivuaa gootteja tai Clermontia.

Gregoriuksen kuvaus Klodvigin osallistumisesta Burgundin tapahtumiin on mielenkiintoinen. Edeltävät kolme lukua ovat olleet vahvasti uskonnollisia, joten areiolaisten burgundien keskinäinen riitely asettuu väkisinkin ihannoidusti kuvatun katolilaisuuden vastakohtaksi. Klodvigin armeija vaikuttaa burgundin asiat suvereenisti ratkaisevalta voimatekijältä. Sota ei kuitenkaan johtanut burgundien alistamiseen tai edes mainittaviin alueluovutuksiin, joten se oli ehkä tuloksiltaan liian vaatimaton esitettäväksi uskonnon nimissä käydyksi. Gregorius ei pysty tällä kertaa kuvaamaan katolisuuden voittoa harhaopista, mutta kuvaa kuitenkin moraalisen käytöksen voittoa moraalitytomasta.

Burgundin tapahtumat johtivat siihen, että kuningas Gundobad halusi kääntyä katoliseksi⁴⁵, mutta ei uskaltanut. Gregorius on mahdollisesti pyrkinyt näyttämään, että muillakin kansoilla kuin frankeilla oli hetkensä hankkiutua jumalan suosioon.⁴⁶ Burgundit kuitenkin pysyivät areiolaisina, ja myöhemmin frankit alistivat heidät lopullisesti valtaansa. Huomionarvoinen yksityiskohta on, että Gregorius moittii burgundeja erikseen siitä, että heillä veli kävi veljeään vastaan.

⁴⁵Hist. II 34.

⁴⁶Breukelaarin mukaan frankeilla ei sinänsä ollut erityisasemaa Gregoriuksen silmissä, vaan tämä katsoi tapahtumia ensisijaisesti gallialais-roomalaisesta näkökulmasta. Tästä näkökulmasta katolilaisuuteen kääntyneiden frankkien kanssa oli helpompi tulla toimeen kuin vaikkapa areiolaisten goottien; Breukelaar, s. 221–222.

Toisen kirjan viimeisissä luvuissa Klodvig käy monia moraalisesti ambivalentteja konflikteja omia sukulaisiaan tai liittolaisiaan vastaan. Äkkiseltään vaikuttaa siltä, että Gregorius selostaa neutraalisti, kuinka Klodvig syyllistyi juonitteluihin ja murhiin entisten liittolaistensa tai sukulaistensa kustannuksella. Gregorius kuitenkin tuo ilmi näiden liittolaisten ja sukulaisten kohdalon taustalla piilevän syyn: he olivat itse toimineet tuomittavalla tavalla ja ansaitsivat näin ollen kohtalonsa. Selkeän uskonnollisen vastakkainasettelun tai kuivan reaalipolitiikoinnin sijaan kyseessä on vastapuolen moraalinen heikkous: liittolaisen irstaus, ahneus tai vallanhimo, vihollisen pelkuruus tai julmuus. Näissä tapauksissa Klodvigin rooli on välittää jumalan kosto syntisille, eikä Gregorius juuri pohdi Klodvigin mahdollisia henkilökohtaisia motiiveja. Chlodericin tapauksessa tulee selväksi, että Gregorius piti hyvin pahana sitä, että poika kävi isäänsä vastaan.

Klodvigin kohdalla Gregoriuksen periaatteena vaikuttaa olleen, että toteutunut tarkoitus pyhitti keinot ja varmisti paikan historiategoksessa. Alun sinänsä neutraalit konfliktit olivat merkittäviä, koska muodostivat alun koko Gallian katolilaistamiseen johtavasta polusta. Syagriuksen tapattaminen ei ollut erityisen tuomittavaa, koska se oli osa katolisuuden voittokulun historiaa, ja koska oikeastaan gootit olivat siihenkin osasyllisiä luovuttaessaan Syagriuksen Klodvigille. Sukulaisten ja liittolaisten eliminointi, jota muuten olisi ollut vaikea selittää, selittyy yhtäältä eliminoitujen omilla moraalisilla vajavaisuuksilla, toisaalta sillä, että Klodvig kulki jumalan rinnalla ja teki tekoja, jotka tätä miellyttivät ("[...]*ambulare recto corde coram eo et facerit quae placita erant in oculis eius*").⁴⁷ Klodvigin ajan tapahtumia koskevissa kuvauksissa Gregoriuksen pääpaino on suurissa linjoissa. Jumalan tahto toteutui maailmanhistoriassa Klodvigin toiminnan kautta ja frankkien avulla. Sillä ei ole niinkään merkitystä, onko jokin yksittäinen tapahtuma oikein tai väärin, hyvä tai paha. Gregoriuksen päättely vaikuttaa ajoittain kulkevan siten, että jonkun oli pakko olla paha tai toimia huonosti, mikäli hänelle

⁴⁷Goffart on sitä mieltä, että kun Gregorius ensin selostaa Klodvigin kyseenalaisia töitä, sitten toteaa tämän nauttineen jumalan suosiota, kyseessä on nimenomaan satiiriin kuuluva tehokeino. Itse pidän tulkintaa kyseenalaisena, sillä tässä tapauksessa satiiri kääntyisi helposti kritiikiksi maallisten tapahtumien uskonnollisilla syillä selittämistä vastaan, mikä tuskin on ollut Gregoriuksen tavoitteena; Goffart 1988, 218.

tosiaan kävi niin kuin kävi.

3.2 Klodvigin pojat ja Teodebert

3.2.1 Klodvigin poikien toiminta ulkopuolisia vastaan

Klodvigin pojat kävivät sotia frankkivaltakunnan ulkopuolisia tahoja vastaan kolmella eri rintamalla. Teoderik ja Klotar valtasivat Thuringenin, Klodomir menetti henkensä taistellessaan burgundilaisia vastaan, jotka Klotar ja Kildebert sitten alistivat, ja Kildebert ja Klotar järjestivät sotaretkiä Espanjaan. Hyökkäykset Espanjaan olivat lähinnä ryöstö- ja rangaistusretkiä, eivätkä johtaneet aluelaaennuksiin.

Gregoriuksen kertomus thuringenilaisia vastaan käydystä sodasta ja Thuringenin valtauksesta jakaantuu kahteen lukuun. Kolmannen kirjan neljännessä luvussa Gregorius selostaa neutraaliin sävyyn, kuinka Teoderik osallistui paikallisten kuninkaiden väliseen valtakamppailuun sen tähden, että eräs osapuolista palkkasi hänet avukseen. Teoderik jäi kuitenkin ilman palkkioksi luvattua puolta valtakuntaa. Seitsemännessä luvussa Gregorius kertoo, kuinka petoksesta suivaantunut Teoderik kutsui Klotarin avukseen sillä seurauksella, että frankkikuninkaat alistivat yhdessä koko Thuringenin valtansa alle. Gregorius arvostelee thuringenilaisia kovin sanoin. Ensin hän kuvaa heidän keskinäistä riitelemistään, joka hänen mukaansa sai alkunsa erään julman ja kelvottoman (”*iniqua atque crudelis*”) kuningattaren juonitteluista. Sitten Gregorius pistää Teoderikin suuhun puheen, jossa syyttää thuringenilaisia monenlaisista julmuuksista ja panttivankien surmaamisesta. Sotaretki saa Teoderikin puheen myötä vahvoja moraalisia ja uskonnollisia sävyjä – Teoderik uskoo frankkien olevan oikealla asialla ja kutsuu jumalankin frankkien avuksi (”*Eamus cum Dei adiutorio contra eos!*”).⁴⁸

Gregorius ripottelee varsinaisen sotatapahtumien kuvauksen ohien mielenkiintoisia sivujuonteita. Ensimmäinen on thuringenilainen prinsessa Radegund, jonka Klotar sai sotasaaliiksi ja otti puolisoikseen. Gregorius kertoo, ettei avioituminen estänyt Klotaria myöhemmin tappamasta Radegundin veljeä. Radegund itse taas kääntyi jumalan puoleen ja alkoi esimerkillisen

⁴⁸Hist. III 4, 7.

hyveelliseksi. (*”Quae orationibus, ieiuniis atque elymosinis praedita, in tantum emicuit, ut magna in populis haberetur.”*) Toinen mielenkiintoinen aihe seuraa heti Radegundin perään. Teoderik järjesti Klotarille ansan ja yritti saada tämän hengiltä. Ansa oli kuitenkin kömpelösti järjestetty – kankaan takana piileskelevien murhamiesten jalat olivat näkyvissä, eikä Teoderikin luo neuvottelun varjolla houkuteltu Klotar luopunut omista henkivartijoistaan. Teoderikilla ei ollut varsinaista aihetta neuvottelulle, ja kun ei keksinyt miten muuten olisi selvinnyt tilanteesta kunnialla, lahjoitti Klotarille suuren hopeisen astian. Jälkikäteen hän kuitenkin katui lahjaansa ja lähetti poikansa Teodebertin pyytämään sitä takaisin. Tapauksen lopuksi Gregorius toteaa lyhyesti, että Teoderik oli hyvä tämänkaltaisissa juonitteluisissa. (*”In talibus enim dolis Theudoricus multum callidus erat.”*)⁴⁹

Gregorius jatkaa juonitteluteemaa vielä Thuringeninretken kuvausta seuraavassa luvussa. Hän kertoo, kuinka tapahtumien jälkeen Teoderik antoi turvatakuut kukistetulle thuringenilaiskuninkaalle Hermanfridille (*”ad se data fidem securum praecipit venire”*). Teoderikin ja Hermanfridin neuvotellessa korkealla kaupunginmuureilla joku kuitenkin tönäisi (*”a nescio quo impulsus”*) Hermanfridin kuolemaan. Gregoriuksen mukaan jotkut arvelivat, että Teoderikilla saattoi olla jotain tekemistä onnettomuuden kanssa (*”multi tamen adserunt, Theudorici in hoc dolum manifestissime patuisse”*).⁵⁰

Burgundiin Klodvigin pojat hyökkäsivät Gregoriuksen mukaan sen tähden, että Klodvigin leski Klotilde yllytti heitä. Burgundilaiset olivat tapaneet Klotilden vanhemmat, ja tämä halusi kostaa. Gregorius mainitsee sotaretken yhteydessä frankkikuninkaista nimeltä Klodomirin ja Teoderikin, joille molemmille jakaa myös moraalista paheksuntaa. Selvä jumalallinen tuomio kohtasi Klodomiria, jonka onnistui saada burgundikuningas Sigismund vangiksi. Eräs pyhä apotti kehotti Klodomiria säästämään vankinsa hengen, mutta Klodomir arvosti lyhyen tähtäimen taktisia etuja ja tappoi vankinsa sekä tämän perheen. Jumalan kosto seurasi pian: Klodomir jatkoi sotaa ja hyökätessään riensi liian kauas omista pääjoukoistaan, jolloin burgundit saartoivat ja tappoivat hänet. Klodomir oli pyytännyt avukseen sodan loppuvaiheeseen velipuolensa Teoderikin, joka suostui, vaikka Klodomirin tappama

⁴⁹Hist. III 7.

⁵⁰Hist. III 8.

Sigismund oli hänen lankonsa. Gregoriuksen käyttämä sanamuoto vihjaa, että Teoderikin olisi ollut asiaankuuluvampaa yrittää kostaa lankonsa kuolema kuin liittoutua tämän tappajan kanssa. (”Ille autem iniuriam soceri sui vindicare nolens. . .”) Tämän ensimmäisen Burgundisodan seurauksena frankit saivat Gregoriuksen mukaan Burgundin hetkeksi hallintaansa, mutta menettivät sen myöhemmin. Kuolleen Klodomirin perintö jaettiin siten, että Klotar avioitui Klodomirin lesken kanssa ja Klotilde puolestaan otti kasvatettavakseen tämän lapset.⁵¹

Klodvigin pojat hyökkäsivät Burgundiin myös toisen kerran. Tällä kertaa asialla olivat Kildebert ja Klotar. Tämän tapauksen Gregorius selostaa neutraalisti. Hän pohjustaa sotaretkeä vain toteamalla lakonisesti, että Kildebert ja Klotar päättivät hyökätä, kun taas heidän mukaan kutsumansa Teoderik kieltäytyi (”Chlothacharius et Childeberthus Burgundia petere distinant. Convocatusque Theudoricus in solatio eorum, ire noluit”). Sotaretken seurauksena Klotar ja Kildebert valtasivat Burgundin lopullisesti frankeille. Kotiin jääneellä Teoderikilla puolestaan oli hankaluuksia armeijansa kanssa: hänen miehensä vaativat päästä sotaan ja uhkasivat hylätä kuninkaansa. Niinpä Teoderik johdatti armeijansa ryöstö- ja hävitysretkelle ainakin nimellisesti hallitsemaansa Clermontiin, koska epäili kaupunkilaisia petollisiksi.⁵²

Seuraavissa kahdessa luvussa Gregorius kuvaa kuinka Teoderikin joukot hävittivät Clermontin seutua. Gregorius sisällyttää kuvaukseen useita kohtia, joissa tuo esiin hengellisen maailman ja maallisten tapahtumien suhdetta. Pyhän Julianuksen kirkon hävittämiseen syylistyneet joutuivat pahojen henkien valtaan (”ab spiritu inmundo correpti”), Volloren valloittamaton linnoitus joutui hävitetyksi erään papin rikosten vuoksi ja Chastel-Marlhacin asukkaat joutuivat maksamaan lunnaita oman ylimielisyytensä johdosta. Gregorius korostaa jumalan valtaa vielä senkin jälkeen kun Teoderik on vienyt armeijansa pois Clermontista: paikallinen piispaa vastaan juonitteleva virkamies joutui selittämättömästi kuninkaan epäsuosioon ja raahattiin perheineen pois.⁵³

Maallisen kilvoittelun tarkoituksettomuus saa huipennuksensa Clermon-

⁵¹Hist. III 6.

⁵²Hist. III 11.

⁵³Hist. III 12–13.

tin hävitystä seuraavien lukujen jälkeen, kun Gregorius kuvaa, kuinka eräs kuninkaallisen esiintyvä mies kokosi yksityisen armeijan ja alkoi uhmata Teoderikia. Teoderik epäonnistui ensin yrityksessään huijata mies ansaan ja joutui sitten ahdistamaan tätä armeijoiheen. Seitsemän päivää kestäneen piirityksen jälkeen Teoderik joutui turvautumaan uuteen juoneen. Hän käski erästä alaistaan vannomaan väärän valan ja pettämään näin vallantavoittelijan. Vallantavoittelija saatiin huijattua ulos suojastaan ja tapettua, mutta lisäksi hengestään pääsi myös väärän valan vannonut mies ja suuri määrä Teoderikin sotilaita.⁵⁴

Klodvigin pojat sotivat kahdesti myös Espanjassa. Gregoriuksen mukaan Kildebert hyökkäsi sinne, koska veljesten sisarta kohdeltiin siellä huonosti. Retken kuvaukseen liittyy useita uskonnollisia ja moraalisia aspekteja. Gregoriuksen mukaan sisar joutui kärsimään nimenomaan katolisen uskonsa vuoksi. Frankkien hyökätessä sisaren mies osoitti ensin pelkuruutta yrittäessään paeta, sitten ahneutta kääntyessään takaisin hakemaan jättämänsä aarretta. Kildebert sai retkeltä saaliikseen suuren määrän kirkollisia astioita, jotka hän jakoi eri kirkkoille ja luostareiden kappeleille. Luvulle antaa erityistä painoarvoa se, että seuraavassa luvussa Gregorius kertoo kuinka Klotarin ja Kildebertin lähtiessä Burgundia valtaamaan Teoderik johdatti armeijansa omaa kaupunkiaan Clermontia vastaan. Kildebertin Espanjanretki ja kirkkoa suosiva linja asettuvat vahvaan kontrastiin Teoderikin toiminnan kanssa.⁵⁵

Kildebert hyökkäsi Espanjaan myöhemmin uudestaan, tällä kertaa yhdessä Klotarin kanssa. Tälle myöhemmälle Espanjan retkelle Gregorius ei anna erityistä syytä – Kildebert ja Klotar vain hyökkäsivät (”Childeberthus rex in Hispaniam abiit. Qua ingressus cum Chlothachario[. . .]”). Tämän sodan yhteydessä Gregorius kertoo, kuinka hyökkäysarmeija vetäytyi Saragossan kaupungista, koska sotilaat pelästyivät jumalalta apua pyytävien paikallisten järjestämiä jumalanpalvelusmenoja kulkueineen, valituksineen, paastoineen ja psalmeineen. Gregoriuksen mukaan armeija palasi takaisin kuitenkin valtavan saaliin kera. Jumalanpelko ei ainakaan huonontanut retken lopputulosta.⁵⁶

⁵⁴Hist. III 14.

⁵⁵Hist. III 10.

⁵⁶Hist. III 29.

Jälkimmäisen Burgundinretken ja Espanjanretkien kontekstit Gregoriuksen tekstissä vaikuttavat kyseisten tapahtumien tulkintaan. Sinänsä neutraalia Burgundinretken kuvausta edeltää luku, jossa Kildebert yrittää pelastaa Espanjaan naitetun siskonsa, jota tämän areiolainen aviomies kohtelee kaltoin. Luku sisältää uskonnollisten suuntausten vastakkainasettelun lisäksi moraalisia kannanottoja: aviomies oli paha, koska kohteli vaimoaan kaltoin, Kildebert taas oli hyvä, koska lahjoitti saaliiksi saamansa suuren aarteen kirkolle ja luostareille. Siskon pelastaminen Espanjasta ja lahjojen antaminen kirkolle pohjustavat Burgundin valtausta niin, että sotaretken maalliset vaikuttimet hämärtyvät. Gregorius tavallaan ensin todistaa lukijalle, että Kildebert kunnioitti kirkkoa ja jumalaa, eikä ennen seuraavaa konfliktia anna lukijalle taukoa, jonka aikana lukija saattaisi unohtaa tämän. Ensimmäisestä Espanjanretkestä ja jälkimmäisestä Burgundinretkestä kertovat luvut luovat myös kontrastia frankkikuninkaiden välille. Siinä missä Espanjasta palaava Kildebert tuo vaurautta kirkolle, Burgundinretkestä kieltäytyvä Teoderik ei saa edes omaa armeijaansa pidettyä kurissa.⁵⁷

Toisen Espanjanretken kuvausta taas edeltää luku, jossa Kildebert ja Teoderbert yrittivät hyökätä Klotarin kimppuun, mutta jumalan väliintulo teki aikeen tyhjäksi. Retken jälkeen tulevassa luvussa Gregorius paheksuu gootteja ja kertoo, kuinka näillä oli tapana tappaa kuninkaansa, mikäli tämä ei sattunut heitä miellyttämään. Kildebertin ja Klotarin yhdessä käymä Espanjanretki ikään kuin vähättelee edellisessä luvussa kerrottua veljessotaa. Kun Gregorius vielä heti perään kertoo, kuinka kelvottomia gootit olivat, huomio kiinnittyy enemmänkin siihen, että jumalatonta toimintaa kohtaa rangaistus kuin siihen, että frankkikuninkaat juuri hetki sitten sotivat keskenään.⁵⁸

Gregorius kertoo ensimmäisen Burgundinretken ja ensimmäisen Espanjanretken lisäksi kolmannestakin tapauksesta, jossa Klodvigin pojat ryhtyivät toimenpiteisiin naispuolisen sukulaisensa kokeman vääryyden takia. Tämä toimenpide koskee veljesten serkun Amalasanthan kuolemaa Italiassa. Gregorius jakaa tapauksen yhteydessä paheksuntaa suuntaan jos toiseenkin.

⁵⁷Hist. III 10–11; Goffartin mukaan Gregorius pitää Kildebertiä kautta linjan huonona kuninkaana. Kaiken Gregoriuksen Kildebertistä kertoman perusteella tulkinta vaikuttaa hätiköidyltä; Goffart 1988, s. 221–222.

⁵⁸Hist. III 28–30.

Ensin Amalasintha käyttäytyi siveettömästi, sitten hän murhasi äitinsä myrkyttämällä tämän ehtoollisviinin, minkä jälkeen Toscanan kuningas Theudat tapatti hänet. Lopuksi Kildebert, Klotar ja Teodebert vaativat ja saivat tapetusta serkustaan verirahan. Kildebert kuitenkin yritti yhdessä Teodebertin kanssa jättää Klotarin ilman omaa osuuttaan. Gregoriuksen mukaan Kildebert oli aina kateellinen Klotarille ja yritti juonitella tätä vastaan (”Childeberthus autem, ut erat semper contra Chlothacharium regem invidus atque versutus”). Ehtoollisviinin myrkyttämisen yhteydessä Gregorius heittää pii-kin areiolaisia kohtaan ja toteaa, ettei samanlainen murha olisi onnistunut katolilaisten keskuudessa, sillä heillä oli erilainen ehtoolliskäytäntö. Amalasinthasta kertova luku on siinä mielessä mielenkiintoinen, että se lienee sisällöltään suurimmaksi osaksi fiktiivinen. Gregoriuksen vaikuttimena ei ole tässä tapauksessa voinut olla ainakaan tosiasioiden luotettava raportointi.⁵⁹

Myös saksit aiheuttivat frankeille ajoittain päänvaivaa. Neljännen kirjan kymmenennessä luvussa Gregorius toteaa lyhyesti, kuinka Klotarin armeija murskasi kapinoivat saksit ja heitä tukemaan nousseet thuringenilaiset. Muutamaa lukua myöhemmin Gregorius kertoo jälleen saksien nousseen kapinaan. Tällä kertaa saksit halusivat kuitenkin välttää sotaa ja tarjoutuivat maksamaan veroa, mutta Klotar ryhtyi miestensä vaatimuksesta sotaan. On mahdollista, että neljännen kirjan luvut 10 ja 14 kertovat samasta konfliktista – Gregorius ajoittaa molemmat konfliktit tapahtumaan kuningas Teodebaldin kuoleman jälkeen. Tapahtumien kuvaukset eri luvuissa poikkeavat kuitenkin huomattavasti toisistaan: kymmenennessä luvussa Klotar pyyhkäisee saksit tieltään, 14. luvussa taas frankkeja kuolee läjäpäin. Myöhempi luku vaikuttaa korostetun pedagogiselta: kuningas haluaa rauhaa, mutta joutuu taipumaan vihollisuuksiin, joista seuraa lopulta kaikille pelkkää kurjuutta. Pari lukua myöhemmin Klotar taistelee jälleen sakseja vastaan. Tällä kertaa Gregorius väittää Kildebertin ajaneen saksit sotajalalle (”Saxones enim, ut adserunt, per Childeberthum commoti atque indignantes contra Francos”). Sanamuodosta ei selviä, oliko Kildebert usuttanut saksit Klotaria vastaan vai saanut omilla toimillaan aikaan sen, että saksit nousivat kaikkia frankkeja vastaan. Klotarin taistellessa sakseja vastaan Kildebert hyökkäsi veljensä

⁵⁹Hist. III 31.

alueille, sillä luuli tämän kuolleen.⁶⁰

3.2.2 Klodvigin poikien toiminta sukulaisia vastaan

Gregoriuksen kertoman mukaan Klodvigin pojilla oli usein riitaa toistensa kanssa. Ensimmäinen tähän viittaava kohta löytyy kolmannen kirjan 15. luvusta, jossa Gregorius kertoo, kuinka Kildebert ja Teoderik tekivät liiton, mutta riitaantuivat heti uudelleen. (”Theudoricus vero et Childiberthus foedus inierunt[...]sed orto iterum inter reges scandalum[...]”) Tässä luvussa kuninkaiden välinen riita toimii vain taustana pitkälle kertomukselle, jossa Langresin piispan urhea kokki pelastaa isäntänsä sukulaisen vankeudesta. Kuninkaiden välisen riidan aiheesta Gregorius vaikenee.⁶¹

Ehkä vaikuttavin kuvaus siitä kuinka Klodvigin pojat käyvät omaa sukuaan vastaan löytyy kolmannen kirjan 18. luvusta. Kildebert alkoi pelätä, että Klotilden suojiinsa ottamat Klodomirin pojat alkaisivat jonain päivänä vaatia osaansa Klodvigin perinnöstä. Kildebert kutsui Klotarin luokseen neuvottelemaan siitä, mitä pojille pitäisi tehdä. Gregoriuksen mukaan Klotar ilahtui, kun Kildebert kutsui hänet neuvottelemaan aiheesta (”De quibus ille verbis valde gavisus”). Kuninkaat houkuttelivat Klodomirin pojat ansaan ja lähettivät viestinviejän Klotilden luo tarjoamaan kahta vaihtoehtoa: joko pojilta riistettäisiin heidän kuninkaallinen asemansa tai heidät tapettaisiin. Järkyttynyt Klotilde piti arvoaseman menetyksen mukanaan tuomaa nöyryytystä kuolemaakin parempana kohtalona (”Satius mihi enim est, si ad regnum non ereguntur, mortuos eos videre quam tonsus”), joten viestinviejä palasi kuninkaiden luo kertomaan, että pojat sopi tappaa. Klotar ei viivytellyt, vaan puukotti vanhemman pojan hengiltä. Kildebert ei kuitenkaan kyennyt tappamaan armoa anovaa nuorempaa poikaa, vaan pyysi kyynelsilmien (”lacrimis respersa facie”), että poika saisi pitää henkensä. Klotar ei kuitenkaan suostunut, vaan pilkkasi ja uhkasi Kildebertiä, kunnes tämä taipui ja luovutti pojan Klotarin tapettavaksi. Kuninkaat tappoivat myös poikien opettajat ja palvelijat. Surmatöiden jälkeen Klotar ratsasti pois kuin mitään ei olisi tapahtunut. Klotilde puolestaan järjesti pojille juhlalliset hautajaiset ja eli loppuelämänsä kristillistä ideaalia esimerkillisesti noudattaen (”in

⁶⁰Hist. IV 10, 14, 16–17.

⁶¹Hist. III 15.

castitate atque omni honestate puram se semper exhibuit”). Tapetut pojat olivat olleet iältään seitsemän ja kymmenen vuotta. Klodomirilla oli myös kolmas poika, joka onnistui välttämään vangitsemisen, luopui vapaaehtoisesti asemastaan ja eli loppuelämänsä syvästi uskonnollisena kirkonmiehenä.⁶²

Perimysasiat olivat syynä myös seuraavalla kerralla kun frankkikuninkaat toimivat omaa sukuaan vastaan. Kildebert ja Klotar halusivat Teoderikin kuoltua estää tämän poikaa Teodebertia nousemasta valtaistuimelle ja liittoutuivat keskenään tätä vastaan. Gregorius kertoo, kuinka isänsä sairastumisesta tiedon saanut Teodebert yritti kiirehtiä tämän luokse, sillä tiesi setiensä aiheuttavan hankaluuksia, mikäli hän ei ehtisi kuolevan luo ottamaan perintöään vastaan. Teoderik kuoli ennenkuin Teodebert ehti hänen luokseen, mutta tämän onnistui isänsä alaisten (”leudes”) avulla pitää valtakunta hallinnassaan. Gregoriuksen tekstistä saa vaikutelman, että Teoderikin miehet olisivat siirtyneet ongelmitta Teodebertin alaisuuteen mikäli tämä olisi ehtinyt kuolevan luo ottamaan perinnön vastaan. Kun Teodebert kuitenkin myöhästyi, piti hänen rahalla ostaa isänsä miesten uskollisuus. (”[...]ille muneribus placatis a leodibus suis defensatus est[...]”) Gregorius raportoi tapauksen neutraaliin sävyyn – ikään kuin olisi ollut itsestäänselvää, että Teoderikin veljet yrittivät estää perimystä toteutumasta.⁶³

Teodebertin vakiinnutettua asemansa Kildebert liittoutui hänen kanssaan. Muutamaa lyhyttä Teodebertista kertovaa lukua myöhemmin Gregorius kertoo, kuinka Kildebert ja Teodebert keräsivät armeijan hyökätäksään Klotarin kimppuun. Tämä vaikuttaa suurimmalta Klodvigin poikien väliseltä konfliktilta. Klotar joutui pakenemaan, ja hänet pelasti vain Klodvigin lesken Klotilden rukouksillaan ja Pyhän Martinuksen avulla nostattama myrsky, joka saattoi hyökkäysarmeijan kaaokseen. Luku sisältää paljon uskonnollisia viittauksia: Klotilde rukoilee, etteivät hänen poikansa käynnistäisi siällissotaa, Klotar panee toivonsa jumalaan, myrsky saa hyökkääjien joukot kaaokseen muttei kosketa lainkaan Klotarin joukkoja, lopulta hyökkääjät anovat jumalalta anteeksiantoa siitä, että olivat käyneet omaa sukuaan vastaan (”contra sanguinem suum”). Sitä Gregorius ei kerro, miksi Kildebert ja

⁶²Hist. III 18.

⁶³Hist. III 23.

Teodebert hyökkäsivät Klotaria vastaan.⁶⁴

Kildebert juonitteli Klotaria vastaan vielä uudestaan. Hän liittoutui Klotarin isäänsä vastaan kapinoivan pojan Chramnin kanssa ja hyökkäsi Rheimiin. Gregoriuksen mukaan retki oli seurausta siitä, että Kildebert luuli Klotarin kuolleen sodassa sakseja vastaan. Tämän konfliktin kuvaus on sävyltään neutraali. Chramnista Gregorius tosin kertoo, että tämä teki pitkän sarjan rikoksia Clermontissa ja pysyi vihoissa paikallisen piispan kanssa. Kildebertin velvollisuus olisi Gregoriuksen mukaan ollut kehottaa Chramnia luopumaan vehkeilyistä isäänsä vastaan eikä liittoutua tämän kanssa.⁶⁵

Chramnia ja bretoneita vastaan käyty taistelu on Klotarin viimeinen konflikti. Gregorius vertaa Klotaria ja Chramnia Daavidiin ja Absalomiin (”Ibatque Chlotharius rex tamquam novus David contra Absolonem filium pugnaturus”). Heti perään hän asettaa Klotarin suuhun sanat, joilla tämä toistaa vertauksen: ”Katso Herra ja aseta tuomiosi samoin kuin asetit sen kerran Absalomien ja hänen isänsä Daavidin välille! (”Respice, Domine, et iudica iuste, illudque inpone iudicium, quod quondam inter Absalonem et patrem eius David posuisti”) Konfliktin seurauksena Chramn perheineen jäi vangiksi ja Klotar tapatti heidät. Tämä on ensimmäinen kerta Gregoriuksen teoksessa kun kukaan Klodvigin jälkeläisistä tappaa oman lapsensa. Gregorius kertoo Klotarin katuneen tekoaan syvästi ja kuolleen, kun teosta oli kulunut tasan vuosi.⁶⁶

3.2.3 Klodvigin poikien muu toiminta

Klodvigin poikien muista toimista Gregorius kertoo vain vähän ja keskittyy näiden tekojen suhteen lähinnä Klotariin. Klotar teki Gregoriuksen mukaan sekä hyviä että huonoja tekoja. Ensimmäiseksi hän yritti verottaa kirkkoja, mutta perääntyi aikeestaan kun eräs piispa alkoi protestoida ja suorastaan suuttui hänelle. Klotar muutti käytöstään myöhemminkin piispojen tahdon seurauksena: Teodebaldin kuoltua Klotar aloitti suhteen tämän lesken kanssa, mutta lopetti sen piispojen moitteiden seurauksena.⁶⁷

⁶⁴Hist. III 24, 28.

⁶⁵Hist. IV 16–17.

⁶⁶Hist. IV 20.

⁶⁷Hist. IV 2, 9.

Gregorius kertoo muutaman tapauksen, joissa Klotar esiintyy selkeästi hyvällä asialla. Ensin hän puolusti erästä pappia, kun pahatapainen piispa vaati tätä luovuttamaan omistuksiaan itselleen. Seuraavaksi Klotar määräsi Gregoriuksen sukulaisen nimitettäväksi Toursin piispaksi. Tämä sukulainen oli Gregoriuksen mukaan myös Toursin asukkaiden virkaan haluama henkilö. Virasta kilpaili myös Gregoriuksen huonoksi kuvaama, aluksi Klotarin suosiota nauttinut pappi, joka kuitenkin menetti suosionsa Klotarin silmissä kun ei aluksi halunnut noudattaa tämän tahtoa.⁶⁸

Klotar osallistui myös uskonnollisten rakennusten rakentamiseen. Kun eräs Gregoriuksen ylistämä piispa kuoli, Klotar järjesti tälle loisteliaat hautajaiset ja rakennutti kirkon tämän haudan päälle Soissonsiin. Myöhemmin hän määräsi, että tulen tuhoamaan Martinuksen kirkkoon oli rakennettava uusi katto. Samassa luvussa selviää, että myös Kildebert oli rakennuttanut ainakin yhden kirkon: hänet haudattiin itse rakennuttamaansa kirkkoon.⁶⁹

Klotarin ainoa selvästi kyseenalaiseksi jäävä teko on vaimonsa siskon naiminen. Gregorius kuvaa Klotarin olleen liian hillitön voidakseen vastustaa kiusausta (”*esset nimium luxoriosus*”). Gregorius tosin pehmentää Klotariin kohdistuvaa moitetta kertomalla samassa luvussa heti perään langobardien kuninkaan naimakaupasta ja siitä, kuinka Toursissa vaihtui piispa. Luvusta jää siis enemmänkin kuva että Gregorius vain raportoi erilaisia tapahtumia, kuin että hän pitäisi Klotarin naisasioita jotenkin erityisen tärkeinä.⁷⁰

3.2.4 Teodebertin ja Teodebaldin toiminta

Teodebert esiintyy Gregoriuksella pitkään kuuliaisena, isänsä Teoderikin määräyksiä noudattavana kuninkaanpoikana. Ensin hän lähti isänsä käskystä sotimaan ryösteleviä daaneja vastaan, sitten auttoi tätä ja Klotaria taistelussa thuringenilaisia vastaan ja lopulta ajoi levittäytymistä havittelevat gootit takaisin. Kaikki nämä konfliktit olivat ennen kaikkea Teoderikin konflikteja, vaikka Teodebert toimikin isänsä määräysten ja suunnitelmien toimeenpanijana. Näiden konfliktien kohdalla vaikuttaa siltä, että Gregorius pyrkii lähinnä luomaan kuvaa ideaalista kuninkaanpojasta. Teodebertin kuuliaisuutta

⁶⁸Hist. IV 12, 15.

⁶⁹Hist. IV 19–20.

⁷⁰Hist. IV 3.

isälleen korostaa sekin, että Gregorius kertoo isän valinneen puolison pojalleen.⁷¹

Teodebertin kuuliaisuus isälleen alkoi rakoilla hiukan ennen tämän kuolemaa. Gregorius pohjustaa linjanmuutosta Teoderikin pahalla teolla. Teoderik tappoi sukulaisensa Sigivaldin ja lähetti pojalleen sanan, että tämä puolestaan tappaisi Sigivaldin pojan. Teodebert kuitenkin varoitti poikaa ja päästi tämän pakoon. Pian tämän jälkeen Teoderik kuoli. Aivan loppuvaiheessa Teodebert poikkesi isänsä tahdosta toisellakin tapaa. Hän oli tavannut sotaretkellään gallialais-roomalaisen ylhäisönaisen johon oli rakastunut. Teodebert hylkäsi isänsä valitseman puolison, mutta toisaalta otti rakastajattarensa vaimokseen vasta isänsä kuoleman jälkeen.⁷²

Kolmannen kirjan 34:ssä luvussa Gregorius luo kontrastia Teoderikin ja Teodebertin välille. Gregorius kertoo, kuinka Teodebert aluksi lainaa ja lopuksi lahjoittaa rahaa piispalle, jolta Teoderik on riistänyt omaisuuden (”ipse per Theudoricum de rebus suis remansisset”). Gregoriuksen mukaan piispa näki Teodebertin hyvyyden ja anteliaisuuden (”bonitatem et clementiam circa omnes Theudoberthi regis cernens”) ja lähestyi tätä sen tähden lainapyynnöllä. Luku vaikuttaa niin Teodebertia ihannoivalta, että sen sisältöön on syytä suhtautua erityisellä varauksella. Gregoriuksen tarkoituksena lie nee ollut enemmänkin Teodebertin ylistäminen (isänsä kustannuksella) kuin todella tapahtuneiden asioiden kuvaaminen.⁷³

Gregorius ylistää Teodebertia jo aiemmin. Heti Teoderikin kuolemaa seuraavassa luvussa Gregorius toteaa, että Teodebert osoittautui mainioksi kuninkaaksi (”magnum se atque in omni bonitate praecipuum reddidit”). Hän hallitsi oikeudenmukaisesti ja kirkonmiehiä kunnioittaen sekä oli antelias kirkolle ja köyhille (”cum iustitia regens, sacerdotes venerans, ecclesias munerans, pauperes relevans”). Lisäksi hän ohjasi kaikki Clermontin kirkolta saamansa tulot takaisin kirkolle (”Omne tributo, quod in fisco suo ab ecclesiis in Arvernum sitis reddebatur, clementer indulgit”).⁷⁴

Teodebertin ja muiden frankkikuninkaiden väliset konfliktit on jo mai-

⁷¹Hist. III 3, 7, 20–22.

⁷²Hist. III 23.

⁷³Hist. III 34.

⁷⁴Hist. III 25.

nittu Klodvigin poikien toimien yhteydessä. Ensin Kildebert ja Klotar yrittivät estää Teodebertin nousun valtaistuimelle, sitten Teodebert ja Kildebert liittoutuivat Klotaria vastaan saavuttamatta kuitenkaan menestystä. Toscanan Theudatia vastaan käydyn konfliktin yhteydessä Teodebert ja Kildebert taas yrittivät huijata Klotarilta tämän osuuden lunnasrahoista, mutta epäonnistuivat.⁷⁵

Teodebert saa Gregoriukselta sikäli armollisen kohtelun, että hän toimii Klotaria vastaan aina ikäänkuin vain Kildebertin apuna. Gregorius ei näissä tapauksissa arvota Teodebertin toimintaa moraalisesti. Sekä Kildebert että Klotar olivat aiemmin tehneet pahoja tekoja, ja heidän keskinäiset konfliktinsa menevät Gregoriuksella heidän aiempien pahojen tekojensa jatkeeksi. Vaikka Gregorius asetti Teodebertin lähinnä Kildebertin avustajaksi Klotaria vastaan kohdistetussa toiminnassa, Teodebertin täysivaltaisuus korostuu hänen yksinään käymissä konflikteissa. Gregoriuksen mukaan hän järjesti useammankin menestyksekkään sotaretken Italiaan, missä taisteli lähinnä Itä-Roman armeijoita vastaan. Tämä korostaa paitsi Teodebertin vahvuutta kuninkaana, myös frankkien riippumattomuutta Itä-Roomasta ja sen keisarista.⁷⁶

Heinzelmann tekee mielenkiintoisen tulkinnan Teodebertista. Hänen mukaansa Gregorius näki Teodebertin sotilaallisen menestyksen daaneja, gootteja ja Itä-Roman armeijoita vastaan merkkinä siitä, että tämä oli jumalan suosiossa. Asetelma on sama kuin jo Klodvigin kohdalla – jos joku menestyy, täytyy sen johtua ennen kaikkea jumalan tahdosta.⁷⁷

Teodebaldista Gregorius kertoo lähinnä, että tämä oli kuulemma paha mies (”Theodovaldum ferunt mali fuisse ingenii”). Gregorius kuvaa Teodebaldin toimista ainoastaan sen että hän avioitui, sekä sen, että hän kertoi eräälle varkaaksi epäilemälleen miehelle tarinan, joka sai miehen pelkäämään ja vihaamaan häntä.⁷⁸

⁷⁵Hist. III 23, 28, 31.

⁷⁶Hist. III 32.

⁷⁷Heinzelmann, s. 136.

⁷⁸Hist. IV 9.

3.2.5 Johtopäätöksiä: Klodvigin pojat, Teodebert ja Teodebald

Gregorius liittää suurimpaan osaan Klodvigin poikien toimista moraalisia tai uskonnollisia painotuksia. Klodvigin kohdalla frankkikuninkaan, moraalin ja uskonnon suhde oli yksinkertainen: kyse oli ennen kaikkea katolisen sankarin voittoa taistelusta moraalitonta ja vääräuskoista tai harhaoppista vihollista vastaan. Klodvigin poikien kohdalla tapahtumat eivät enää jäsenny yhtä selkeästi. Hekin taistelevat harhaoppisia ja pakanoita vastaan, mutta sen lisäksi he toimivat toisiaan ja jopa täysin viattomia tai sivullisia vastaan. Klodvigin toimet jäsentyivät kohtuullisen selkeästi kertomukseksi yhden ihmisen menestyksestä, kun taas Klodvigin poikien toimet vaikuttavat äkkiseltään lähes kaoottisilta. Gregorius kuitenkin jäsentää tätä kaoottista toimintaa jo toisessa kirjassa tutuksi tulleiden moraaliin ja uskontoon liittyvien teemojen kautta.

Näkyvin moraaliin liittyvä teema on moraalitonta tai jumalatonta kuningasta, kansaa, sotajoukkoa tai muuta ryhmää kohtaava tappio. Tämä teema nousee selvästi esille niin thuringenilaisten, espanjalaisten ja clermontilaisten kuin myös kirkon ryöstäjien, Klodomirin ja paheellisen virkamiehen kohdalla. Thuringenilaiset eivät osanneet elää rauhassa vaan sotivat keskenään ja olivat lisäksi petollisia ja julmia, niinpä frankit voittivat heidät. Espanjalaiset gootit olivat areiolaisia, sortivat katolilaisia ja tappoivat omia kuninkaitaan, niinpä he eivät pärjänneet taistelussa frankeille. Clermontilaisille kävi huonosti rikollisen kirkonmiehen toimien sekä heidän oman ylimielisyytensä takia. Klodomir jätti noudattamatta pyhän miehen suoraa neuvoa ja menetti siksi henkensä. Julianuksen kirkkoa hävittäneet miehet kohtasivat jumalan suoran rangaistuksen ja joutuivat pahojen henkien valtaan. Virkamies juonitelti piispaa vastaan ja joutui kuninkaan epäsuosioon. . . Teema esiintyy ehkä selvimmin Amalasin kohtalosta kertovassa luvussa, jossa ei oikeastaan muuta tapahdukaan kuin että jokainen asianosainen vuoronperään käyttäytyy syntisesti ja saa maksaa siitä.

Mielenkiintoinen sivujuonne moraalittomassa toiminnassa ja sen seurauksissa on toiminta sukulaisia vastaan. Ilmiselvien kuninkaiden välisten taisteluiden lisäksi Gregorius nostaa teeman esiin monessa huomaamattomammissa kohdassa. Ensimmäisen Burgundinretken yhteydessä Gregorius vihjaa, et-

tä Teoderikin olisi pitänyt ennemminkin yrittää kostaa burgundilaisen lankonsa kuolema kuin liittyä sotaretkeen burgundeja vastaan. Tämä on sikäli kova vaatimus, että kuoleman kostaminen olisi todennäköisesti edellyttänyt toimimista muita frankkikuninkaita vastaan. Thuringenin tapahtumien yhteydessä Gregorius puolestaan vihjaa, että Klotar teki väärin murhauttaessaan tuoreen puolisonsa veljen.

Gregoriuksen kuvauksissa sukulaisia vastaan juonittelu ei onnistu juuri koskaan. Teoderik yritti houkutellessaan Klotarin ansaan, mutta joutui itse noloon tilanteeseen, Kildebert ja Klotar yrittivät estää Teodebertia nousemasta valtaistuimelle, mutta epäonnistuivat, Kildebert ja Teodebert yrittivät huijata Klotarilta tämän osuuden Amalasin verirahoista, mutta Klotar veti pisimmän korren, Chramn menetti henkensä noustuaan isäänsä Klotaria vastaan. Kildebert selvisi ilman seuraamuksia liitostaan Chramnin kanssa, mutta tällöinkin Gregorius toteaa, että Kildebertin olisi pitänyt hillitä Chramnia sen sijaan, että yllytti tätä isäänsä vastaan. Kun Klotar lopulta kukisti poikansa, katui hän Gregoriuksen mukaan tekoaan katkerasti. Gregorius vihjaa, että Klotarin oma kuolema tasan vuotta myöhemmin oli seurausta pojan kuolemasta.

Myös se, miten Gregorius teoksensa eri vaiheissa kuvaa Teoderikia tukee tulkintaa sukulaisia vastaan kohdistetun juonittelun ehdottomasta tuomitavuudesta. Esiintyessään isänsä rinnalla *Historiaen* toisessa kirjassa Teoderik vaikuttaa lähinnä etevältä sotajoukkojen johtajalta. Vielä thuringenilaisia vastaan sotiessaan hän osoittaa etevyyttä sotapäällikkönä. Thuringeniretken loppuun sijoittuva juonitteluyritys Klotaria vastaan tuntuu kuitenkin muuttavan Teoderikin hetkessä menestyvästä sotapäälliköistä epäonnistuvaksi juonittelijaksi. Gregorius nostaa tapauksen yhteydessä Teoderikin juonittelut korostetusti lukijan eteen toteamalla Teoderikin olleen hyvä tämänkaltaisissa (epäonnistuneissa?) juonitteluisissa. Jatkossa Teoderikin armeijan suurin saavutus on Clermontin alueen hävitys. Gregorius korostaa Teoderikin heikkoutta kertomalla kuinka tämä joutui lähettämään armeijansa Clermontiin, koska armeija uhkasi hylätä hänet. Myös Clermontin hävitystä seuraava kuvaus Teoderikin haastaneesta vallantavoittelijasta esittää Teoderikin epäsuotuisassa valossa. Tällä kertaa toiminta ei tosin enää kohdistu sukulaisia vastaan. Huomionarvoista ja kuninkaan kannalta nöyryyttävää on jo se, et-

tä vallantavoittelija uskalsi haastaa hänet. Teoderikia ei tapauksessa myöskään imartele se, että ensin hän yritti menestyksestä juonia itsensä tilanteesta. Edelleen Teoderikin heikkoutta korostaa se, että asevoimillakaan hän ei aluksi saanut ratkaisua aikaan. Tilanne ratkesi korostetun moraalittomalla tavalla, väärällä valalla. Tapaus kytkee varsin selvästi juonittelun ja moraalittoman käytöksen toisiinsa. Vaikuttaisi siltä, että Gregorius pitää suoraa toimintaa juonitteluihin turvautumista parempana ratkaisuna konfliktitilanteissa.

Moraalittoman toiminnan kohtaaman jumalallisen rangaistuksen ja sukulaisuussuhteiden korostamisen lisäksi erääksi näkyväksi teemaksi nousee jumalan tahdon mukaisesti käyttäytyvän kuninkaan menestys. Tämä teema ei nouse juurikaan esiin konfliktien kautta, vaan ennen kaikkea kuningas Teodebertin toiminnan kuvauksissa. Alkuun Teodebert on esimerkillinen kuninkaanpoika, jonka side isäänsä alkaa murtua vasta kun tämä elämänsä loppupuolella syyllistyy jumalattomaan tekoon, sukulaisen murhaan. Gregorius rakentaa kontrastia Teoderikin ja Teodebertin välille. Teodebert ottaa suojiinsa isänsä murhaaman miehen pojan. Myöhemmin Teodebert aluksi lainaa, sitten lahjoittaa rahaa Verdunin piispalle, joka oli jatkuvasti ollut hänen isänsä hampaissa. Gregoriuksen mukaan Teodebert kunnostautui kaikissa hyveissä, hallitsi oikeudenmukaisesti, kunnioitti piispoja ja oli avokätinen kirkkoja ja köyhiä kohtaan. Erityisesti Gregorius mainitsee Teodebertin hyväntahtoisuuden Clermontin kirkkoa kohtaan. Vaikka Teodebert esiintyy *Historiaessa* vain lyhyen aikaa, Gregorius nostaa hänet näkyvään rooliin: kolmas kirja loppuu Gregoriuksen ajanlaskuun, jonka hän perustaa Klodvigin ja Teodebertin kuolemiin (”A transitu igitur Chlodovechi usque in transitum Theudoberti hi computantur anni 37. Mortuo ergo Theudoberto quarto decimo regni sui anno, regnavit Theudoaldus, filius eius, pro eo”).⁷⁹

Klodvigista kertoessaan Gregorius vaikutti usein antavan ymmärtää, että tarkoitus pyhitti keinot. Klodvigin poikien kohdalla moraalittomat keinot sen sijaan tuovat usein tuomion käyttäjälleen. Klotar on kuitenkin poikkeus tästä säännöstä. Ajoittain Klotar käyttäytyi huomiota herättävän säälimättömästi. Hän tapatti Radegundin veljen sukulaisuudesta huolimatta. Hän oli myös toimeenpaneva henkilö Klodomirin poikien murhassa. Lopulta hän aiheutti

⁷⁹Hist. III 23–27, 33, 37.

oman poikansa kuoleman. Kaikesta tästä huolimatta Gregorius pidättäytyy arvostelemasta häntä suoraan – joissain kohdissa jumala tuntuu jopa suosivan Klotaria. Klotar soti menestyksekkäästi Thuringenissa, Burgundissa ja Espanjassa sekä sakseja vastaan, ja sisällissodan uhatessa jumalallinen väliintulo pelasti hänet Kildebertin ja Teodebertin joukoilta. Lisäksi Kildebertin ja Teodebertin yritys pimittää Klotarilta Amalasin verirahat päättyi tämän taloudelliseen voittoon, ja Teoderikin yritys juonitella Klotaria vastaan taas Teoderikin itsensä häpeään. Melkein ainoa kohta, joka saattaisi vihjata Klotarin epäsuosioon jumalan silmissä on, kun kapinoivat saksit halusivat tehdä rauhan ja maksaa korvauksia, mutta Klotarin armeija ryhtyi sotaan vastoin kuninkaansa tahtoa. Tämäkin tapaus kääntyy kuitenkin enemmänkin Klotarin kapinoivia joukkoja kuin itse kuningasta vastaan.

Klotar toimi ajoittain korostetun hyveellisesti. Jumala pelasti hänet Kildebertiltä ja Teodebertiltä koska hän kääntyi tämän puoleen. Kun Klotar yritti korottaa kirkkojen maksamia veroja, pyhän miehen uhkaus sai hänet perääntymään. Klotar alkoi rakentaa kirkkoa Soissonsiin ja määräsi uuden katon rakentamisesta Martinuksen kirkkoon. Gregoriuksen näkökulmasta merkittävää lienee ollut myös se, että Klotar nimitti Toursin piispaksi henkilön, joka oli sukua Gregoriukselle. Vaikka muutkin kuninkaas varmasti nimittivät piispoja ja rakennuttivat kirkkoja, heistä Gregorius vaikenee lähes täysin.⁸⁰

Klotar eli pisimpään kaikista Klodvigin pojista. Viimeiset kolme vuotta hän hallitsi yksin koko frankkivaltakuntaa. Hänen kohdallaan Gregoriuksen asennetta on vaikea määritellä. Klotar syyllistyi poikkeuksellisen julmiin tekoihin, mutta toisaalta hän välttyi jumalalliselta rangaistukselta ja eli tarpeeksi pitkään saadakseen hetkellisesti yhdistettyä koko valtakunnan, jonka hänen poikansa sitten perivät. Gregoriuksen oli tavallaan pakko olettaa Klotarin nauttineen jumalan suosiosta, joten hänenkin kohdallaan tarkoitus ainakin jossain määrin pyhitti keinot. Kun yhdistetään Gregoriuksen kuvaukset Klodvigista, Klotarista ja muista Klodvigin pojista voidaan hahmotella karkea selitysmalli sille, miten Gregorius maallisia tapahtumia tulkitsee, tai

⁸⁰Goffartin mukaan Gregorius esitti myös Klotarin täysin kelvottomana kuninkaana. *Historiaen* tarkka luenta osoittaa Goffartin näkemyksen yksipuolisuuden; Goffart 1988, s. 222.

ainakin yritti saada lukijansa tulkitsemaan. Tämän mallin mukaan suurin osa kuninkaiden teoista oli moraalisesti arvotettavissa, ja näillä moraalisesti arvotettavilla teoilla pääsääntöisesti oli seurauksensa. Nämä seuraukset eivät kuitenkaan automaattisesti seuranneet teoista, vaan jumalan tahto oli ratkaisevaa sille, mitä mistäkin seurasi. Suurimmaksi osaksi pahat teot johtivat onnettomuuteen, mutta oli joitain poikkeustapauksia (kuten Klodvig ja Klotar), jotka tosin voitiin todeta vasta jälkikäteen.

Teodebertin kohdalla vaikuttaa siltä, että hyväkin kuningas saattaa tehdä pahoja tekoja, mutta usein toisen, ambivalentin tai suorastaan huonon kuninkaan siivellä. Huonot kuninkaat puolestaan aloittavat näitä tekoja. Huonot kuninkaat eivät Gregoriuksen teoksen tässä vaiheessa ole juuri tekemisissä hengellisten asioiden tai kirkonmiesten kanssa, kun taas hyvät rakentavat kirkkoja, kunnioittavat kirkonmiehiä, ovat oikeudenmukaisia ja anteliaita kirkkoja sekä köyhiä kohtaan. Tämä Gregoriuksen huonoina (tai ei ainakaan hyvinä) pitämien kuninkaiden irrallisuus hengellisistä asioista johtuu todennäköisesti siitä, että Gregorius halusi luoda kontrastia heidän ja hyvinä pitämiensä kuninkaiden välille. Epäilemättä kaikilla kuninkailla oli sanansa sanottavana alueillaan tapahtuvissa piispannimityksissä, ja todennäköisesti useimmat kuninkaat osallistuivat myös kirkkojen rakentamisiin, mutta enimmäkseen Gregorius jättää nämä tapaukset kertomatta.

Yllämainittujen teemojen lisäksi Klodvigin poikien kuvausten kautta viihteellisesti lyhyesti muutama muukin teema. Ensimmäinen näistä on jumalanpelon järkevyyden väkijoukko keskeytti valloitusretken Espanjaan, koska sotilaat pelästyivät puolustajien järjestämiä ylenpalttisia jumalanpalvelusmenoja. Tuloksena oli paluu kotimaahan suuren saaliin kera. Toinen, tulevan kannalta mielenkiintoinen teema on kuningattaren vaikutusvalta ja kuninkaan taipuminen kuningattaren tahtoon. Gregoriuksen mukaan thuringenilaisten sisällissota sai alkunsa julman ja pahan kuningattaren tahdosta, jonka mukaan hänen miehensä toimi. Valtiollisia ambitioita omaava kuningatar oli paha, ja kun hänen miehensä toteutti hänen tahtoaan, seurauksena oli vain kurjuutta. Toinen kohta jossa kuningatar puuttuu valtiopolitiikkaan on, kun Klotilde vaati poikiaan hyökkäämään Burgundiin. Tällä kertaa tuloksena oli yleisen hävityksen lisäksi Klodomirin kuolema, kun taas Klotilden tavoitteleman koston mahdollisesta toteutumisesta Gregorius vaikenee.

Pahan kuningattaren teemalla on myös vastakohtansa. Sekä Klotilde että Radegund olivat vieraan ja alistetun kansan joukosta haettuja kuningattaria, jotka hakivat turvaa uskonnosta. Klotildella oli ajoittain maallisia tavoitteita, mutta lopulta hän luopui niistä ja omisti elämänsä hyväntekeväisyydelle, rukoukselle ja siveydelle (”[...]assidua in elymosinis, pernox in vigiliis, in castitate atque omni honestate puram se semper exhibuit[...]). Radegund taas tunnettiin Gregoriuksen mukaan hyväntekeväisyydestä ja rukouksesta (”Quae orationibus, ieiuniis atque elymosinis praedita, in tantum emicuit, ut magna in populis haberetur”).⁸¹

4 Huono kuningas aikalaisineen – Kilperik ja hänen veljensä

4.1 Klotarin kuolemasta Sigebertin kuolemaan

4.1.1 Klotarin neljän pojan toiminta

Neljännän kirjan puolessavälissä päästään tämän tutkielman kannalta keskeiseen henkilöön, kun Klotarin pojat Karibert, Guntram, Sigebert ja Kilperik valtaavat näyttämön. Klotarin pojat toimivat Gregoriuksen kuvauksissa jatkuvasti toisiaan vastaan. Kilperikin ensiesiintyminen ei ole hänen kannaltaan mairitteleva – Gregoriuksen mukaan hän isänsä kuoltua yritti omia tämän aarteet ja valtakunnan parhaat alueet itselleen. Muut veljet kuitenkin liitoutuivat ja pakottivat Kilperikin tasapuoliseen perinnönjakoon.⁸²

Seuraavassa luvussa Gregorius kuvaa, kuinka Kilperik iski Sigebertin selustaan tämän taistellessa hunneja⁸³ vastaan. Tälläkin kertaa Kilperik joutui nöyrytymään, sillä hunnit voitettuaan Sigebert iski takaisin ja onnistui ottamaan vangiksi Kilperikin pojan Teodebertin. Gregorius kehuu tapauksen yhteydessä Sigebertiä sekä avoimesti että rivien välissä. Gregorius ei kerro hunnien hyökänneen Sigebertin alueille, vaan koko Galliaan. Tämä luo kuvaa Sigebertistä koko Gallian puolustajana. Gregorius esittää myös Sige-

⁸¹Hist. III 7, 18.

⁸²Hist. IV 22.

⁸³Gregorius käyttää sanaa *chuni*, mutta kyseessä lienevät avaarit.

bertin voitot sekä hunneista että Kilperikistä itsestään selvinä, ikään kuin rutiiniluontoisina. Näin Gregorius luo kuvaa Sigebertistä voimakkaana so-
tapäällikkönä. Luvun lopussa Gregorius kehuu Sigebertin olleen armollinen,
”ut erat clemens”, ja vapauttaneen sen tähden vuoden vankina pitämänsä
Teodebertin lahjojen kera.⁸⁴

Neljännän kirjan luvuissa 25–28 Gregorius luo katsauksen Klotarin poi-
kien aviollisiin asioihin. Karibert vaikuttaa yksityiselämässään holtittomalta
– hän hylkäsi alkuperäisen vaimonsa palvelijan vuoksi, piti samaan aikaan
toista palvelijaa rakastajattarenaan ja myöhemmin nai ensimmäisen palveli-
jan siskon, mistä syystä hänet ekskommunikoitiin. Karibert ei kuitenkaan vä-
littänyt ekskommunikaatiosta. Luvun puolessavälissä Gregorius kertoo, kuin-
ka Karibert puolusti erästä isänsä tekemää piispannimitystä, vaikka vasta-
puoli väitti, että nimitys oli tehty vastoin kirkon lakeja. Yllättäen Gregorius
ei käytä nimitysepisodia Karibertin arvostelemiseen, vaan toteaa ennemmin-
kin hyväksyvään sävyyn, että kun vastapuoli joutui maksamaan sakkoja, ku-
ninkaan kokema vääräys tuli kostettua (”Et sic principis est ulta iniuria”).
Epäselväksi jää, tarkoittiko Gregorius Karibertin vai tämän isän kärsimää
vääräyttä).⁸⁵

Aviollinen uskollisuus ei Gregoriuksen mukaan ollut myöskään Guntra-
min vahvoja puolia. Ensin Guntram otti palvelijan rakastajattarekseen ja sai
pojan tämän kanssa. Sen jälkeen hän avioitui korkeampaa syntyperää olevan
naisen kanssa, mutta karkotti tämän luotaan kun heidän yhteinen poikan-
sa kuoli. Lopulta Guntram avioitui uudelleen. Yllättäen Gregorius aloittaa
luvun kutsumalla Guntramia hyväksi kuninkaaksi (”Gunthchramnus autem
rex bonus[. . .]”). Mikään tähän mennessä kerrottu ei ole saanut Guntramia
vaikuttamaan erityisen hyvältä.⁸⁶

Puolisoidensa suhteen Sigebert nousee veljiään paremmaksi. Gregoriuk-
sen mukaan hän näki kuinka hänen veljensä ottivat arvolleen sopimattomia
puolisoita (”. . . fratres eius indignas sibimet uxores acciperent et per vilita-
tem suam etiam ancillas in matrimonio sociarent. . .”) ja pyysi sen tähden
Espanjan kuninkaan tyttärtä Brunhildea puolisoikseen. Gregorius kehuu Brun-

⁸⁴Hist. IV 23.

⁸⁵Hist. IV 26.

⁸⁶Hist. IV 25.

hildea vuolaasti ja kuvaa suuria myötäjäisiä ja juhlallisuuksia, jotka Sigebert järjesti avioitumisensa kunniaksi.⁸⁷

Kilperikiä kohtaan Gregorius on säälimättömin. Ensin hän toteaa, että Kilperik halusi jäljitellä Sigebertin toimintaa vaikka hänellä oli jo ennestään monia vaimoja. Kilperik lupasi luopua entisistä vaimoistaan jos saisi omakseen Espanjan kuninkaan toisen tyttären, Galsvintan. Uuden vaimon saatuun Kilperik rakasti tätä aluksi sen tähden, että tämä oli tuonut mukanaan suuret myötäjäiset. Kilperik ei kuitenkaan kyennyt luopumaan Fredegundasta, jonka oli ottanut puolisoikseen jo aiemmin. Galsvinta valitti asiasta ja pyysi jopa päästä palaamaan Espanjaan, kunnes Kilperik lopulta murhautti hänet. Gregoriuksen mukaan muut veljekset ajoivat Kilperikin tämän vuoksi valtakunnastaan (”eum a regno deieciunt”).⁸⁸

Puolisoista kertovien lukujen jälkeen Gregorius raportoi hunnien uudesta hyökkäyksestä Galliaan. Tällä kertaa he saivat Gregoriuksen mukaan noituutta käyttämällä voiton Sigebertin joukoista, ja Sigebert itse joutui vangiksi. Sigebert, joka oli vakuuttava ja neuvokas ”elegans et versutus”, onnistui kuitenkin lahjomaan heidät puolelleen niin, että kansojen välillä säilyi rauha hänen elinaikansa. Gregoriuksen mukaan rauhanteko oli laskettava Sigebertille ansioksi, ”magis ad laudem”, eikä häpeäksi, vaikka olikin saatu aikaan pakon edessä.⁸⁹

Ensimmäisten lukujen Sigebertille myönteisen sävyn jälkeen neljännen kirjan 30. luku monimutkaistaa asetelmaa. Luku kertoo, kuinka Sigebert määräsi clermontilaiset valtaamaan Guntramille kuuluneen Arlesin kaupungin, ja kuinka hänen joukkonsa joutuivat paikallisen piispan valheiden seurauksena kahden tulen väliin ja hävisivät. Luvun mahdollista moraalista merkitystä Sigebertin kuvauksen kannalta on vaikea määritellä, sillä Gregoriuksen oma auvergnelaistausta ja piispanistuimia hallinneiden gallialais-roomalaisten mahtisukujen välinen eripura ovat saattaneet tuoda oman värinsä Gregoriuksen kuvaukseen. Gregorius arvostelee Arlesin piispaa kertoessaan, kuinka Sigebertin miehet joutuivat pulaan nimenomaan tämän valheita uskoessaan, ”illi dolo delusi”. Auvergnelaisnäkökulmaa korostaa, että Grego-

⁸⁷Hist. IV 27.

⁸⁸Hist. IV 28.

⁸⁹Hist. IV 29.

rius Sigebertin joukkojen häviötä kuvatessaan lainaa Aeneiasta ja rinnastaa auvergnelaiset troijalaisiin. Toisaalta luku sisältää myös selkeän kuninkaita koskevan arvostelman: Gregorius kertoo kuinka Guntram, itselleen ominaista hyväntahtoisuutta osoittaen, ”iuxta consuetudinem bonitatis suae”, palautti vastaiskulla valtaamansa Avignonin takaisin veljelleen.⁹⁰

Luku 35 on mielenkiintoinen. Siinä Gregorius kertoo siitä, kuinka Clermontiin valittiin piispaa. Kuningas kieltäytyi lahjuksista ja nimittää virkaan kaikin puolin erinomaisen henkilön, joka oli myös pappien ja kaupungin asukkaiden suosiossa. Gregoriuksen mukaan kuningas kunnioitti tätä niin paljon, ettei välittänyt pitää tarkasti kiinni kirkollisista asetuksista nimityksen yhteydessä (”quem rex in tanto honore dilexit, ut parumper rigorem canonicum praeteriens[. . .]”). Erikoista on, että Gregorius ei missään vaiheessa mainitse kuningasta nimeltä.⁹¹

Seuraavan kerran Klotarin pojat sotivat keskenään vasta neljännen kirjan 45. luvussa. Gregorius kertoo, kuinka Karibertin kuoltua Kilperik yritti vallata Sigebertin perimät Toursin ja Poitiersin kaupungit. Sigebert ja Guntram nimittivät yhdessä Mummolus-nimisen sotapäällikön riistämään kaupungit Kilperikiltä. Luvun pääpaino on Mummoluksen toimissa, joita Gregorius kuvaa jo parissa aikaisemmassa luvussa – kuninkaat esiintyvät luvussa vain ohimennen, ilman että Gregorius ottaisi sen kummemmin kantaa heidän toimintaansa. Huomionarvoista tosin on, että tälläkin kertaa nimenomaan Kilperik aloitti levottomuudet.⁹²

Koko neljännen kirjan loppu kuvaa sisällissotaa. Ensin Sigebert ja Guntram riitautuvat, eivätkä syntien vuoksi (”peccatis facientibus”) kykene kuuntelemaan koolle kutsuttujen piispojen ohjeita tilanteen ratkaisemiseksi. Heti perään Kilperik lähettää poikansa Teodebertin hävittämään Sigebertille kuuluneita kaupunkeja, ja tulos muistuttaa Gregoriuksen mukaan hirveydessään Diocletianuksen⁹³ vainoja. Teodebertin teot saavat rangaistuksensa nopeasti: hänen joukkonsa pakenevat Sigebertin sotapäälliköitä, hän itse menettää taistelussa henkensä, ja viholliset häpäisevät hänen ruumiinsa. Sigebert puo-

⁹⁰Hist. IV 30.

⁹¹Hist. IV 35.

⁹²Hist. IV 45.

⁹³Rooman keisari vuosina 284–305. Hänen aikanaan vainottiin kristittyjä, koska näiden pelättiin vaarantavan valtakunnan yhtenäisyyttä.

lestaan hankkii kahteen otteeseen vahvistuksia valtakunnan ulkopuolelta Reinin takaa, ja Guntram ja Kilperik taas liittoutuvat kahdesti toistensa kanssa Sigebertiä vastaan. Kummallakin kerralla Guntram vetäytyy liitosta ja jättää Kilperikin pinteeseen. Sota taukoaa vasta, kun voittonsa kynnyksellä Kilperikin kukistamiseen valmistautuva Sigebert murhataan. Gregoriuksen mukaan piispa Germanus oli varoittanut Sigebertiä veljeään vastaan käymisestä sanomalla, että jos Sigebertin aikomuksena oli järjestää veljensä hengiltä, hän itse menettäisi henkensä. Sigebert kuitenkin sivuutti piispan varoitukset ja alkoi valmistautua taisteluun, jolloin hänet murhattiin. Gregoriuksen mukaan syy Sigebertin käytökseen olivat tälläkin kertaa epämääräiset ”tehdyt synnit” (”peccatis facientibus”).⁹⁴

4.1.2 Johtopäätöksiä: Klotarin pojat Sigebertin kuolemaan asti

Klotarin pojista kertoessaan Gregorius alkaa syventää hyvän ja huonon hallitsijan vastakohtien tematiikkaa. Klotarin pojat sotivat paljon, varsinkin toisiaan vastaan. Siitä huolimatta Gregorius luonnehtii enemmän hyvän kuin huonon hallitsijan ominaisuuksia. Näkyvimmin hyvä kuninkuus ilmenee Sigebertin toimissa hunneja vastaan. Sigebert puolustaa koko Galliaa ulkopuolista uhkaa vastaan, on menestyksenkäs niin kauan kuin sotaa käydään luonnollisin keinoin, ja kun vastustajan noituuden takia joutuu häviölle, pelastuu tilanteesta neuvokkuutensa ansiosta. Kun Kilperik yrittää hyötyä valtakuntaa puolustavan Sigebertin kustannuksella, tämä iskee takaisin voitokkaasti, mutta osoittaa samalla armeliaisuutta ja avokätisyyttä vapauttaessaan Kilperikin pojan lahjojen kera.

Sisällissodan kuvaukseen liittyy selkeitä moraalisia kannanottoja. Ensimmäkin tehdyt synnit estivät kuninkaita sopimasta riitojaan. Gregoriuksen käyttämä sanamuoto, ”peccatis facientibus”, jättää kuitenkin avoimeksi, kenen synneistä oikeastaan on kysymys – kuninkaiden vai ihmisten yleensä. Toisekseen Kilperikin poika Teodebert käyttäytyi selvästikin jumalattomasti, koska hänen toimiaan voi verrata kristittyjen vainoihin Diocletianuksen ajan Roomassa. Teodebertin avulla Gregorius toistaa edellisessä luvussa esiin nousutta teemaa syntisesti käyttäytyvää toimijaa kohtaavasta jumalallisesta

⁹⁴Hist. IV 47–51.

rangaistuksesta. Teodebertin armeijan aiheuttama hävitys muistutti Diocletianuksen vainoja, joten Teodebert itse menetti henkensä ja hänen ruumiinsa häväistiin. Toinen jumalattomasta käytöksestä varoittava kohta liittyy Sigebertin kuolemaan. Pyhä mies oli varoittanut Sigebertiä hyökkäämästä Kilperikin kimppuun. Sigebert ei kuitenkaan kunnioittanut jumalan miestä vaan ryhtyi sotaan ja sai maksaa siitä hengellään. Kuvio on lähes sama kuin edellisessä kirjassa Klodomirin kohdalla. Klodomir oli uhmannut pyhää miestä ja surmannut vangiksi saamansa viholliskuninkaan, mikä Gregoriuksen mukaan johti Klodomirin itsensä Kuolemaan. Gregorius liittää myös Teodebertin surman Sigebertin kuoleman taustalla oleviin tekijöihin. Hän mainitsee, että Sigebertin kuollessa Teodebert oli ollut kuolleena tasan 18 päivää. Tapausten ajallinen suhteuttaminen vihjaa lukijalle, että tapahtumilla oli myös muunlainen yhteys.

Gregorius heittää muun sisällissodan kuvauksen sekaan luvun, jossa välittelee oman sukupolvensa rappiota. Gregoriuksen mukaan menneet sukupolvet rakensivat kirkkoja ja kunnioittivat piispoja, kun taas nykysukupolvi polttaa kirkot ja vainoaa piispoja. Luku on helppo lukea kritiikkinä kuninkaita kohtaan – varsinaiset toimivat subjektit ympäröivissä luvuissa ovat lähes yksinomaan kuninkaita tai näiden mandaatilla toimivia sotapäälliköitä. Tarkkaan lukemalla selviää kuitenkin, että Gregorius moittii nimenomaan niitä ihmisiä, jotka koettelemuksia myös kokevat. Hän aloittaa ihmettelemällä, millaisia kauheuksia ihmiset joutuvat kokemaan ja jatkaa sitten näiden kärsivien ihmisten esi-isiin, joita lopuksi vertaa syntiseen nykypolveen, joka siis koostuu samoista ihmisistä, joiden kärsimiä koettelemuksia Gregorius luvun alussa hämmästeli.⁹⁵

Kokonaisuutena sisällissodan kuvauksesta jää vaikutelma, että Gregorius haluaa kritisoida kuninkaita, mutta asettaa sanansa niin epämääräisesti, ettei häntä voi vetää niistä tilille. Tarkka luenta ei anna todisteita kuninkaiden arvostelemisesta, vaikka tekstistä sellaisen vaikutelman ensilukemalta saakin. Ainoa kuninkaallinen henkilö, jota Gregorius sisällissodan yhteydessä selkeästi moittii, on Teodebert, joka saa tapahtumien kuluessa surmansa. Sigebert, keskeinen sotilaallista voimaa käyttävä henkilö saa tarkan luennan pohjalta osakseen lähes pelkkiä kehuja. Kun Sigebertin liittolaiset hävittivät

⁹⁵Hist. IV 48.

Pariisin seutua, Sigebert osoitti rohkeutta ("ut erat intrepidus") yrittämällä estää heitä ja rankaisemalla myöhemmin pahimpia syyllisiä. Samassa luvussa Gregorius saa myös Kilperikin vaikuttamaan harkitsevalta kuninkaalta kertomalla, että tämä pidättäytyi taistelusta sen takia, että pelkäsi sodan olevan tuhoisa molemmille osapuolille.

Enimmäkseen hyvyys ja pahuus eivät ole sidoksissa henkilöön. Sigebert on ensin hyvä, mutta kaatuu sitten huonon toimintansa seurauksena. Tosin tässäkin tapauksessa Sigebertin mahdollista syntisyyttä keskeisemmäksi teemaksi nousee pyhän miehen auktoriteetti ja tieto maailmassa aktiivisesti vaikuttavan jumalan tahdosta. Kun Sigebert ja Guntram joutuvat vastakkain pian hunneja koskevien lukujen jälkeen, sankari onkin Guntram. Tällä kertaa Sigebert oli hyökännyt veljeään vastaan. Hyökkäyksen torjunut Guntramin osoitti armeliaisuutta ja sai osakseen Gregoriuksen kiitokset. Myöhemmin Guntram rikkoi kahteen kertaan liiton, jonka oli solminut Kilperikin kanssa, joten häntäkään ei voi pitää ainakaan luotettavuuden perikuvana. Tämän lisäksi Guntram järjesteli avioasioitaan kyseenalaisesti.

Myös Kilperik toimi sekä hyvin että huonosti. Vaikka hän ensimmäisissä Gregoriuksen raporttoimissa toimissaan yrittikin hyötyä veljiensä kustannuksella ja joutui taipumaan, Gregorius ei sen kummemmin arvostele häntä, vaan raportoi asiat neutraaliin sävyyn. Edellisen kuningaspolven tapauksista kertoessaan Gregorius mainitsi Teoderikin olleen juonitteluihin taipuvainen. Samankaltaista heittoa voisi odottaa Kilperikin kohdalla, mikäli ottaa annettuna Gregoriuksen negatiivisen suhtautumisen tähän. Toisaalta Gregoriuksen kirjoittaessa Teoderik oli ollut kuolleena jo pitkään, kun taas Kilperik oli todennäköisesti vielä elossa häntä koskevan tekstin syntyäikaan. Mielenkiintoinen kysymys on, kirjoittiko Gregorius kohdan niiden parin vuoden aikana, jolloin hän oli Sigebertin alamainen, vaiko vasta Kilperikin otettua Toursin hallintaansa. Kun ottaa huomioon Sigebertin osakseen saamat kehu, vaikuttaa todennäköisemmältä, että teksti syntyi tämän ollessa vielä hengissä.

Lähellä kirjan loppua Gregorius kertoo Kilperikin pidättäytyneen sodasta, koska arveli sen aiheuttavan liikaa hävitystä. Tässä yhteydessä Kilperik vaikuttaa kuninkaista harkitsevimmalta. Toisaalta Sigebertin kuolema oli hyvin lähellä, kirjoitusajankohtana ehkä jo tapahtunutkin. Gregorius on saattanut haluta pelata varman päälle antamalla välillä positiivistakin palautetta

Kilperikin toimista.

Vaikka hyvän ja huonon kuninkuuden tematiikka selkeytyy entisestään, kukaan kuningas ei tässä vaiheessa edusta yksiselitteisesti jompaakumpaa. Kyse on enemmänkin kuninkaiden yksittäisen tekojen määrittelystä hyviksi tai huonoiksi. Hyville teoille Gregorius yltyy ajoittain suomaan avoimen hyväksyntänsä, huonot teot taas määrittyvät huonoiksi ennen kaikkea seuraustensa kautta. Olojen yleinen rauhattomuus ja kuninkaiden keskenään käymät sodat selittyvät synneillä. Avoimeksi kuitenkin jää, kenen synneistä on kysymys. Gregorius on tarkkana, ettei suoraan syytä ketään kuningasta mistään arveluttavasta. Pahimmat tuhot ja hävitykset ovat kuninkaiden poikien tai sotapäälliköiden aikaansaannoksia, eivät kuninkaiden.

Neljännän kirjan kuninkaiden välisissä konflikteissa aggressiivinen osapuoli näyttää aina jäävän tappiolle. Kilperikin vahvistumispyrkimykset epäonnistuvat toistuvasti. Sigebert jää tappiolle aloitettuaan konfliktin Guntramin kanssa. Viimein Sigebert kuolee yrittäessään kukistaa Kilperikin. Liittolaisuuden rikkominen vaikuttaa pieneltä pahalta sukulaista vastaan käymisen rinnalla. Guntram syyllistyy toistuvasti sopimusrikkoon, mutta Gregorius ei pidä tätä korostamisen arvoisena. Ehkä sotatoimista pidättäytymiseen johtava sopimusrikko on Gregoriuksen silmissä pienempi paha kuin sopimuksen mahdollisesta pitämisestä seuraavat levottomuudet.

Neljännän kirjan puoliväli on mielenkiintoinen. Luvut 25–28 muodostavat selkeän kokonaisuuden, jossa Gregorius käy läpi kuninkaiden puolisoihin liittyviä asioita. Luvuissa on joitain piirteitä, jotka vihjaavat niiden olevan myöhempi lisäys – lähinnä Guntramin kutsuminen hyväksi ilman minkäänlaista pohjustusta sekä väite, että muut veljekset ajoivat Kilperikin pois valtakunnastaan. Näissä kohdin Gregoriuksen asenteet eri kuninkaita kohtaan vaikuttavat vastaavan enemmänkin Kilperikin kuoleman jälkeistä tilannetta kuin neljännessä kirjassa muuten vallitsevaa tilannetta. Outoa on myös se, että luvuissa 31–41 Gregorius mainitsee kuninkaita tuskin lainkaan. Suuri osa luvuista kuvaa kirkonmiehiä, piispoja ja apotteja. Lisäksi luvussa 38 Gregorius kertoo Espanjan kuninkaan pojan olleen naimisissa Kilperikin tyttären kanssa, vaikka Kilperik lähettää tyttärensä kohti Espanjaa vasta juuri ennen kuolemaansa, *Historian* kuudennen kirjan 45. luvussa.

4.2 Viides kirja – Kilperik ja Guntram

4.2.1 Kilperikin toiminta

Viidennessä kirjassa kuninkaiden tekojen analysointi muuttuu entistä mutkikkaammaksi. Aiemmin Gregorius on selostanut kuninkaiden tekemisiä yksinomaan ulkopuolisen näkökulmasta, kun taas nyt hänen ja kuvaamiensa tapahtumien suhde muuttuu läheisemmäksi. Ajoittain Gregorius esiintyy kuvaamisissaan tapahtumissa itsekin toimijana. Viides ja kuudes kirja käsittävät ajanjakson Sigebertin kuolemasta Kilperikin kuolemaan. Nämä kirjat käsittelevät kuninkaista ennen kaikkea Kilperikiä. Sigebertin poika Kildebert II oli isänsä kuollessa vasta 5-vuotias, ja hänen lähes ainoa funktionsa viidennessä kirjassa on tulla isänsä palvelijoiden pelastamaksi. Myös Guntram esiintyy viidennessä kirjassa vain satunnaisesti.

Sigebertin murhan jälkeen kuninkaiden väliset riidat vaikuttavat laantuneen hetkeksi. Levottomuuksilta ei kuitenkaan vältytty, sillä Kilperik karkahmoi omia poikiaan Merovechia ja Klodvigia vastaan. Sekä Merovechin että Klodvigin äiti oli Audovera, Kilperikin aiempi ja sittemmin epäsuosioon joutunut puoliso. Kilperikin ja hänen poikiensa välinen konflikti aiheutti levottomuuksia suuressa osassa valtakuntaa, sillä siinä missä isä komensi omia sotajoukkojaan, myös pojilla oli mukanaan aseelliset seurueet.

Heti Sigebertin kuoltua Kilperik vangitsi leskeksi jääneen Brunhilden ja karkotti tämän Roueniin. Sigebertin ja Brunhilden tyttäret hän karkotti Meauxiin ja määräsi heille vartion. Sigebertin omaisuuden Kilperik takavarikoi itselleen. Eräs Sigebertin herttua ehti pelastaa Sigebertin pojan Kildebertin ja huudatutti tämän kuninkaaksi, vaikka tämä oli vasta 5-vuotias.⁹⁶

Kilperikin ja Merovechin välinen kiista alkoi, kun Kilperik lähetti Merovechin valtaamaan Poitiersia. Poika ei toteuttanut isänsä suunnitelmaa, vaan marssi Toursin kautta Roueniin ja avioitui Sigebertin lesken Brunhilden kanssa. Kilperik vihastui, marssi poikansa perään ja otti tämän kiinni, kun oli ensin saanut tämän houkuteltua ulos turvapaikkana toimineesta Martinuksen kirkosta. Kilperik vaikutti antavan Merovechille anteeksi, mutta riisui tämän kuitenkin aseista ja laittoi kotiarestiin. Gregorius kytkee Merovechin vangitsemisen ja Kilperikin epäluulon tätä kohtaan valtakunnan sisäi-

⁹⁶Hist. V 1.

siin levottomuuksiin. Gregoriuksen mukaan Kilperik epäili poikaansa levottomuuksien järjestämisestä ja riisui tämän siksi aseista. Merovechin epäsuosioon joutumista kuvaavat luvut suhtautuvat Kilperikiin sikäli neutraalisti, että Gregorius kertoo tämän alkaneen epäillä poikaansa vasta tämän omien toimien sekä erään aatelisen juonittelujen seurauksena. Sikäli Kilperik vaikuttaa toimineen jopa kiitosta ansaitsevalla tavalla, että takavarikoituaan erään aatelisen omaisuuden hän luovutti sen Medarduksen kirkolle.⁹⁷

Seuraavien kymmenen luvun aikana Gregorius kertoo enimmäkseen muista kuin kuninkaisiin liittyvistä asioista. Kahdesti hän mainitsee Kilperikin lähettäneen sotajoukon Toursiin, mutta kummallakaan kerralla hän ei mitenkään anna ymmärtää Kilperikin toimineen huonosti. Vaikka varsinkin ensimmäinen sotajoukko aiheuttaa Gregoriukselle paljon päänvaivaa, Gregorius ei arvostele Kilperikiä tapauksen yhteydessä. Sotajoukon päällikköä hän sen sijaan arvostelee avoimesti ja kertoo, kuinka tämä kohtasi ennenaikaisen lopun jumalattoman käytöksensä vuoksi.⁹⁸

Merovech palaa Gregoriuksen tekstiin viidennen kirjan 14. luvussa. Hänen oli tarkoitus ottaa vastaan pappisvihkimys. Merovech ei kuitenkaan halunnut papiksi, vaan pakeni Toursiin, missä Gregoriuksen suureksi harmiksi otti Martinuksen kirkon turvapaikakseen. Poikansa uusimmasta tempauksesta kuultuaan Kilperik vaikutti suhtautuvan tapaukseen ensin neutraalisti, mutta kuningatar Fredegundan voimakas reaktio muutti hänen käytöksensä. Jatkossa kuningas oli käytännöllisesti katsoen sotajalalla poikaansa vastaan ja uhkasi hävittää perusteellisesti Toursin seutua, ellei Gregorius suostuisi luovuttamaan Merovechia turvapaikastaan. Gregorius vierittää suurimman vastuun Merovechiin liittyvistä levottomuuksista Fredegundan niskoille. Hän muistuttaa, että sotapäällikkö Guntram Boso, joka oli tappanut yhden Kilperikin pojista ja joka myös piileskeli Toursissa oli Fredegundan suosiossa. Fredegunda ja Guntram Boso yrittivät yhdessä juonitella Merovechin hengiltä, mutta eivät onnistuneet. Toisaalta Gregorius alleviivaa myös Merovechin huonoutta kertomalla seikkaperäisesti tämän aiheuttamista hankaluuksista. Toursin seudun asukkaat joutuivat tapauksessa kärsijöiksi. Ensin Merovechin joukot tekivät tuhojaan, sitten aluetta hävitti Merovechia etsivä Kilperi-

⁹⁷Hist. V 2–3.

⁹⁸Hist. V 4, 13.

kin armeija. Gregorius kertoo enkelin ilmestyneen hänelle unessa ja ennustaneen Kilperikille ja tämän pojille tappiota. Sikäli Gregorius liikkuu tässäkin arvostelussaan turvallisilla vesillä, että kuninkaaseen kohdistettu moite on verhottu uneksi,⁹⁹

Gregorius yrittää kautta 14. luvun luoda itsestään kuvaa kiistan osapuolista riippumattomana toimijana. Hänen mukaansa tapahtumat sattuivat kuningas Kildebert II:n toisena hallintovuotena. Hän ei siis ajoita tapahtumia suhteessa Sigebertin kuolemaan tai siihen, että Tours oli käytännössä siirtynyt Kilperikin armoille, vaan nuoreen, tapahtuma-aikaan vailla minkäänlaisia todellista valtaa olleeseen kuninkaaseen. Näin tekemällä hän viestittää, että omasta mielestään hän toimi Kildebert II:n alaisena, mikä puolestaan varmistui sen, ettei häntä voinut syyttää *de facto* valtaa pitävän Kilperikin käskyjen noudattamatta jättämisestä. Gregorius pyrkii asettumaan kiistan ulkopuolelle myös Merovechin esittäessä syytöksiä isäänsä ja äitipuoltaan vastaan (”multa crimina loquebatur”). Gregoriuksen mukaan osa syytöksistä saattoi hyvinkin pitää paikkansa, mutta niiden esittäminen oli silti vastoin jumalan tahtoa (”acceptum non fuisse Deo”). Gregorius näkee myös jonkin verran vaivaa omien toimiensa perustelemiseen: Merovech pääsi ehtoolliselle kahden piispan yhteisellä (ei siis Gregoriuksen yksin antamalla) suostumuksella ja väkivallan välttämiseksi. Gregorius korostaa kirkkojen asemaa puolueettomina turvapaikkoina kertomalla, kuinka Martinuksen kirkossa majaillevan Merovechin ahdistama mies puolestaan sai turvapaikan Toursin katedraalista.

Lopulta Merovech pakeni Kilperikin armeijan tieltä itäisten frankkien luo. Pakomatallaan hän jäi hetkeksi erään kuningas Guntramin sotapäällikön vangiksi, mutta pääsi pakoon. Guntram läksytti alaistaan Merovechin pakoontuomisesta ja kutsui Merovechia viholliseksi. Juuri edellisessä luvussa Guntramin ja Kilperikin alaisten armeijat ovat ottaneet yhteen, joten Guntramin luulisi suhtautuneen ennemminkin positiivisesti isäänsä pakoilevaan Merovechiin.¹⁰⁰

Merovech kohtasi loppunsa, kun Rheimsin seudulla paikalliset frankit pettivät hänet ja hälyttivät Kilperikin paikalle. Merovech pyysi palvelijaansa

⁹⁹Hist. V 14.

¹⁰⁰Hist. V 13, 14.

tappamaan itsensä, minkä tämä tekikin. Kilperikin saavuttua palvelija puolestaan otettiin kiinni ja kidutettiin hengiltä. Gregoriuksen mukaan monet muutkin Merovechin seuralaiset surmattiin julmasti. Gregorius ei kuitenkaan suoraan syytä Kilperikiä julmuuksista, vaan käyttää johdonmukaisesti passiivia läpi koko tapauksen. Julmuuksiin olisivat siis aivan hyvin voineet syylistyä Kilperikin yli-innokkaat alaiset ilman isäntänsä suostumusta. Lopussa Gregorius toteaa, että joidenkin mielestä koko tapaus oli piispa Egidiuksen ja Guntram Boson aikaansaama, sillä nämä olivat kuningatar Fredegundan suosiossa. Gregoriuksen kuvauksessa siis Kilperik vaikuttaa ensin julmalta, mutta sitten Gregorius antaa ymmärtää Fredegundan olleen koko tapauksen taustalla. Kautta linjan Gregorius muotoilee sanansa siten, että häntä on vaikea saattaa vastuuseen suoranaisesta kuninkaan panettelusta.¹⁰¹

Gregorius liittää Merovechin tapaukseen toisenkin Kilperikin käymän konfliktin. Tämä konflikti käytiin Kilperikin ja piispojen välillä. Kilperik halusi Rouenin piispa Praetextatuksen viralta, koska tämä oli vihkinyt Merovechin ja Brunhilden, ja lisäksi tätä syytettiin Kilperikin vastaisesta juonittelusta. Kilperik kutsui piispat koolle ja yritti saada nämä vahvistamaan haluamansa tuomion. Gregoriuksen kuvauksen perusteella tässäkin tapauksessa Fredegundan tahto löytyi kuninkaan toiminnan taustalta. Itsensä Gregorius asettaa merkittävään rooliin – suurin osa piispoista pelkäsi kuningasta ja olisi halunnut suostua tämän tahtoon, kun taas Gregorius muistutti kollegoitaan jumalan tahdon noudattamisesta. Sekä kuningas että kuningatar yrittivät vuorollaan lahjoa Gregoriusta, mutta tämä ei taipunut. Tapaus ratkesi lopulta siihen, että Praetextatukselta huijattiin tunnustus, hän menetti asemansa Rouenin piispana ja hänet karkotettiin eräälle Englannin kanaalin saarelle. Tapaus on sikäli erikoinen, että ensimmäistä kertaa Gregorius asettaa itsensä kuningasta vastaan. Tähän asti hän on muotoillut kaiken kuninkaisiin suunnatun arvostelun niin, ettei hänen itsensä voi väittää ottaneen kantaa puoleen tai toiseen, kun taas nyt hänen omasta asemastaan ei jää epäselvyyttä. Toinen tapauksen kuvaukseen liittyvä erikoisuus on pienempi, mutta kuitenkin huomattava. Tähän asti Gregorius on antanut ymmärtää, että Tours oli ainakin muodollisesti Kilperikin valtapiirin ulkopuolella: Kilperikin vastustajat pystyivät majoilemaan Toursin kirkoissa turvassa, ja vaikka

¹⁰¹Hist. V 18.

Kuninkaan sotajoukot hävittivätkin lähiseutua, Gregoriuksen ei ollut tarvinnut myöntyä kuninkaan vaatimuksiin. Pariissa aiemmassa luvussa, kuudennessa ja neljännessätoista, Gregorius on käyttänyt tapahtumien ajoitukseen Kildebert II:n muodollista valtaannousua ("Anno [...] quo supra, id est quo, [...] Childeberthus [...] regnare coepit"; "Anno autem secundo Childeberti hi regis"). Tällä käytännöllä Gregorius on antanut kuvan, että Tours olisi kuulunut Kildebertin valtakuntaan.¹⁰²

Viidennen kirjan 22. luku on ainoa kerta, kun Gregorius kertoo Kilperikin toimineen vastoin puolisonsa Fredegundan tahtoa. Kyseisessä luvussa Gregorius kertoo Fredegundan ja Kilperikin noin 5-vuotiaan pojan kuolleen. Suurin osa lyhyestä luvusta on takaumaa, joka kertoo, että kun Sigebert ja Guntram olivat ahdistaneet Kilperikin Tournaihin, kuten Gregorius edellisen kirjan lopussa kertoo, Fredegunda kuvitteli omankin loppunsa tulleen ja halusi sanoutua irti hänen ja Kilperikin yhteisestä pojasta. Fredegunda halusi että poika olisi tapettu, mutta Kilperik painosti, että lapsi olisi kastettava. Näin sitten tehtiinkin.¹⁰³

Viidennen kirjan 24. luvussa Gregorius kertoo Kilperikin lähettäneen armeijan Poitiersiin ja vallanneen kaupungin Kildebertiltä. Gregorius antaa ymmärtää, että Kilperikin armeijan tavoitteena oli saada kiinni kaupunkiin paennut sotapäällikkö Guntram Boso. Tässä tavoitteessaan armeija kuitenkin epäonnistui.¹⁰⁴

Kaksi lukua myöhemmin Kilperik määrää Toursin, Poitiersin sekä useiden muiden alueiden miehet marssimaan Bretagneen. Tarkoituksena oli painostaa bretoneita. Bretonit suostuivatkin tekemään sopimuksen, jossa he saivat pitää hallinnassaan tietyt alueet, kunhan maksaisivat veroja Kilperikille. Myöhemmin bretonit rikkoivat sopimuksen ja lähettivät hallitsemansa Vannesin kaupungin piispan Kilperikin luo. Kilperik tulistui ja määräsi piispan karkotettavaksi hiippakunnastaan. Gregorius mainitsee Kilperikin kohdistaneen toimenpiteitä ("bannos iussit exigi") Toursin katedraalin ja Martinuksen kirkon köyhiä ja nuorukaisia ("de pauperibus et iunioribus") vastaan, koska nämä eivät olleet liittyneet armeijaan. Gregoriuksen mukaan ei ollut aiem-

¹⁰²Hist. V 6, 14, 18.

¹⁰³Hist. V 22.

¹⁰⁴Hist. V 24.

min ollut tapana, että näiden olisi ollut osallistuttava tämänkaltaisiin julkisiin tehtäviin (”Non enim erat consuetudo, ut hi ullam exsolverent publicam functionem”).¹⁰⁵

Seuraavaksi Gregorius kertoo, kuinka Kilperik määräsi valtakuntaansa raskaat verot. Limogesin asukkaat kapinoivat, uhkasivat tappaa veronkerääjän ja polttivat veroluettelot. Kilperik raivostui ja lähetti sotilaita rauhoittamaan tilanteen. Kilperikin asiamiehet kiduttivat ja tappoivat paikallisia, joilta lopulta vaadittiin entistä enemmän veroja. Gregorius jättää tässä yhteydessä kertomatta, että kyseisen veronkerääjän myöhemmin kuoltua selvisi, että tämä oli pistänyt suunnattomat omaisuudet omiin taskuihinsa.¹⁰⁶

Gregorius kuvaa myös tapausta, jossa Kilperik joutui hoitamaan eteensä tuotua riitatapausta. Kaksi ylhäistä frankkisukua oli joutunut riitoihin ja verta oli vuodatettu puolin ja toisin. Osapuolet saapuivat kuninkaan eteen, mutta tämä ei kallistunut kummankaan kannalle, vaan vaati, että osapuolten oli pyydettävä anteeksiäntoa piispalta.¹⁰⁷

Viidennen kirjan 34. luku on erikoinen. Gregorius kuvaa kuinka kuninkaiden jälleen riidellessä keskenään ja valmistautuessa sisällissotaan kulkutauti saapui Galliaan (”Nam et discordantibus reges et iterum bellum civile parantibus, desentericus morbus paene Gallias totas praeoccupavit”) ja tappoi suuret määrät ihmisiä. Myös Kilperik ja hänen kaksi pientä poikaansa sairastuivat. Gregorius laittaa kuningatar Fredegundan suuhun puheen, jossa tämä tunnustaa kuninkaallisia lapsia uhkaavan kuoleman olevan seurausta hänen itsensä ja Kilperikin ahneudesta. Gregoriuksen mukaan Fredegunda lupasi parantaa tapansa, heitti veroluettelot tuleen ja anoi miestään seuraamaan esimerkkiään. Tämä heltyikin ja yhtyi veroluetteloiden polttamiseen sekä lupasi, että vastaavia veroja ei ikinä enää asetettaisi. Kuninkaallisen

¹⁰⁵Hist. V 26.

¹⁰⁶Hist. V 28, VI, 28; Heinzelmänn esittää, että Gregorius oletettavasti protestoi veroja kuninkaalle, mutta jätti tämän kertomatta, koska hänen tarkoituksensa oli *Historiaessa* korostaa ennen kaikkea kuninkaan ja piispan *hengellistä* konfliktia. Itse pidän todennäköisempänä, että mikäli Gregorius tosiaan protestoi, mutta jätti tämän kertomatta, syy oli ennen kaikkea siinä, ettei protestilla ollut mitään vaikutusta. Tuloksettomasta protestista kertominen olisi vihjannut, ettei piispalla aina välttämättä ollutkaan kovin suurta valtaa; Heinzelmänn, s. 45.

¹⁰⁷Hist. V 32.

parin katumuksesta huolimatta lapset kuolivat, mikä liikutti kaikkea kansaa ("Magnus quoque hic planctus omni populo fuit"). Gregorius päättää luvun kertomalla, että jatkossa Kilperik käyttäytyi anteliaasti kirkkoja ja köyhiä kohtaan ("Multa postea Chilpericus rex ecclesiis sive basilicis vel pauperibus est largitus").¹⁰⁸

Kilperikin toisen aikuisen pojan, Klodvigin tapaus liittyi pienten poikien kuolemaan. Aiemmissa luvuissa Klodvig on esiintynyt lähinnä isänsä käs-kyläisenä ja joukkojen komentajana. Jäätyään nyt Kilperikin ainoaksi pe-rijäksi hän alkoi rehennellä asemallaan ja joutui Fredegundan epäsuosioon. Gregorius kertoo, kuinka Kilperik Fredegundan toivomuksesta lähetti Klod- vigin epidemiasta kärsivään Bernyn siinä toivossa, että tämä sairastuisi ja kuolisi. Pian tämän jälkeen Fredegundan korviin kantautui huhu, jonka mu-kaan Klodvig olisi noitakeinojen avulla tappanut pienet pojat. Fredegunda alkoi selvittää tapausta asianosaisia vangiten ja kiduttaen. Kilperik pisti Fre- degundan vaatimuksesta Klodvigin kotiarestiin, missä joku murhasi tämän. Myös Audovera, Merovechin ja Klodvigin äiti menetti henkensä Klodvigin kuolemaa seuranneissa puhdistuksissa. Kilperikin synty on lähinnä sallia vai- monsa toiminta.¹⁰⁹

Gregorius valottaa Klodvigin tapausta vielä viidennen kirjan lopussa, to- sin varsin huomaamattomasti muun asian ohessa. Viidennen kirjan luvuissa 48 ja 49 Gregorius kertoo vaikeuksistaan Toursin kreivi Leudastin kanssa. Leudast väitti Gregoriuksen levittäneen huhua, jonka mukaan Fredegundalla ja Bordeauxin piispa Bertramilla olisi ollut suhde. Gregorius joutui Leudas- tin väitteiden vuoksi kuninkaan eteen, mutta selviytyi tapauksesta loppujen lopuksi varsin vähällä. Tapauksen jälkiselvittelyjen yhteydessä eräs Leudas- tin liittolaisista paljasti kidutettuna, että koko juonen tavoitteena oli saada Fredegunda kuninkaan epäsuosioon, tappaa tämän lapset ja varmistaa Klod- vigin nousu kuninkaaksi Kilperikin jälkeen. Jostain syystä Gregorius jättää tämän Klodvigin kohtalon taustaa valottavan tiedon kertomatta Klodvigia

¹⁰⁸Hist. V 34; Heinzelmänn tulkitsee Fredegundan puheen merkiksi siitä, että Gregorius syytti nimenomaan Kilperikiä valtakunnan ongelmista. Omasta mielestäni luvun pääpaino on nimenomaan kuningasparin katumuksessa, ei niinkään syyllisyydessä; Heinzelmänn, s.43.)

¹⁰⁹Hist. V 39.

suoraan käsitelleiden lukujen yhteydessä.¹¹⁰

Viidennen kirjan 44:ssä luvussa Gregorius vaikuttaa suhtautuvan Kilperiin lievällä ylenkatseella. Hän kertoo, kuinka Kilperik halusi tehdä muutoksia siihen, miten katolista kristinuskoa tuli opettaa. Gregorius torjui kuninkaan ehdotukset, samoin myös paikalle pian osunut toinen piispa. Kilperik joutui taipumaan. Seuraavaksi Gregorius kuvaa Kilperikin kirjoittamia runoja. Runot eivät hänen mukaansa noudattaneet hyväksytyjä sääntöjä (”nulla paenitus metricae conveniunt ratione”). Lopuksi Gregorius kertoo Kilperikin määränneen, että kirjoissa oli otettava käyttöön ja kouluissa opetettava eräitä uusia kirjaimia. Se, että Gregorius kertoo uusista aakkosista ja siitä, millä merkeillä niitä oli merkittävä tarkoittanee sitä, että Gregoriuksen kirjoittaessa uudistusyritys oli käytännössä unohtunut. Tästä puolestaan voidaan päätellä, että luku on kirjoitettu vasta reilusti jälkikäteen.¹¹¹

Viidennen kirjan lopussa on huomionarvoinen yksityiskohta. Albin piispa kertoi Gregoriukselle näkevänsä jumalan vihan miekan roikkuvan Kilperikin asumuksen yllä. Gregorius toteaa, että näky piti paikkansa, sillä kahdenkymmenen päivän kuluttua kuolivat Kilperikin kaksi pientä poikaa, niinkuin 34. luvussa on kerrottu. Tämän maininnan perusteella siis sekä Kilperikin pojat että Klodvig olisivat olleet hengissä vielä silloin, kun Gregorius joutui Leudastin levittämien huhujen vuoksi kuninkaan eteen.¹¹²

4.2.2 Guntramin toiminta

Viidennen kirjan 17. luku alkaa Guntramin pahalla teolla. Guntram tappoi erään aatelisen pojat, koska nämä olivat puhuneet pahaa hänen kuningattarestaan ja lapsistaan. Heti seuraavassa virkkeessä Guntramin omat lapset sairastuvat ja kuolevat. Tämän jälkeen Gregorius johdattaa lukijan ajatukset jumalaan kuvaamalla kahta ihmettä, joilla ei näennäisesti ole mitään tekemistä Guntramin toimien kanssa. Heti ihmeiden jälkeen kuvaus kuitenkin palaa Guntramiin, joka nyt lapsiensa kuoleman masentamana kääntyy veljenpoikansa Kildebert II:n puoleen, tekee rauhan tämän kanssa ja adoptoi tämän omaksi pojakseen. Lukijalle jää vaikutelma, että Guntram ymmärsi

¹¹⁰Hist. V 47–49.

¹¹¹Hist. V 44.

¹¹²Hist. V 50.

tehneensä jumalan silmissä pahasti kun tappoi aatelisen pojat ja yritti siksi toimia hyveellisemmin, eli tässä tapauksessa teki rauhan sukulaisensa kanssa. Neuvottelujen jälkeen Kilperikin luo lähetettiin viestinveijä vaatimaan tältä alueluovutuksia. Kilperikiä eivät neuvottelut kuitenkaan kiinnostaneet, koska hänellä oli kiire rakentaa amfiteattereita ja järjestää näytöksiä alamaisilleen. Luku on laajemmassakin tekstiyhteydessä mielenkiintoinen. Sitä edeltää pari arvovärykseltään neutraalia lukua, joissa Gregorius kuvaa frankkivaltakunnan vähemmistökansojen keskinäisiä ja sisäisiä välienselvittelyitä. Luvun jälkeen taas tulee pitkä ja merkittävä luku, jossa Gregorius kuvaa piispa Praetextatuksen oikeudenkäyntiä. Neljän perättäisen luvun aikana Gregorius siirtyy siis näennäisen neutraalista historiankuvauksesta Guntramin jumalaapelkäävyyden kautta Kilperikin konfliktiin kirkonmiesten kanssa.¹¹³

Kuitenkin myös Guntramilla oli ongelmia piispojensa kanssa. Embrunin ja Gapin piispat Salonius ja Sagittarius käyttivät väärin piispanvirkojaan ja viettivät päivänsä tapainturmeluksessa. Tässä tapauksessa Gregorius korostaa piispojen paheellista käytöstä. Tälläkään kertaa kuningas ei tohtinut ryhtyä pakkokeinoihin ilman muiden piispojen koollekutsumista. Toisaalta vaikuttaa siltä, että kun piispat kutsuttiin koolle kerran, se riitti – myöhemmin, kun Salonius ja Sagittarius saivat virkansa takaisin ja alkoivat uudelleen viettää syntistä elämää, Guntram ei enää kutsunut piispoja koolle, vaan pisti omin lupinensa Saloniuksen ja Sagittariuksen viralta. Gregorius ei sanallaakaan moiti Guntramin omavaltaisuutta.¹¹⁴

Viidennessä kirjassa on toinenkin, näennäisesti irrallinen Guntramin suorittama väkivallanteko. Luvussa 35 Guntram tapattaa kuolevaa vaimoiaan hoitaneet lääkärit tämän viimeisen tahdon mukaisesti. Gregorius osoittaa vaimon pahaksi kertomalla, kuinka tämä esitti toiveensa ”ennen kuin heitti kelvottoman henkensä” (”priusquam nequam spiritum exalaret”). Guntramin teko oli ”monen mielestä syntinen” (”non sine peccato facto fuisse, multorum censit prudentia”). Toisaalta Gregorius kertoo kuningattaren viimeisen tahdon sitoneen kuningasta (”oppressus iniquae coniugis iuramento”). Luvun

¹¹³Hist. V 15–18.

¹¹⁴Hist. V 20, 27; Heinzelmänn esittää, että Guntramin toiminta pahoja piispoja vastaan muodostaa antiteesin Kilperikin toimille Praetextatusta vastaan. Pidän tulkintaa mahdollisena, mutta en aukottomana; Heinzelmänn, s. 142.

sijainti laajemmassa tekstiyhteydessä selittää luvun tarkoitusta. Luvut 33–36 muodostavat laajemman kokonaisuuden, jossa Gregorius kuvaa valtakunnassa raivonnutta kulkutautia. Kokonaisuus alkaa merkeillä jumalan vihasta: tulvia, tulipaloja, raemyrskyjä, maanjäristyksiä. Seuraavassa luvussa epidemia iskee Kilperikin kuninkaalliseen perheeseen ja tappaa kuninkaan pienet pojat. Kuningatar Fredegunda osoittaa esimerkillistä katumusta, pitää puheen jossa tuomitsee hallitsijaparin ylellisyydentäyteisen elämän ja painostaa Kilperikin viskaamaan veroluettelot tuleen. Kuningas ja kuningatar surevat suuresti menetettyjä poikiaan ja kansa yhtyy murheeseen. Gregorius väittää Kilperikin tapauksen jälkeen parantaneen tapojaan ja olleen jatkossa avokätinen kirkkoja ja köyhiä kohtaan. Guntramista ja tämän vaimosta kertova luku seuraa tätä lukua, minkä jälkeen on vielä yksi epidemiaa käsittelevä luku, jonka puolivälissä Gregorius päättää teeman ja luisuu kuvaamaan aate-listen keskinäisiä juonitteluita. Gregorius antaa ymmärtää, että epidemiassa on kyse jumalan tahdosta ja syntisiä kohtaavasta rangaistuksesta. Kilperik ja Fredegunda tekevät hyvin kun katuvat syntejään. Heidän toimintansa kaippaa alleviivausta, joten Gregorius asettaa heitä vastaan Guntramin ja tämän vaimon kelvottoman toiminnan.¹¹⁵

4.2.3 Johtopäätöksiä viidennestä kirjasta

Gregorius jatkaa viidennessä kirjassa tapahtumien jäsentämistä niiden moraalisten arvoitusten pohjalta. Viidennen kirjan keskeinen aihe ovat Kilperikin riidat poikiensa kanssa, ja tällä kertaa selkeimmät moraaliset linjaukset nousevatkin esiin pääosin kuninkaiden poikien kautta. Kilperikin pojat Mero-vech ja Klodvig vaikuttavat ikäviltä ihmisiltä. He käyttäytyvät ylimielisesti, juonittelevat ja jättävät noudattamatta isänsä tahtoa, sitten he aiheuttavat yleistä kärsimystä ja vaivaa kunnes heitä kohtaa ennenaikainen ja väkivaltainen kuolema. Kuvio on sekä Merovechin että Klodvigin kohdalla päälinjoiltaan samanlainen. Ongelmat saavat alkunsa pojan omahyväisyydestä tai tottelemattomuudesta. Kilperik yrittää ensin käyttäytyä maltillisesti, mutta Fredegunda ajaa puolisonsa ottamaan kovat keinot käyttöön. Kilperikin pojat ovat olleet Gregoriukselle sikäli otollista materiaalia, että he ovat kuol-

¹¹⁵Hist. V 33–36.

leet ilman vaikutusvaltaisia ystäviä, jotka Gregoriuksen olisi täytynyt ottaa huomioon. Heidän harteilleen Gregorius on siis voinut säilyttää kaikki haluamansa synnit tarvitsematta säästellä sanojaan.

Toinen toimijajoukko, jonka edustajien teot saavat moraalisia äänenpainoja ovat kuninkaiden puoliset. Guntramin puoliso määrittyi yksinomaan kelvottomaksi. Hän sitoi miehensä syntiseen toimintaan esittämällä kuolinvuoteellaan jumalattoman pyynnön. Kilperikin puoliso Fredegunda puolestaan on sikäli erikoinen tapaus, että hänen toimiaan kuvatessaan Gregorius ei juuri vaikuta varovan sanomisiaan, vaikka Fredegunda oli Kilperikin eläessä Gregoriuksen kannalta tärkeimmän mahdollisen miehen puoliso. Voisi melkein olettaa Gregoriuksen luottaneen siihen, että vaikka Kilperik lukisi hänen tekstejään, hän ei vetäisi Gregoriusta tilille kuningattaren panettelemisesta. Tämä on sikäli yllättävää, että Gregorius joutui kertaalleen Kilperikin eteen nimenomaan kuningatar-ta koskevien huhujen levittämisestä. Toisaalta tällöin syytökset esitettiin julkisesti, joten kuninkaan oli ehkä pakko tarttua niihin. Fredegunda vaikuttaa jossain määrin itsenäiseltä toimijalta. Hän yritti Guntram Boson kanssa juonitella Toursissa piileskelevän Merovechin hengiltä. Klodvigin tapauksen yhteydessä hän Gregoriuksen kertoman mukaan vangitsi ja kidututti ihmisiä ilman, että Kilperikillä oli asiassa alunperin juuri mitään osaa.

Myös hyvän ja huonon kuninkuuden määrittely saa viidennessä kirjassa joitain uusia ulottuvuuksia, tosin suurimmaksi osaksi näkyvämpien aiheiden varjossa. Gregorius antaa ymmärtää, että kuninkaiden ei pitäisi olla niin riippuvaisia puolisoidensa tahdosta. Pahimpien hirmutekojen taustalta löytyy viidennessä kirjassa aina kuningatar. Monet tutkijat ovat korostaneet 17. luvun kohtaa, jossa Kildebert ja Guntram lähettävät viestinviejiä Kilperikin luo vaatimaan tältä alueluovutuksia. Kilperikiä kiinnostaa neuvottelujen sijaan näytäntöjen tarjoaminen omille alamaisilleen. Kohta on usein tulkittu yksinomaan Kilperikin maallisuuden, toisin sanoen syntisyyden osoitukseksi. Tätä tukee se, että luvun alussa Guntram on menettänyt pienet lapsensa kulkutaudille ja päättänyt sen tähden tehdä liiton Kildebertin kanssa – jumalan rangaistus saa Guntramin siis lähestymään aiemmin karsastamaansa veljenpoikaa. Lisäksi Gregorius oli tutustunut Orosiuksen teksteihin, jois-

sa näytäntöjä käytetään nimenomaan maallisuuden vertauskuvana.¹¹⁶ Gregoriuksen käyttämä sanamuoto jättää hämäräksi, kenen luota viestinviejät tarkkaan ottaen tulivat. Viestinviejät ovat Guntramin sijaan saattaneet tulla Kildebertin valtakunnasta, jolloin nämä olisivatkin todellisuudessa olleet vain Kildebertin sijaishallitsijoiden asialla. Tätä tulkintaa puoltaa se, että edellisessä lauseessa subjektina ovat olleet Kildebertin nimissä valtaa käyttäneet tämän valtakunnan johtomiehet. On siis perusteita olettaa, että huomattavaan ylimielisyyteen syyllistymisen sijaan (kieltäytyminen neuvottelemasta toisen kuninkaan kanssa) Kilperik torjuikin vain sijaishallitsijoiden lähettiläät. Vaihtoehtoisista tulkinnoista huolimatta Gregorius pyrkii näytäntövertauksella korostamaan Kilperikin maallisuutta. Toisaalta tämä moite on varsin vaatimaton sen rinnalla, kuinka huonosti Merovech ja Klodvig käyttäytyivät tai kuinka julmiin tekoihin Fredegunda syyllistyi.

Heinzelmann esittää viidennen kirjan keskeiseksi teemaksi Kilperikin edustaman huonon kuninkuuden. Hänen analyysinsä perustuu ennen kaikkea kappaleiden otsikoihin (*"capitulat"*), kirjan aloitukseen ja lopetukseen sekä tekstistä löytyviin teesi-antiteesi-pareihin. Teesien ja antiteesien etsimisen vaarana on, että lukija heijastaa omat odotuksensa kirjoittajan oletetuiksi aikomuksiksi. Tästä huolimatta Heinzelmannin tulkinta vaikuttaa vahvalta. Tulkinta kertoo kuitenkin ennen kaikkea siitä, minkälaisen merkityksen Gregorius halusi (todennäköisesti) antaa tekstilleen sitä viimeistellessään. Kun tekstin pelkistää yksittäisiksi tapahtumakuvauksiksi, ei Kilperikin erityiselle huonoudelle löydy perusteita. Viidennen kirjan tapahtumia muistiin merkitessään Gregoriuksen ei vielä liene ollut tarkoitus esittää Kilperikiä roistona.¹¹⁷

4.3 Kuudes kirja – Kilperik, Guntram ja Kildebert II

4.3.1 Kilperikin toiminta

Kuudes kirja alkaa Gregoriuksen toteamuksella, että kuudentena hallitusvuonnaan Kildebert rikkoi Guntramin kanssa tekemänsä rauhan ja liittoutui Kilperikin kanssa. Gregorius antaa tässä vaiheessa siis ymmärtää, että tu-

¹¹⁶Heinzelmann, s. 49, 141.

¹¹⁷Heinzelmann, s. 139–144.

levien konfliktien taustalta löytyy ennen kaikkea Kildebertin sopimusrikko. Toisessa luvussa Gregorius taustoittaa tilannetta lisää: Kilperikin ja Guntramin välillä vallitsi epäsopu, ”regum discordias”, mutta ei kuitenkaan täysimittainen sota. Edellisessä kirjassa kerrottujen tapahtumien ja kuudennen kirjan aloituksen perusteella Gallian sisäpoliittisen tilanteen voisi hahmotella Kilperikin ja Guntramin välillä vallitsevaksi hauraaksi ja epäluottamuksen kyllästäväksi tasapainoksi, jota Kildebertin toiminnot ajoittain heiluttivat puolelta toiselle.¹¹⁸

Kolmannessa luvussa Gregorius kuvaa tarkemmin, kuinka Kildebertin lähettiläät saapuivat neuvottelemaan Kilperikin kanssa. Gregoriuksen kuvauksessa Rheimsin piispa Egidius esittäytyy Kildebertin valtuuskunnan tärkeimpänä neuvottelijana. Hän on ainoa henkilö, jonka Gregorius mainitsee erikseen nimeltä: ”Egidius Remensis episcopus cum primis Childeberthi proceribus in legationem ad Chilpericum regem venit”. Gregorius kertoo, että osapuolten pyrkimyksenä oli riistää Guntramilta tämän valtakunta ja solmia liitto keskenään. Kilperik pohjusti päätöstään tehdä Kildebertistä perijänsä valittamalla, kuinka on syntiensä takia menettänyt omat poikansa: ”Fili mihi, peccatis increscentibus, non remanserunt”. Hän lupasi jättää kaiken omaisuutensa Kildebertille, kunhan saisi omana elinaikanaan nauttia siitä kaikessa rauhassa ja hiljaisuudessa (”tantum dum advixero liceat mihi sine scrupulo aut disceptatione cuncta tenere”). Neuvottelujen päätyttyä Kilperik lähetti omat neuvottelijansa Kildebertin luo vahvistamaan sopimuksen. Kilperikin valtuuskuntaa johti Bayeuxin piispa. Lopulta molemmat osapuolet vahvistivat sopimuksen valat vannomalla ja lahjoja vaihtamalla (”Qui, data susceptaque de pace sacramenta pactionibusque firmatis, munerati regressi sunt”). Luvussa on havaittavissa selvä kuvio: piispat toimivat molempien osapuolten pääneuvottelijoina, ja kun Gregorius kuvaa piispan ja kuninkaan kohtaamista, hengellinen ulottuvuus ja piispan etuoikeutettu asema siinä korostuvat. Hengellisellä kartalla kuningas asettuu piispan alapuolelle. Vaikka Gregorius ei tällä kertaa erikseen korosta piispan jumalallisuutta, kuninkaan hengellinen alamaisuus nousee esiin, kun tämä ottaa puheeksi oman synti-

¹¹⁸Hist. VI 1–2; Heinzelmännin mukaan Gregorius syyttää Kilperikiä suoraan kuninkaiden välisestä epäsovusta (*discordia*). Nähdäkseni Gregorius ei kuudennen kirjan ensimmäisissä luvuissa kuitenkaan mitenkään korosta Kilperikin roolia; Heinzelmänn, s. 50.

syytensä ja riippuvaisuutensa jumalan tahdosta. Tällä kertaa tapaus on siinä mielessä erityisen mielenkiintoinen, että Egidiusta ei kaiken hänestä myöhemmin kerrotun perusteella voi pitää kovinkaan esimerkillisenä hahmona. Hän osoittautuu yhdeksi keskeisistä Kildebertin alaikäisyyden aikana valtakunnan ohjaksista vedelleistä henkilöistä, jota Kildebertin alaiset pian tulevat syyttämään juonittelusta ja valtakunnan perikatoon syöksemisestä.¹¹⁹

Pari lukua myöhemmin Kilperik osallistuu aivan uudenlaiseen konfliktiin: hän alkaa väitellä uskonasioista juutalaisen kanssa. Kilperik oli Gregoriuksen mielestä sinänsä oikealla asialla, mutta hänen asiantuntemuksensa ei riittänyt. Gregorius itse riensi kuitenkin kuninkaan tueksi, ja loput väittelystä käytiinkin juutalaisen ja Gregoriuksen välillä. Väittelyn jälkeen kuningas pyysi piispaltaan siunauksen, nautti ehtoollisen ja lähti perheensä kanssa kohti Pariisia. Gregorius esittää Kilperikin monella tapaa positiivisessa valossa: ensinnäkin Kilperik osoittaa pyrkimystä kääntää vääräuskoisen, toisekseen yrittää sitä rauhanomaisin keinoin, kolmanneksi myöntyy siihen, että piispa on hengellisissä asioissa kuningasta suurempi auktoriteetti, neljänneksi harjoittaa esimerkillistä kristillistä käytöstä pyytäessään siunauksen ja nauttiessaan ehtoollisen ennen matkalle lähtöä.¹²⁰

Kilperik esiintyy selkeästi edukseen myös kymmenennessä luvussa. Kyseisessä luvussa Gregorius kertoo varkaista, jotka veivät Toursin Pyhän Martituksen kirkosta kultaa, hopeaa ja arvokkaita kankaita, mutta alkoivat pian tekonsa jälkeen riidellä keskenään ja jäivät kiinni. Kilperik osoitti tapauksen yhteydessä suopeutta sekä kirkolle että Gregoriukselle henkilökohtaisesti. Kuningas suostui Gregoriuksen pyyntöön olla teloittamatta varkaita. Varastetun omaisuuden hän haali takaisin ja palautti kirkolle.¹²¹

Kilperik joutuu juutalaisten kanssa uudestaan tekemisiin 17. luvussa. Gregorius kertoo, kuinka kuningas määräsi suuren joukon juutalaisia (”multos Iudaeorum”) kasteelle. Gregoriuksen mukaan Kilperik henkilökohtaisesti auttoi monia heistä nousemaan kastealtaasta. Kaikki juutalaiset eivät kuitenkaan luopuneet vanhoista tavoistaan. Gregorius kertoo, kuinka kuningas oli erään juutalaisen niskoittelun vuoksi niin vihainen, että määräsi tämän

¹¹⁹Hist. VI 3.

¹²⁰Hist. VI 5.

¹²¹Hist. VI 10.

vangittavaksi. (”Iratu rex iussit eum custodiae mancipare.”) Vangittu juutalainen onnistui lahjomaan itsensä vapaaksi, mutta joutui riitoihin kunnolla kääntyneiden juutalaisten kanssa. Kertomuksen edetessä jumalan kosto kohtaa useampaakin riitaan osallistunutta, mutta tällä kertaa kuningas ei toimi koston välikappaleena. Päinvastoin, lopussa Kilperik osoittaa laupeutta päästämällä erään tapauksen keskeisistä henkilöistä palaamaan Guntramin valtakuntaan, mistä tämä oli tullutkin. Vaikka luku ei sisälläkään voimakkaita kannanottoja kuninkaan toimien suhteen, on sävy kuitenkin vähintään hyväksyvä.¹²²

Viimeinen kerta kun Gregorius kuvaa Kilperikiä selvästi positiiviseen sävyyn on kuudennen kirjan 22. luku. Kilperikille toimitettiin kirjeitä, joiden kirjoittajaksi väitettiin Perigueuxin piispaa, ja joissa Kilperikiä haukuttiin ja Guntramia ylistettiin. Kilperikin eteen kutsuttu piispa syytti alaistaan ja väitti, että tämä yritti saada hänet vaikeuksiin. Kilperik käyttäytyi Gregoriuksen mukaan kärsivällisesti (”patienter”). Hän ei ottanut visaiseen tapaukseen kantaa, vaan jätti asian jumalan huomaan (”commendans Deo causam suam”). Hän pyysi piispaa antamaan anteeksi alaiselleen ja rukoilemaan puolestaan. Hiukan myöhemmin kirjeet esiintuonut kreivi kuoli lapsettomana, ja kuningas jakoi hänen omaisuutensa tarvitseville.¹²³

Kuudes kirja sisältää useita kuvauksia kuninkaiden toimista toisiaan vastaan. Ensimmäinen maininta varsinaisista vihollisuuksista löytyy 12. luvusta, jossa Kilperik käyttää hyväkseen tilannetta, kun Kildebert ja Guntram kiistelevät Marseillesta. Kilperik lähetti sotajoukon Guntramia vastaan ja valtasi monia aikoinaan Karibertin valtakuntaan kuuluneita kaupunkeja, jotka nyt vannoivat uskollisuutta Guntramille.¹²⁴

Myös kuninkaiden välisen kamppailun seasta löytyy Kilperikille suosiolinen tapaus. Guntramin alainen sotapäällikkö hyökkäsi ja tappoi Kilperikin eräälle sillalle asettamat vahdit. Kilperik alkoi ensin kerätä joukkoja koottaakseen, mutta kääntyi sitten viisaampien neuvonantajinsa puoleen ja toi-

¹²²Hist. VI 17.

¹²³Hist. VI 22.

¹²⁴Hist. VI 12; Heinzelmänn esittää, että myös tässä luvussa Gregorius syyttää nimenomaan Kilperikiä sisällissodasta. Tällä kertaa tulkinneille löytyy sikäli perusteita, että Kilperik tosiaan aloittaa offensiivin. Tosin tälläkin kertaa taustalta löytyvän *discordian* aiheuttivat Kildebert ja Guntram; Heinzelmänn, s. 50.

mi näiden neuvojen mukaan. Sotaan lähtemisen sijasta hän vaati Guntramilta hyvitystä. Guntram korvasikin kaikki menetykset ja pyysi Kilperikin ystävyyttä (”[Q]uaesivit integrae caritatem”). Tapauksessa Kilperikin olisi ollut mahdollista turvautua väkivaltaan, mutta sen sijaan hän kuunteli neuvonantajiaan (”Sed prohibitus est consilio bonorum”), mistä seurasi kaikkien kannalta paras lopputulos.¹²⁵

Viimeinen kolmannes kuudennesta kirjasta on sotainen. Sodat saivat alkunsa siitä, että Kildebert oli Marseillen tilanteen takia riidoissa Guntramin kanssa ja lähetti neuvottelijoita Kilperikin luo liittoa muodostamaan. Neuvotteluissa Kilperik suhtautui myötämielisesti Kildebertin lähettiläiden ehdotuksiin ja syytti itsekin Guntramia monista rikoksista. Hän muunmuassa väitti, että Guntram oli myötävaikuttanut Sigebertin murhaan. Kuninkaatt tekivät liiton, sopivat hyökkäävänsä Guntramia vastaan ja sinetöivät liiton panttivankeja vaihtamalla. Pian liiton solmimisen jälkeen Kilperik lähetti joukkonsa hävittämään Guntramille kuuluneita alueita. Seuranneessa hävityksessä ja taisteluissa sekä Kilperikiltä että Guntramilta kuoli suuret määrät sotilaita. Kilperikin joukot tuhosivat varsinkin Bourgesin perusteellisesti. Gregorius mainitsee erikseen, kuinka Kilperikin joukot ryöstivät ehtoollisastiat ja polttivat kirkot, kun taas Guntram pisti toivonsa jumalaan ja onnistui pysäyttämään hyökkäyksen. Tässä vaiheessa molemmat osapuolet saivat tarpeekseen ja kutsuivat mahtimiehensä ja piispansa neuvotteluun määrittelemään kuinka pahasti lakeja oli rikottu. Gregoriuksen mukaan kumpikin osapuoli suostui maksamaan hyvityksiä. Kilperikin armeija kääntyi kotimatkalle ilman ryöstösaalista, mutta hävitti ja ryösti paluumatkalla Toursin seutua kuin vihollisaluetta. Kildebertin armeija oli seurannut sivusta Kilperikin ja Guntramin välistä taistelua. Kun Kildebert viimein määräsi armeijansa etenemään, hänen joukkonsa nousivat kapinaan huutaen, että kuninkaan neuvonantajat, piispa Egidius etunenässä olivat ajamassa maata perikatoon, luovuttamassa kaupunkeja vihollisille ja myymässä asukkaat orjiksi. Kapinoinjat ryntäsivät neuvonantajien telttaan aikomuksenaan käydä näihin käsiksi. Gregorius kuvaa, kuinka piispa Egidiuksen onnistui vaivoin paeta viime hetkellä.¹²⁶

¹²⁵Hist. VI 19.

¹²⁶Hist. VI 31.

Tämän ensimmäisen suuren sotakuvauksen jälkeen on muutama luku, joissa kuninkaas hoitavat pienempiä asioita, mutta jotka silti valottavat Gregoriuksen asennoitumista kuninkaisiin ja heidän toimiinsa. Ensimmäisenä Toursin entinen, epäsuosioon joutunut kreivi Leudast palaa Kilperikin luo ja anoo anteeksiantoa. Gregorius antaa kuvan, että Kilperik itse olisi ollut valmis myöntymään Leudastin pyyntöön, mutta noudatti asiassa Fredegundan tahtoa. Kuningatar puolestaan vihasi edelleen Leudastia silmittömästi. (”At illa frendens et execrans aspectum eius[. . .]”) Niinpä Leudast vangittiin kovakouraisesti. Kilperik määräsi, että Leudastin piti antaa parantua ja siten häntä olisi kidutettava pitkään (”[. . .]diurno supplicium cruciaretur”). Leudast ei kuitenkaan osoittanut paranemisen merkkejä, jolloin Fredegunda tapatti hänet. Gregoriuksen mukaan Leudast oli huono mies, joka kohtasi arvoisensa lopun.¹²⁷

Pari lukua myöhemmin Gregorius raportoi hiukan vastaavanlaisesta tapauksesta. Fredegunda suuttui prefekti Mummolukselle kun kuuli huhun, että tämä olisi noitakeinoin välttynyt kulkutaudilta joka tappoi Fredegundan ja Kilperikin pojan. Fredegunda järjesti mittavat tutkinnat, joiden yhteydessä lukuisia pariisilaisnaisia kuulusteltiin, kidutettiin ja tapettiin julmasti. Vaimonsa toiveesta Kilperik vangitsi prefekti Mummoluksen, jota vastaan oli kiduttamalla saatu todistajanlausuntoja. Myös Mummolus kidutettiin lähes hengiltä. Viime hetkellä Fredegunda käski säästää hänen henkensä ja lähetti hänet kärryillä kotikaupunkiinsa. Matkalla Mummolus kuitenkin kuoli. Kilperik vaikuttaa tässäkin tapauksessa turvautuvan julmiin toimenpiteisiin vaimonsa sitä vaatiessa.¹²⁸

Seuraavassa luvussa Kilperik näyttäytyy positiivisemmassa valossa. Lisieuxin papit olivat ajaneet oman piispansa pakoon Guntramin hoiviin ja pyysivät Kilperikiä nimittämään uuden piispan. Kilperik ei kuitenkaan uskonut pappien kertomusta edellisen piispan kelvottomuudesta vaan lähetti Guntramille sanan, että piispa voisi palata kaupunkiinsa. Guntram suhtautui paluumatkalle lähtevään piispaan hyvántahtoisesti ja anteliaasti (”erat benignus et profluus ad miserandum”), ja lastasi piispalle suuret määrät aarteita mukaan. Tämä luku on siinä mielessä erikoinen, että sekä Kilperik että

¹²⁷Hist. VI 32.

¹²⁸Hist. VI 35.

Guntram vaikuttavat toimivan ylistystä ansaitsevalla tavalla.¹²⁹

Kuudennen kirjan lopussa kuninkaat nousevat jälleen toisiaan vastaan. Kilperik kuuli Kildebertin ja Guntramin tehneen liiton ottaakseen häneltä takaisin hänen anastamansa kaupungit, joten hänkin määräsi alaisensa liikekannalle. Tällä kertaa Kilperik oli puolustuskannalla, eikä hyökännyt alueensa rajojen ulkopuolelle. Silti Gregorius moittii Kilperikiä siitä, että tämä ei ymmärtänyt voiton riippuvan jumalan tahdosta (*”victuriarum in manu Dei consistere”*).¹³⁰

Lähes viimeisenä tekonaan Kilperik lähetti tyttärensä valtaviin myötäjäisten kanssa kohti Espanjaa. Mukaan pakottiin suuret määrät kuninkaan alustalaisten perheitä (*”familias multas de domibus fiscalibus auferre praecepit”*). Isät erotettiin pojistaan, äidit tyttäristään, ja suuren valituksen myötä joukko lähti matkaan (*”Separabatur autem filius a patre, mater a filia, et cum gravi gemitu ac maledictionibus discedebant”*) Gregorius kertoo, kuinka jättimäinen saattue tuhosi kaiken tieltään aiheuttaen suurta murhetta ja hävitystä, ja kuinka jokainen kynnelle kykenevä mukaan pakotettu pakeni yön pimeydessä. Jo edellisessä luvussa Gregorius pohjustaa sitä, että jotain erikoista on tapahtumassa. Hän kuvaa erilaisia epätavallisia ilmiöitä ja luonnonihmeitä: ruusuja tammikuussa, toista omenasatoa syyskuussa, tuholaisia, myrskyjä ja epidemioita.¹³¹

Kuudennen kirjan lopussa Kilperik murhataan ja Gregorius esittää syytöksensä. Gregorius sanoo: tämän miehen pahoja tekoja on kuvattu tässä kirjassa (*”Quam vero malitiam gesserit, superior lectio docet”*).¹³²

4.3.2 Guntramin ja Kildebert II:n toiminta

Kildebert oli luovuttanut (tai joutunut luovuttamaan) puolet Marseillesta Guntramille isänsä kuoltua. Nyt Kildebert vaati Guntramia palauttamaan osuuden, mutta tämä ei suostunut. Käytännössä kaupungissa taistelivat valasta Guntramin alainen kuvernööri Dynamius ja Kildebertille lojaali piispa Theodorus. Tapahtumat johtivat siihen, että Theodorus joutui Guntramin

¹²⁹Hist. VI 36.

¹³⁰Hist. VI 41.

¹³¹Hist. VI 44–45.

¹³²Hist. VI 46.

eteen vastaamaan Dynamiuksen syytteisiin. Theodorus todettiin syyttömäksi, tosin Gregorius jättää tuomion perusteet kertomatta. Gregorius toteaa Guntramin syyllistyneen jumalattomaan käytökseen (”iubet contra fas religionis”) vangitessaan piispan. Kiistan edelleen jatkuessa Kildebert lähetti komentajansa hyökkäämään Guntramin kimppuun. Invaasion seurauksena moni kaupunki joutui Kildebertin hallintaan, laajoja alueita hävitettiin ja monet menettivät henkensä.¹³³

Gregorius korostaa kuninkaiden riitelyn syntisyyttä siirtymällä seuraavassa luvussa käsittelemään syntiä yksityisellä tasolla. Luku kuvaa sitä, kuinka ahneus ja viha aiheuttivat niin aviorikoksen kuin murhiakin. Sitä seuraava luku taas vihjaa kuninkaiden toiminnan osakseen saamasta jumalan vihas-ta. Gregorius aloittaa luvun ajoittamalla tapahtumat kaikkien kolmen kuninkaan hallintovuosien mukaan, minkä jälkeen hän kuvaa outoja luonnonilmiöitä, komeettaa, veristä sadetta ja epidemiaa.¹³⁴

Kildebertin ja Guntramin riitelyä edeltävässä luvussa Gregorius kertoi Martinuksen kirkkoon murtautuneista varkaista sekä siitä, miten varkaat saatiin kiinni, mutta kuningas Kilperik suostui armahtamaan heidät Gregoriuksen pyynnöstä. Kilperikin armeliaisuus rinnastuu siis Kildebertin ja Guntramin epäsopuun.¹³⁵

Piispa Theodorus joutui uudelleen Guntramin vangiksi, kun hän vastaanotti Konstantinopolista saapuneen vallantavoittelijan Gundovaldin, joka väitti olevansa kuningas Klotarin kadoksissa ollut poika. Piispa väitti toimineensa ylempiensä komennosta (”Nihil per me feci, nisi quae mihi a domnis nostris et senioribus imperata sunt”) ja hänellä oli esittää asiasta todisteitakin. Guntram totesikin Theodoruksen syyttömäksi (”in nullo inventi sunt crimine”), mutta määräsi tämän silti pidettäväksi vangittuna (”sub custodia”). Mielenkiintoista on, että Theodoruksen kanssa vangittuna oli myös Fréjusin piispa, joka kuoli vankeudessa.¹³⁶

Gundovaldin saapuminen lisäsi jännitteitä Guntramin ja Kildebertin vä-

¹³³Hist. VI 11, 12.

¹³⁴Hist. VI 13, 14.

¹³⁵Hist. VI 10.

¹³⁶Hist. VI 24; Gregorius ei kommentoi toisen piispan kuolemaa sen kummemmin. Hänen piispan viimeisistä teoista käyttämänsä sanamuoto ”post multa supplicia” saattaa tarkoittaa piispan joko rukoilleen tai kärsineen pitkään.

lillä. Gregorius kuvaa kuitenkin lähinnä kuninkaiden sotapäälliköiden Guntram Boson, Mummoluksen ja Gundulfin keskinäisiä edesottamuksia kuninkaiden pysytellessä kerronnan marginaalissa. Guntramin rooli on lähinnä pakottaa Guntram Boson selvittämään oma osuutensa asiassa, ja Kildebertin ainoa teko on sotapäälliköiden keskinäisen kamppailun keskeyttäminen. Koko Gundovald-episoodi vaikuttaa siltä, että Guntram on vallantavoittelijasta toisissaan huolestunut, kun taas Kildebert on hyvin passiivinen. Tämä saattaa johtua siitä, että Kildebert oli tapauksen aikaan vasta 13-vuotias. Kun piispa Theodorus joutui puolustautumaan Guntramin edessä, hän kertoi saaneensa määräykset ylemmiltään ("domnis nostris et senioribus") eikä kuninkaaltaan. Tämä viittaa siihen, että todellinen valta Kildebertin valtakunnassa oli vielä kuninkaan neuvonantajien käsissä.¹³⁷

Gundovaldiin liittyvien tapausten jälkeen Gregorius palaa Guntramin ja Kildebertin edesottamuksiin vasta luvussa 31, jossa kuninkaat alkavat taas kärhämöidä keskenään, ja jossa Kildebertin joukot kääntyvät tämän neuvonantaja vastaan. Pari lukua tämän jälkeen Guntram palauttaa Marseillen omasta halustaan Kildebertille. Kildebert oli tällöin 14-vuotias. Tällä kertaa Gregorius korostaa Guntramin sovinnollisuutta ympäröimällä tapauksen vastakkaisilla esimerkeillä: Edellisessä luvussa Gregorius kuvaa sitä, miten Fredegundan kynsiin joutunutta kreivi Leudastia kidutettiin. Samassa luvussa hän taas kertoo, miten Espanjassa kuningas taisteli poikaansa vastaan, ja maata hävittivät hyönteiset ja taudit.¹³⁸

Kuudennen kirjan loppupuolella, frankkikuninkaiden keskinäisten jännitteiden kasvaessa Gregorius kuvaa myös Kildebertin Italianretkeä. Hänen mukaansa Kildebert marssi suvereenisti Italiaan ja alisti langobardit, sillä hän oli saanut keisarilta maksun langobardien pois ajamiseksi. Keisari vaati Kildebertiä häätämään langobardit lopullisesti, mutta Kildebert ei välittänyt tämän vaatimuksista. Kildebert suunnitteli sotaretkeä myös Espanjaan, mutta ei kuitenkaan hyökännyt. Kildebertin sotilaallinen etevyys rinnastuu tällä kertaa Kilperikin heikkouteen, sillä edellisessä luvussa Kilperik oli käpertynyt puolustuskannalle Kildebertin ja Guntramin uhatessa.¹³⁹

¹³⁷Hist. VI 26.

¹³⁸Hist. VI 31–33.

¹³⁹Hist. VI 41, 42.

Tavallaan kuninkaiden muista toimista irrallinen kohta on, kun Gregorius kertoo Guntramin toiminnasta Bourgesin piispaa valittaessa. Virkaan nousi Guntramin tukema mies. Guntram ei Gregoriuksen mukaan suostunut ottamaan vastaan lahjuksia muilta, vaan vetosi Raamattuun. Gregorius kehuu uutta piispaa harvinaisen avoimesti ja kertoo tämän kuuluneen erääseen Gallian ansioituneimmista senaattorisuvuista (”Est enim vir valde nobilis et de primis senatoribus Galliarum, in litteris bene eruditus rethoricis, in metricis vero artibus nulli secundus.”).¹⁴⁰

4.3.3 Johtopäätöksiä kuudennesta kirjasta

Gregoriuksen suhtautuminen Kilperikiin tuntuu vaihtelevan. Edellisessä kirjassa hän oli enimmäkseen luonut Kilperikin suuntaan epäsuoraa arvostelua tämän poikia koskevien tapausten yhteydessä. Nyt hän taas vaikuttaa pitkän aikaa olevan hyvinkin tyytyväinen Kilperikin toimintaan. Ei liene liian uskaliasta olettaa, että Gregorius on kirjoittanut ainakin suurimman osan kuudennen kirjan alkupuolen luvuista Kilperikin eläessä, ja että Gregoriuksen ja Kilperikin välit ovat olleet kirjoitusajankohtana kelvolliset.

Gregoriuksen luvussa 31 kuvaamat tapahtumat ovat saattaneet muuttaa hänen asemaansa suhteessa Kilperikiin. Kildebertin valtakunnassa tapahtui eräänlainen vallankumous kun nuoren kuninkaan joukot kääntyivät tämän neuvonantajia vastaan. Valtakunnan asioiden hoito on saattanut siirtyä ylhäisaatelisilta kuninkaalle. Epäsuosioon joutunut Egidius oli aikoinaan vihkinyt Gregoriuksen piispaksi, joten hänen ja Gregoriuksen välit ovat todennäköisesti olleet läheiset. Gregorius on hyvinkin saattanut hoitaa Kildebertin ja Kilperikin valtakuntien välistä diplomatiaa Kilperikin puolella. Kun Egidius menetti vaikutusvaltansa Kildebertin valtakunnassa, merkitsi se sitä, että Gregoriuskaan ei enää ollut Kilperikille niin tärkeä kuin ennen. Gregoriuksen oma asema Kilperikin edessä on siis saattanut heiketä huomattavasti Kildebertin valtakunnan tapahtumien myötä.

Kildebertin valtakunnassa tapahtunut vallankumous vaikuttaa muuttaneen myös frankkivaltakunnan voimasuhteita. Aiemmin Kilperik haki Kilde-

¹⁴⁰Hist. VI 39; Kohtaa lukiessa on vaikea välttyä ajatukselta, että uusi piispa on saattanut olla sukua Gregoriukselle.

bertin liittolaisuutta Guntramia vastaan, mutta nyt Kildebert ja Guntram vaikuttavat lähentäneen välejäan. Tähän viittaa se, että yhtäkkiä Kilperikillä vaikuttaa olevan paljonkin kanssakäymistä Espanjan suuntaan. Pyrkimys näyttää tytär Espanjaan kertoo siitä, että Kilperik haki uutta liittolaissuhdetta siltä suunnalta.

Siinä missä suuri osa viidennen kirjan tapahtumista on pyörinyt suorastaan Gregoriuksen portinpielessä, kuudennen kirjan loppupuolella Gregorius vaikuttaa etäiseltä sivustakatsojalta. Tämä tukee sitä oletusta, että hän on joutunut syrjään aiemmasta roolistaan Kilperikin valtakunnan ulkopoliittikan keskiössä.

Gregoriuksen kuvaukset Guntramin ja piispojen väleistä ovat mielenkiintoisia. Guntram toimii moneen otteeseen Marseillen piispaa vastaan, mutta toisaalta toteaa lopulta joka kerta, ettei tämä ole syyllistynyt minkäänlaiseen rikokseen. Yhden kerran Gregorius moittii Guntramin toimintaa näissä konflikteissa syntiseksi. Vastapainoksi Bourgesin piispan valinnan yhteydessä Gregorius kehuu Guntramin toimintaa.

Heinzelmann esittää, että Gregoriuksen mielipide Kilperikistä ei juontunut mistään henkilökohtaisista antipatioista, vaan nimenomaan Kilperikin ajamasta hallintomallista ja yhteiskuntanäkemyksestä. Kuudennen kirjan alkupuoli kuitenkin puhuu sikäli tätä tulkintaa vastaan, että Gregorius ja Kilperik näyttävät saaneen kuninkaan ja piispan välisen työnjaon selkeäksi ja toimivaksi.

5 Tutkielman tulokset

5.1 Kilperik ja ideaali kuninkuus

Breukelaar on oman analyysinsä pohjalta päätenyt tulkintaan, jonka mukaan ideaali kuningas käyttäytyy kuin piispa: antaa almuja, rukoilee, paastoo, rikastuttaa kirkkoja ja tekee jopa ihmeitä.¹⁴¹ *Historiaen* kolmannen, neljännen, viidennen ja kuudennen kirjan pohjalta tällainen tulkinta ei kuitenkaan kerro paljoa siitä, miten Gregorius kuninkaitaan käytännössä arvotti. Monet kuninkaat, Kilperik mukaanlukien, tekevät osaa Breukelaarin mainitsemis-

¹⁴¹Breukelaar, s. 288.

ta asioista ajoittain, mutta kukaan ei jatkuvasti. Ideaali kuninkuus ikään kuin vilahtelee useammankin kuninkaan toimista, ilman että kukaan pääsee käytännössä kovinkaan lähelle sitä.

Oma lähestymistapani ideaaliin kuninkuuteen poikkeaa Breukelaarin lähestymistavasta siten, että siinä missä Breukelaar hakee abstraktia ideaalia, itse pyrin selvittämään sitä, miten Gregorius arvotti kuninkaiden varsinaista toteutunutta toimintaa. Lähdin liikkeelle Klodvigista tarkoitukseni selvittää, miltä osin häntä voidaan pitää ideaalina kuninkaana. Vaikka Klodvig onkin Gregoriuksella suuri katolilainen sankarikuningas, kuninkuuden ideaali hahmottuu hänen kauttaan vain osittain. Klodvigin toimia tarkastelemalla selviää, että ideaali kuningas on neuvokas, levittää katolista kristinuskkoa, kunnioittaa piispoja, suojelee kirkkoja ja suhtautuu niitä kohtaan avokäitesti sekä ennen kaikkea menestyy toimissaan. Toimissa menestyminen määrittäytyi kuitenkin lopullisesti vasta kuoleman hetkellä.

Klodvigin poikien toimien tarkastelu syventää kuvaa siitä, millainen toiminta on ominaista hyvälle ja millainen huonolle kuninkaalle. Tämän sukupolven edesottamukset kertovat lähinnä siitä, millainen toiminta ei ole hyvälle kuninkaalle luonteenomaista. Käy selväksi, että hyvä kuningas ei riitele veljiensä kanssa eikä juonittele näitä vastaan – päinvastoin, hyvän kuninkaan pitäisi jopa kostaa sukulaistensa kärsimät vääryydet. Klotarin kohtalo vihjaa siihen, että luonnollisen kuoleman kokeminen on tärkeä jumalan suosion mittari. Jos kuningas kuolee taistelukentällä tai murhataan, on syytä epäillä, että syynä ovat kuninkaan synnit, eikä kyse siis ole ollut kovinkaan hyvästä kuninkaasta. Jos taas kuningas saa elää täyden elämän ja kuolee vanhuuteen, lienee hän ollut jumalan suosiossa ja saa Gregoriukselta anteeksi yllättävänkin pahoja tekoja.

Sekä Klodvigin, tämän poikien että Klotarin poikien kohdalla Gregorius ihailee kuninkaan menestystä taistelukentällä, kunhan taistelua ei käydä omia maanmiehiä vastaan. Oletettavasti menestys on osoitus jumalan suosioista. Ilmiselvien menestyjien kuten Klodvigin ja Klotarin lisäksi myös Teoderik, Teodebert ja Sigebert saavat osakseen kehuja niin kauan kuin käyvät menestyksekkäitä sotia ulkopuolisia vastaan. Toisaalta jos sotateimet eivät suju, Gregorius selittää menestyksen puutteen herkästi synneillä.

Historiaesta hahmottuvan ideaalin kuninkuuden kriteereillä Kilperik ei

menesty kovinkaan kummoisesti. Hän ei käy menestyksekkäitä sotia, joiden mukana levittäisi katolista kristinuskoa. Eivät tosin käy hänen veljensäkin. Klotarin pojista tällä saralla esiintyy edukseen lähinnä Sigebert, joka puolustaa valtakuntaa hunneja vastaan. Lisäksi Kildebert II sotii menestyksekkäästi Italiassa, saamatta kuitenkaan valtakuntaa laajennettua tai katolilaisuutta levitettyä. Veljiensä vastaan juonittelemiseen ja sotimiseen Kilperik syyllistyy kutakuinkin yhtä paljon kuin nämäkin. Veljesten keskinäisissä konflikteissa Kilperik osoittaa pariin kertaan jopa odottamatonta harkintaa ja pidättyväisyyttä. Lisäksi viimeisinä aikoinaan Kilperik vaikuttaa veljesten välisessä valtakamppailussa jäävän altavastajaan asemaan, eikä ainakaan toimivan aggressiivisesti, mitä Gregorius aiemmin on pitänyt huonona käytöksenä.

Ajoittain Kilperik suhtautuu kirkkoihin ja piispoihin suopeasti, ajoittain taas hänen toimensa aiheuttavat näille huomattavaa harmia. Merovechin majailu Toursissa oli Gregoriuksen itsensä kannalta ongelmallista, ja veronkannon aiheuttamia levottomuuksia kuvatessaan Gregorius mainitsee erikseen, että papit ja kirkot joutuivat kärsimään. Toisaalta kuudennen kirjan alkupuolella Kilperik vaikuttaa hyvinkin suopealta kirkkoja ja piispoja kohtaan. Praetextatuksen oikeudenkäynti on ehkä merkittävin Kilperikin ja piispojen suhdetta *Historiaessa* määrittävä tapahtuma. Kilperik ajaa ennen kaikkea Fredegundan asiaa (mitä Gregorius pitää pahana) ja tekee selväksi, miten toivoisi piispojen toimivan. Lopulta hän ei kuitenkaan jyrää omaa kantaansa väkisin läpi, vaan viimeinen sana on sittenkin piispoilla. Kuninkaan oikeudenkäynti piispaa vastaan ei välttämättä ole paha asia – Guntram saa Gregoriukselta täyden hyväksynnän pistäessään viralta Saloniuksen ja Sagittariuksen. Jokin Praetextatuksen tapauksessa kuitenkin puhuu Kilperikiä vastaan. Vaihtoehtoja on kaksi: joko Fredegundan asian ajaminen tai sitten piispojen painostaminen (vaikkakin ilman todellista uhkaa) oli huonoa käytöstä. Toisaalta myös Guntram syyllistyy syntiseen käytökseen piispaa vastaan kun ottaa kiinni ja kuulustelee Marseillen piispa Theodorusta. Vaikuttaa siltä, että Gregorius hyväksyy piispojen osallistumisen poliittiseen valtapeliin, mutta ei holtitonta yksityiselämää. Piispan hyväksyttävän toiminnan rajojen määrittäminen Gregoriuksen perspektiivistä saattaisi olla mielenkiintoinen aihe jatkotutkimukselle.

Vaikka Kilperikin toimet eivät ideaalin kuninkuuden kriteerein mitattu-

na pitkälle riitäkään, eivät riitä myöskään hänen veljiensä toimet. Yksikään veljeksistä ei levitä katolilaisuutta, kaikki juonivat veljiään vastaan ja kaikki saavat toimillaan aikaan tarpeetonta kärsimystä valtakunnissaan. Yksi huomattava seikka kuitenkin puhuu Kilperikiä vastaan: hän kuoli murhan uhriin. Myös Sigebert murhattiin, mutta hänen kohtalonsa Gregorius selittää yksittäisellä synnillä: hän jätti noudattamatta pyhän miehen neuvoa. Kilperikin kohdalla Gregorius ei kuitenkaan tarjoa vastaavanlaista yksittäistä syytä, joten murha selittyy tässä tarkemmin erittelemättä jäävillä aiemmin tehdyillä synneillä. Gregoriuksen olisi ollut helppo lisätä tekstiinsä kuvitteellinen anekdootti, joka olisi selittänyt Kilperikin murhan jollain yksittäisellä syyllä samaan tapaan kuin selittyvät Klodomirin ja Sigebertin kuolemat, mutta hän ei kuitenkaan tee niin. Päinvastoin, Gregorius vyöryttää kuudennen kirjan lopun lähestyessä lukijan eteen enteitä, profeetan sanoja, valtakunnan sisäisiä levottomuuksia ja Kilperikin tyttären kaiken tieltään tuhoavan myötäjäissaattueen. Gregorius rakentaa Kilperikin kuolemasta erään teoksensa merkittävimmistä taitekohdista. Lyhyesti sanoen: aiemmin kerrotun valossa Kilperik ei vaikuta ratkaisevasti huonommalta kuninkaalta kuin veljensä tai osa Klodvigin pojista, mutta kuudennen kirjan lopussa Gregorius pyrkii jo ennen nekrologin syytöksiä tekemään pesäeroa häneen.

5.2 Gregoriuksen suhde Kilperikiin

Analyysi paljastaa *Historiaessa* selkeitä vaiheita Gregoriuksen suhtautumisessa Kilperikiin. Klotarin kuoltua Kilperik on aluksi kutakuinkin samalla viivalla veljiensä kanssa. Tässä vaiheessa Gregorius suhtautuu Klotarin pojista positiivisesti lähinnä Sigebertiin. Tämä on sikäli ymmärrettävää, että Gregorius valittiin piispaksi nimenomaan Sigebertin tuella. Toisaalta Gregorius vaikuttaa itse vielä ulkopuoliselta kuvatessaan Klotarin poikien toimia ennen Sigebertin kuolemaa. Sekä Gregorius että Kilperik tuntuvat astuvan *Historiaen* keskeisiin rooleihin Sigebertin kuoltua.

Sigebertin kuoleman jälkeen Gregorius vaikuttaa jonkin aikaa yrittävän pitää kiinni omasta ulkopuolisuudestaan. Kilperikin käydessä poikiaan vastaan Gregorius joutuu osallistumaan kuvaamiinsa tapahtumiin, mutta pyrkii ensin kuvaamaan itsensä lähinnä Toursissa vaikuttavana sivustakatsojana ja

tilanteisiin reagoijana, ei niinkään aktiivisena toimijana. Vähitellen Gregoriuksen toimet muuttuvat aktiivisemmiksi, mikä näkyy lähinnä hänen toeuttaessaan piispan roolia. Gregorius osallistuu Praetextatuksen oikeudenkäyntiin, tapaa kuningasta kahden kesken ja joutuu osalliseksi juonitteluissa. Alkuvaiheessa Gregoriuksen ja Kilperikin kohtaamiset määrittyvät korostetusti piispan ja kuninkaan kohtaamisiksi, joiden teemana on piispan edustama kristillisen käytöksen ideaali suhteessa kuninkaan enemmän päivänpolitiikan vaatimuksiin pohjaavaan käytökseen. Näitä kohtaamisia kuvatessaan Gregorius luo itsestään kuvan tinkimättömänä jumalan miehenä, kun taas Kilperik esittäytyy ailahtelevampana, muttei kuitenkaan mitenkään mahdolltomana hahmona.

Kuudennen kirjan alkupuolta sävyttää Gregoriuksen ja Kilperikin lähes harmoninen rinnakkainelo. Vaikuttaa siltä, että kuningas ja piispa ovat saaneet määritettyä valtapiiriensä rajat ja kumpikin on niiden suhteen tyytyväinen. Kuudennen kirjan puolivälin tienoilla Gregorius ajaa itsensä jälleen sivustakatsojaksi. Tämä saattaa hyvinkin johtua siitä, että Gregoriuksen ja Egidiuksen välinen yhteys olisi katkennut ja Gregorius näin ollen menettänyt asemiaan Kilperikin lähipiirissä. Kuudennen kirjan lopun lähestyessä kaikki kuninkaas käyttäytyvät Gregoriuksen silmissä yhtäläisen arveluttavasti. Lopulta hän kuitenkin päättää tehdä nimenomaan Kilperikistä teoksensa roiston.

Gregoriuksen ja Kilperikin suhteen hahmottuminen näinkin selkeisiin vaiheisiin puhuu vahvasti sen puolesta, että Gregorius on kirjoittanut suuren osan tekstistään pian tapahtumien jälkeen. Jos Gregorius olisi kirjoittanut vasta päätettyään antaa Kilperikille roiston osan, ei hänen olisi ollut mitään syytä sisällyttää teokseensa kuudennen kirjan alkupuolen seesteistä jaksoa.

Kun ottaa huomioon kuudennen kirjan aikana tapahtuneet muutokset Gregoriuksen ja Kilperikin suhteessa, pidän vähintään harkitsemisen arvoisena selitysmallina sitä, että Gregorius todella on menettänyt asemiaan Kilperikin edessä. Kuudennen kirjan päättävä Kilperikin nekrologi on niin kiivas hyökkäys tätä vastaan, että taustalle on helppo kuvitella Gregoriuksen kokema syvä epäoikeudenmukaisuuden kokemus. Tarkemmin ajatellen nekrologia on oikeastaan vaikea selittää mitenkään muuten. Taivaallinen ja maallinen, hyve ja synty asettuvat Gregoriuksen kuvauksissa jatkuvasti toisiaan vasten,

mutta Gregorius ei kuitenkaan yleensä alleviivaa tätä vastakkainasettelua. Joku tekee syntiä ja kuolee, eikä yhteyttä yleensä ole tarpeen korostaa kertomalla vielä tapauksen jälkeen, että toimija oli paha ja syntinen.

Gregoriuksen ja Kilperikin suhteen analyysin pohjalta vaikuttaa siltä, että Halsall on ainakin osittain oikeilla jäljillä. Kilperik ei ole roisto alusta asti, vaan muuttuu sellaiseksi vasta viime hetkillä. Kilperikin veljet eivät käyttäyty juuri tätä paremmin. Suurin ero Kilperikin ja tämän veljien välillä on, että Gregorius joutui toimimaan Kilperikin alaisena, kun taas muiden kuninkaiden edesottamuksia hän sai katsella sivusta Kilperikin kuolemaan asti. Toisaalta vaikuttaa siltä, että Halsall ja muut tutkijat puhuvat osittain toistensa ohi. Halsall pyrkii kiinni siihen, miten Gregorius suhtautui henkilöihin ja asioihin silloin kun kirjasi ne muistiin. Goffart, Heinzelmänn ja Breukelaar puolestaan kiinnittävät huomiota ennen kaikkea kirjalliseen tuotokseen, jonka Gregorius lopulta päästi käsistään.

5.3 Nekrologin merkitys ja *Historiaen* tulkinta

Esitin itse aiemmin tutkielmassani arvelun, jonka mukaan ”varoituksen sijasta [Kilperikin] nekrologin oli tarkoitus vakuuttaa Guntram Gregoriuksen tyytymättömyydestä entiseen asemaansa Kilperikin alamaisena”. Tämä on käytännössä sama arvelu, jonka Halsall esittää artikkelissaan. Hänen mukaansa nekrologi palveli lähinnä kirjoittamisajankohtansa poliittista tilannetta. Tarkemman pohdinnan perusteella tämä vaikuttaa epätodennäköiseltä. Toursin piispana Gregoriuksella tuskin on ollut tarvetta pyrkiä miellyttämään mahdollista tulevaa kuningastaan nekrologin kaltaisella, lojaliteettimäärittelynä lähinnä paniikkiratkaisuksi luokiteltavalla purkauksella. On vaikea kuvitella, etteikö piispan ja uuden kuninkaan ensimmäinen tapaaminen olisi ollut moninverroin merkittävämpi tulevaa suhdetta määrittävä tekijä kuin mahdollisesti lukematta jäävä, edelliseen kuninkaaseen kohdistuva syytösröppy, jonka lukija ei edes voisi olla varma siitä, etteikö hän itse saattaisi tulevaisuudessa joutua vastaavanlaisen purkauksen kohteeksi.

Goffartin mukaan *Historiaessa* on kysymys satiirista. Kilperikin nekrologia on kuitenkin hyvin vaikea lukea satiirina. Itse asiassa on vaikea mieltää, miten se edes nivoutuisi osaksi satiiria. Nekrologissa ei ole mitään, minkä

voisi tulkita ”moraaliltaan ja didaktikaltaan vakavaksi ironiaksi”, vaan se on suora syytös. Goffart on oikeassa siinä, että Gregorius asetti aikansa tapahtumat kristilliseen ja moraaliseen kontekstiin, mutta nekrologi asettaa jo pelkällä jyrkkyydellään ja vakavuudellaan satiiritulkinnan kyseenalaiseksi.

Breukelaarin mukaan Gregorius tarkoitti Kilperikin nekrologin varoitukseksi Guntramille ja Kildebert II:lle. Tämä tulkinta vaikuttaa sikäli epäuskottavalta, että Gregorius ei nekrologissaan esitä varsinaista varoitusta, vaan lähinnä listaa asioita, joita itse pitää tuomittavina. Gregorius antaa kautta *Historiaen* ymmärtää, että synnin palkka on kuolema, mutta nekrologissa hän ei mitenkään alleviivaa asiaa. Nekrologin viesti on enemmänkin ”paha kuningas sai mitä ansaitsi” kuin ”kuningas kuoli, koska teki näin”. Kun nekrologia ajattelee Guntramin tai Kildebert II:n näkökulmasta, olisivat he todennäköisesti olleet lähinnä helpottuneita, koska eivät varmastikaan pitäneet itseään yhtä huonoina kuninkaina.

Heinzelmannin mukaan Gregorius kääntyi Kilperikiä vastaan siksi, että tämä halusi rajoittaa piispojen ja kirkon valtaa. Nekrologista Heinzelmann korostaa, että syytökset kohdistuvat suurimmaksi osaksi kuninkaan väärinkäyttöksiin kirkkoa ja piispoja kohtaan. Tässä Heinzelmann onkin oikeassa. Itseäni jää kuitenkin ihmetyttämään, eikö Gregorius olisi osannut argumentoida yhteiskuntanäkemystään selkeämmin, mikäli hän sellaista tosiaan olisi yrittänyt. Omasta mielestäni nekrologi on helpompi yrittää selittää henkilökohtaisena purkauksena kuin jotain tiettyä agendaajavana retorisenä tehokeinona.

Kuten viimeaikainen tutkimuskirjallisuus on todennut, *Historiae* ei ole kaoottinen kertomuskokoelma satunnaisista tapahtumista, vaan sen taustalta löytyy jäsentynyt tapa hahmottaa maailmaa ja tapahtumia. Maallisen ja taivaallisen sekä hyveen ja synnin väliset dikotomiat jäsentävät Gregoriuksen tulkintaa maailmasta. Se, että *Historiaesta* löytyy nykylukijan kaipaamia rakenteita ja johdonmukaisuutta ei kuitenkaan tarkoita, että teoksesta löytyisi myös Gregoriuksen tietoinen pyrkimys jonkin tietyn yhteiskunnallisen agendan edistämiseksi. Monet Gregoriuksen teoksensa rakenteeseen soveltamat rakenteelliset ratkaisut, kuten Heinzelmannin korostamat kirjojen aloitus- ja lopetuskappaleet selittyvät mielestäni paremmin kirjoittajan pyrkimyksellä jännevempään ja jäsennellympään ilmaisuun kuin jonkin tietyn näkemyksen

johdonmukaisella ajamisella. Pidän uskottavana, että Gregorius oli kristityiltä auktoreilta omaksunut dikotomisen tavan katsoa maailmaa, ja kun hän sitten kirjoitti historiateoksensa täyteen omasta mielestään maailman todellista luonnetta kuvaavia dikotomioita, saattaa lopputulos vaikuttaa siltä, kuin hänellä olisi ollut yhteiskunnallinen näkemys ajettavanaan. Koska nykylukijalla on käytettävissään lähes rajattomasti aikaa sekä puolitoista vuosituhatta kirjallista traditiota ja tulkintaperinnettä, vaarana on ylitulkinta. Uskon, että jos Gregoriuksen tarkoitus olisi ollut antaa ohjeet hyvään kuninkuuteen tai yhteiskuntajärjestykseen, olisi hän osannut muotoilla ne niin, että lukija olisi ne ilman salapoliisityötä löytänyt.

6 Läheteet ja kirjallisuus

6.1 Läheteet

Historiae Gregorii episcopi Turonensis, "Libri Historiarum". sarjassa Kursch, B. and Levison, W. (ed.), *Monumenta Germaniae Historica: Scriptores Rerum Merovingicarum tomus 1, pars 1*. Hanover, Hahn 1951.

Eusebios Eusebius Caesariensis, "De vita Constantini – Über das Leben Konstantins / Eusebius von Caesarea", eingeleitet von Bruno Bleckmann, übersetzt und kommentiert von Horst Schneider. Turnhout, Brepols 2007.

6.2 Kirjallisuus

Breukelaar Breukelaar, Adriaan, *Historiography and Episcopal Authority in Sixth-Century Gaul. The Histories of Gregory of Tours interpreted in their historical context*. Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1994.

Brown Brown, Peter, *The Cult of the Saints : its rise and function in Latin Christianity*. The University of Chicago Press, Chicago 1982.

De Nie De Nie, Giselle, *Views from a Many-Windowed Tower. Studies of imagination in the works of Gregory of Tours*. Rodopi, Amsterdam, 1987.

Delehaye Delehaye, Hippolyte, *Sanctus; Essai sur le culte des saints dans l'antiquité*, Société des Bollandistes, Bruxelles 1927.

Geary Geary, Patrick, *Before France and Germany. The Creation and Transformation of the Merovingian World*. Oxford 1988.

Goffart 1987 Goffart, Walter, "From Historiae to Historia Francorum and Back Again: Aspects of the Textual History of Gregory of Tours", teoksessä Noble and Contreni. s. 55–76.

- Goffart 1988** Goffart, Walter, *The Narrators of Barbarian History (A.D. 550–800). Jordanes, Gregory of Tours, Bede, and Paul the Deacon*. Princeton University Press, Princeton 1988.
- Halsall** Halsall, Guy, "Nero and Herod? The Death of Chilperic and Gregory's writing of history", teoksessa Mitchell and Wood. s. 337–350.
- Heinzelmann** Heinzelmann, Martin, *Gregory of Tours. History and Society in the Sixth-Century*. Translated by Christopher Carroll. Cambridge University Press, Cambridge 2001.
- James 1986** James, Edward, "Introduction", teoksessa *Gregory of Tours: Life of the Fathers*. Translated texts for historians. Latin series: 1. Liverpool University Press, Liverpool 1986.
- James 1991** James, Edward, *The Franks*, sarjassa "The People of Europe", Basil Blackwell, Oxford 1991.
- McDermott** McDermott, William C., "Bishops: The World of Gregory of Tours", teoksessa *Monks, Bishops and Pagans. Christian Culture in Gaul and Italy, 500–700*, ed. E. Peters, Philadelphia 1975, s. 117–121.
- Mitchell** Mitchell, Kathleen, "Saints and Public Christianity in the *Historiae* of Gregory of Tours", teoksessa Noble and Contreni. s. 77–94.
- Mitchell and Wood** Mitchell, Kathleen and Wood, Ian (ed.), *The World of Gregory of Tours*. Brill, Leiden 2002.
- Noble and Contreni** Noble, T.F.X. and Contreni, J.J. (ed.), *Religion, Culture and Society in the Early Middle Ages, Studies in Honor of Richard E. Sullivan*. Kalamazoo, 1987.
- Thurlemann** Thurlemann, Felix, "Der historische Diskurs bei Gregor von Tours. Topoi und Wirklichkeit", julkaisussa *Geist und Werk der Zeiten 39*, Bern and Frankfurt-am-Main.
- Wallace-Hadrill** Wallace-Hadrill, J.M., *The Long-Haired Kings*. University of Toronto Press, Toronto 1982.

A Tutkielmassa mainitut *Historiaen* henkilöt

Audovera Kilperikin aiempi puoliso. Joutui epäsuosioon ja menetti henkensä.

Bertram Bordeauxin piispa.

Brunhilde Sigebertin puoliso ja leski. Merovechin puoliso.

Chramn Klotarin poika. Soti isäänsä vastaan ja menetti henkensä.

Dynamius Marseillen kuvernööri. Guntramin alainen.

Egidius Rheimsin piispa. Kildebertin (2) valtakunnan merkittävä edustaja tämän lapsuuden aikana.

Fredegunda Kilperikin puoliso.

Galsvinta Kilperikin puoliso. Joutui epäsuosioon ja murhattiin.

Gundovald Vallantavoittelija. Väitti olevansa Klotarin poika.

Gundulf Kildebertin (2) sotapäällikkö. Sukua Gregoriukselle.

Guntram Kuningas. Yksi Klotarin neljästä pojasta.

Guntram Boso Guntramin, Kildebertin (2) ja Fredegundan asioita hoitanut sotapäällikkö.

Karibert Kuningas. Yksi Klotarin neljästä pojasta.

Kildebert (1) Kuningas. Yksi Klodvigin neljästä pojasta.

Kildebert (2) Kuningas. Sigebertin poika.

Kilperik Kuningas. Yksi Klotarin neljästä pojasta.

Klodomir Kuningas. Yksi Klodvigin neljästä pojasta.

Klodvig (1) Kuningas. Gallian katolisen frankkivaltakunnan perustaja.

Klodvig (2) Kilperikin poika. Joutui epäsuosioon ja menetti henkensä.

Klotar Kuningas. Yksi Klodvigin neljästä pojasta.

Klotilde (1) Klodvigin puoliso.

Klotilde (2) Klotarin tytär.

Leudast Toursin kreivi. Gregoriuksen vihamies. Joutui Fredegundan epäsuosioon ja menetti henkensä.

Merovech Kilperikin poika. Kapinoi isäänsä vastaan, hävisi ja menetti henkensä.

Mummolus (1) Kilperikin alainen prefekti. Joutui Fredegundan epäsuosioon ja menetti henkensä.

Mummolus (2) Guntramin sotapäällikkö. Liittoutui myöhemmin Gundovaldin kanssa.

Praetextatus Rouenin piispa. Joutui Fredegundan ja Kilperikin epäsuosioon ja erotettiin.

Radegund Klotarin thuringenilainen puoliso. Vetäytyi luostariin.

Sagittarius Pahatapainen piispa. Guntram erotti.

Salonius Pahatapainen piispa. Guntram erotti.

Sigebert Kuningas. Yksi Klotarin neljästä pojasta.

Sigivald Teoderikin alainen.

Teodebald Kuningas. Teodebertin (1) poika.

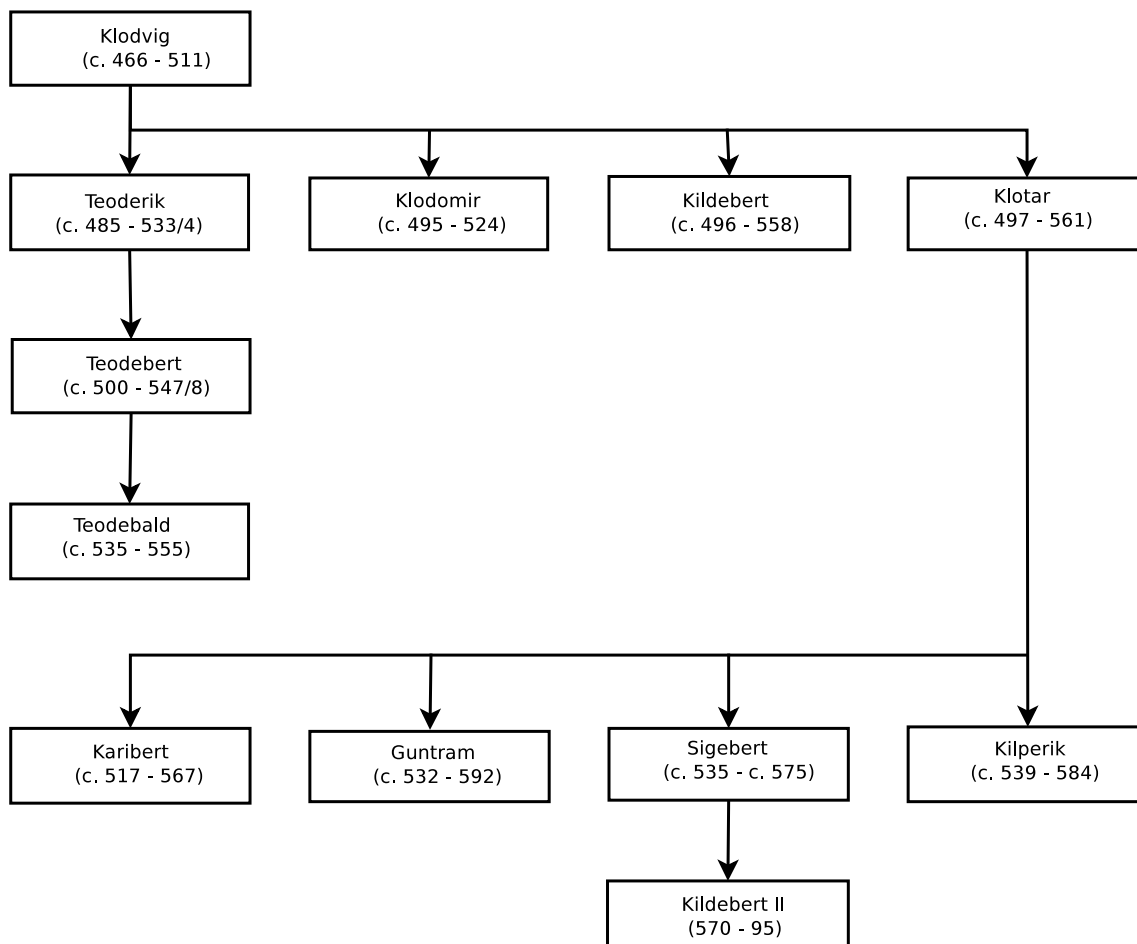
Teodebert (1) Kuningas. Teoderikin poika.

Teodebert (2) Kilperikin poika.

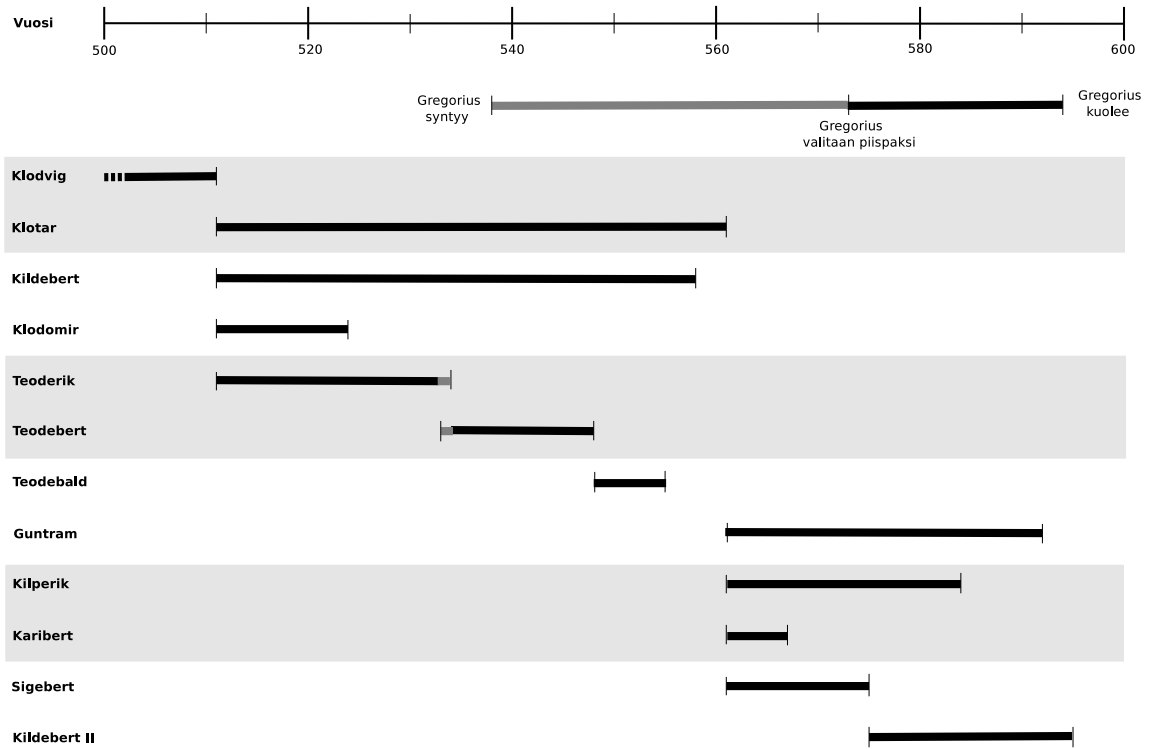
Teoderik Kuningas. Yksi Klodvigin neljästä pojasta.

Theodorus Marseillen piispa. Riidoissa Dynamiuksen kanssa.

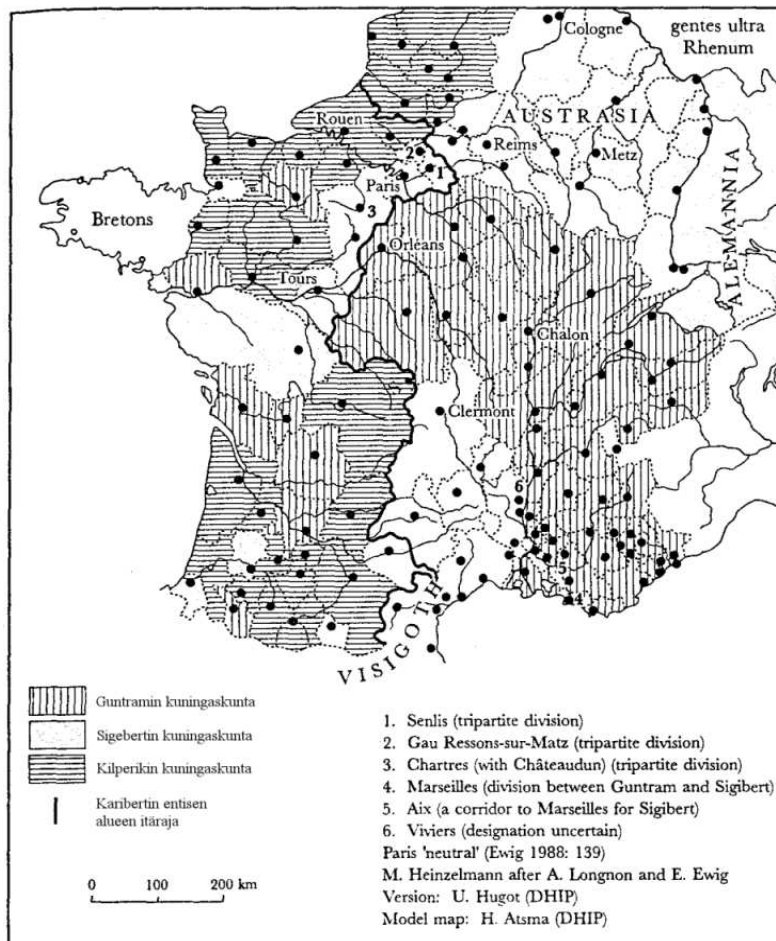
B Frankkikuninkaiden sukupuu

C Frankkikuninkaiden valtakaudet

D Klotarin poikien hallintoalueet

Merovingikuningaskunnat Karibertin kuoleman jälkeen (567). (Heinzlmann, s. 39.)